

Rapport

2019:2

A photograph of a vast desert landscape with rolling sand dunes under a hazy sky. The dunes are a warm orange-brown color. A small, scrubby bush is visible on the left side of the foreground. The image is framed by white geometric shapes: a large triangle on the right and a large curved shape on the left.

Från Afrikas horn till Sverige

Från Afrikas horn till Sverige

Smuggling, informella nätverk och diasporans engagemang

Tekalign Ayalew Mengiste & Erik Olsson

Rapport 2019:2

Delmi rapport 2019:2
Beställning: www.delmi.se
E-post: ju.delmi@regeringskansliet.se
Tryckt av: Elanders Sverige AB
Stockholm 2019
ISBN: 978-91-88021-37-3

Förord

I december 2018 gav en majoritet av FN:s medlemsstater sitt stöd för ett globalt ramverk för säker, ordnad och reguljär migration, även kallad migrationsramverket. Att minska irreguljära migranternas sårbarhet och att bekämpa människosmuggling och människohandel är två av de 23 mål som medlemsländerna kommit överens om att arbeta för att uppnå. Den här rapporten handlar om den eritreanska flyktmigrationen och ger en fördjupad inblick i så väl sårbarheten som de stödstrukturer som omgärdar de irreguljära migranterna och möjliggör flykten från Afrikas horn. Familj, släkt och vänner i ursprungslandet men också diasporan bidrar med de materiella och finansiella resurser som krävs för att göra flykten möjlig. Längs ruten har hjälpsamma lokalbor, religiösa samfund men också smugglare och tidigare migranter nyckelpositioner, inte bara när det gäller mat och husrum utan också transporter över nationsgränser. De faktiska smugglarna utgörs med andra ord av en brokig samling av aktörer av såväl hänsynslösa kriminella nätverk som stödjande medmänniskor och exploaterande landsmän. Att smuggling har växt fram som en inkomstbringande verksamhet har United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) belagt. De uppskattar att smuglingen inbringar inkomster på mellan 50 och 70 miljarder kronor per år för smugglarna.

Rapporten tar med läsaren på en etnografisk resa, från Afrikas horn, via Sudan, genom Saharaöknen till Libyen och över medelhavet till Italien med slutdestination Sverige. Kidnappningar, sexuellt våld, och olika former utnyttjande är vanligt förekommande. Trots de stora risker som flykten innebär har det blivit ett helt normalt inslag i många människors liv att ge sig av från Afrikas horn mot Europa. Framförallt är det de unga som lockas att lämna ett samhälle där de saknar framtidsutsikter för att istället följa i fotspåren av tidigare migranter. I det pågående offentliga samtalet om hur vi ska stävja migrationens grundorsaker, som politiskt förtryck, krig och fat-

tigdom, visar denna studie att vi även behöver addera hoppet om en bättre framtid som en viktig komponent.

Rapporten är skriven av och Tekalign Ayalew, fil.dr. i socialantropologi och Erik Olsson, professor i socialantropologi vid Stockholms Universitet. Rapporten är baserad på Ayalews prisbelönta avhandling *Struggle for Mobility. Risk, hope and community of knowledge in Eritrean and Ethiopian migration pathways towards Sweden*. Avhandlingen bygger på etnografiskt fältarbete i Sverige, Italien, Sudan och Etiopien mellan 2013 och 2015 och undersöker hur migranterna mobiliserar ekonomiska och sociala resurser för att klara resan norrut. André Nyhammar har översatt rapporten till svenska.

Arbetet med rapporten har följts av Annika Sundén, docent i nationalekonomi och analysdirektör på Arbetsförmedlingen och Pieter Bevelander, professor vid Malmö Institute for Studies of Migration, Diversity and Welfare (MIM) på Malmö universitet. Rapporten har granskats av Ninna Nyberg Sørensen, professor och föreståndare vid Danish Institute for International Studies (DIIS), Köpenhamns universitet och Anja Karlsson Frank, lektor vid Institutionen för globala studier på Göteborgs Universitet. Vid Delmis kansli har Constanza Vera Larrucea, Caroline Tovatt, André Asplund, Amanda Wenzer och Emelie Woodhouse bidragit till granskningen.

Stockholm i april 2019

Joakim Palme

Caroline Tovatt

Ordförande Delmi

Tf. kanslichef Delmi

Sammanfattning

För många migranter och flyktingar från Afrikas horn utgör den riskfyllda resan från Eritrea till något av de skandinaviska länderna ett sista hopp om en bättre framtid. Den här studien fokuserar på hur migranterna mobiliserar ekonomiska och sociala resurser för att klara resan norrut. Rapporten beskriver de riskfyllda rutten som migranter från Eritrea färdas på genom Saharaöknen, över Medelhavet och norrut genom Europa innan de når. Studien bygger på etnografiskt fältarbete i Sverige, Italien, Sudan och Etiopien mellan 2013 och 2015. Denna kvalitativa studie syftar till att ge en bättre förståelse för förekomsten av irreguljär mobilitet, en form av migration som genererar en kollektiv kunskap som migranterna drar nytta av för att övervinna de risker som resorna innebär och de svårigheter som de möter när de bosätter sig i destinationslandet.

Eftersom lagliga vägar för migration till länder som Sverige är begränsade har riskfyllda resor kommit att normaliseras och blivit ett socialt accepterat handlande i Etiopien och Eritrea. Genom att flyktingarna beslutar sig för att illegalt lämna landet tar de redan då steget in i en ”kriminaliserad” tillvaro. Flykten är ett resultat av brist på drägliga levnadsvillkor. Eritreas grannländer erbjuder endast i mycket begränsad mening reella möjligheter att tillgodose flyktingarnas behov av skydd och en trygg tillvaro. Dessutom har länderna i Europa byggt upp en omfattande kontrollapparat för att bevaka sina gränser, och i praktiken saknas därför lagliga sätt att få skydd. Flyktingarna ger sig därför ut längs rutten utanför de reguljära, eller lagliga vägarna och skyddssystemen. Redan då det steger över de tar steget över den eritreanska gränsen är de till viss del hänvisade till ett nätverk av informella kanaler inom såväl deras egna nätverk som den migrationsindustri som florerar kring flyktingrutterna.

De individuella biografierna av flyktingarnas resor som studien är baserade på, visar att migrationen genomförs fragmenterat och under oförutsägbara förhållanden. Att ta sig hela vägen till Sverige kan ta någon månad men i en del fall dröjer

det flera år innan flyktingarna nått sitt mål. Eftersom resorna sker under informella former genom länder som genomgår politiska och ekonomiska kriser är utgången osäker. Flyktingarnas erfarenheter i Sudan, Libyen och Italien vittnar om väldiga svårigheter, risktaganden, osäkerhet och framförallt utsatthet. De länder som flyktingarna passerar längs vägen har sällan ett fungerande system som skyddar flyktingarna och erbjuder dem den hjälp de behöver. Studiens berättelser bekräftar tidigare rapporter om svåra förhållanden såsom kidnappningar och krav på lösen-summor, sexuella övergrepp och arbetskraftsexploatering.

Komplexa sociala relationer genomsyrar dessa flyktrutter. Exempelvis så existerar det samtidigt stödjande och exploaterande relationer mellan migranter och ”smugglare” och mellan de som tidigare varit migranter och de som är mer nyligen anlända. Sociala kopplingar – translokala och transnationella – mellan migranter, smugglare, hjälpsamma lokalbor och tidigare migranter längs med rutten eller i diasporan är avgörande för att generera den nödvändiga informationen och även de ekonomiska och materiella resurser som behövs vid olika platser och tidpunkter under resans gång. Rapporten visar hur flyktingarna utnyttjar sina tidigare nätverk (såsom familj, släkt och vänner) men också utvidgar dessa nätverk under resans gång som en strategi för att lyckas ta sig fram längs den planerade rutten. Samtidigt används samma strategiska manöver för att etablera sig i destinationslandet. Diasporiska praktiker och traditionella former för gemenskap och socialt stöd har en central betydelse för att klara av de svårigheter som finns under såväl flykt som etablering.

Studien visar hur migranter använder de traditionella gemenskapsformerna, t.ex. Iqqub och kyrkan, för att hantera sin livssituation i Sverige. Dessa institutioner anpassas till den omgivande samhällsstrukturen, och agerar som ett komplement till värdsamhällets flyktingmottagning och välfärd. Genom att mobilisera den eritreanska gemenskapen kan bland annat remitteringar till hemlandet upprätthållas. Men gemenskapen i diasporan är också en viktig källa för den fortsatta rörligheten då migranter och flyktingar från Eritrea kan hitta såväl ekonomiskt som socialt stöd i denna.

Summary

For many migrants and refugees leaving the Horn of Africa, the north-bound journey from Ethiopia or Eritrea to a Scandinavian country often represents the last chance of a better future. In this report, we provide a detailed account of the dangerous paths that Ethiopian and Eritrean migrants embark on, through the Sahara Desert, across the Mediterranean Sea and onwards north, all the way to Sweden. Particularly, we focus on how social and material resources are mobilized to organize the migration journey and how it helps the migrants coping along a risky and challenging route. The study is based on ethnographic fieldwork conducted in Sweden, Italy, Sudan and Ethiopia between 2013 and 2015. Through this qualitative approach, we hope to contribute to a better understanding of irregular mobility. In doing so we pay special attention to the collective knowledge used and reproduced by migrants to, on the one hand, manage their journey to Sweden, and on the other, to face the difficulties in the integration process when at the receiving society.

In the face of limited opportunities for legal migration paths, high-risk migration journeys, like the ones described in this report, have become normalized and socially accepted practices in these societies. As soon as the refugees from Eritrea leave the country they become criminals in the eyes of the law. But the alternative, to stay, offers few alternatives for an endurable future. In the neighboring countries, the refugees have very limited opportunities to settle in a safe environment where protection is guaranteed, and many countries have ramped up border security making it more difficult to enter in the first place. For these refugees, legal paths to protection are naught, forcing them onto irregular trails outside of a legal, regulated and safe system. Instead, as soon as they cross the Eritrean border they must rely on a system of informal channels, which includes their own ethnic networks as well as the vast 'migration industry' that surrounds the migration routes.

The individual biographies that make up this study show that the migration journey is a fragmented endeavor, carried out in a step-by-step fashion and under un-

predictable circumstances. Reaching Sweden may for some take a month, but for others multiple years. Since the route takes migrants through countries that are experiencing economic and political upheaval, the outcomes of their migration projects can be described as uncertain at best. The experiences, as described by the refugees, bear witness of very dire circumstances, unfathomable risk-taking, insecurity, and above all, extreme vulnerability. The countries passed along the way rarely offers anything resembling a well-functioning system that protects the refugees or provide them with the help they need. The stories presented here, corroborates previous reports in that it depicts a reality which includes kidnappings with ransom demands, sexual abuse, exploitation and even slavery.

These migration routes are permeated by complex social relations. Both supporting and exploiting relations exists simultaneously between refugees and smugglers as well as between settled/former refugees and newly arrived refugees. Social bonds – trans local and transnational – between refugees, smugglers, local samaritans and former refugees are crucial for acquiring the right information, the economic means, and the material resources needed at the different stages of the journey. In this report, we show how the refugees are able to make use of their existing networks (such as family, relatives and friends) while also expanding such networks during the course the journey. This is a strategy that helps the refugees forward as well as a strategy for mitigating the difficulties when settling down. It becomes clear that diasporic practices and traditional forms of community and social support play an integral part in coping with the difficulties both during the way and during the settlement process at the final destination.

The study shows how the migrants make use of traditional community based formations and organizations such as *Iqqub* and the church in order to manage their lives in Sweden. These institutions have been adjusted to fit with the structure of Swedish society and work as complements to the host country's formal integration structures and welfare system. By mobilizing, the Eritrean community remittances continue to flow back home, while the diasporic community continues to function as an important source for sustained mobility in that it offers economic and social support for migrants and refugees leaving Eritrea.

Ordlista för lokala termer i samband med flykten

Bet sebera: De husockupationer som de eritreanska (och etiopiska) flyktingarna deltar i, främst i Roms förorter, och som används för ett slags skyddat boende för hemlösa migranter och flyktingar.

Boss: En term som förknippas med "hjärnan" bakom smugglingstransporter. Ofta används termen för att beteckna de "stora" smugglarna som kan arrangera större transporter och som korsar landsgränserna i Sahara. En *boss* omger sig med ett antal medarbetare som kan ordna med särskilda uppgifter i transporten på olika delar av färden; mellanhänder, penningöverförare, vakter, chaufförer m.fl.

Delala (pluralis: Delaloch): En bred benämning för den eller de personer inom migrationsindustrin som mot (ekonomisk eller annan) betalning ordnar med migranternas informella mobilitet och gränsövergångar (landvägen eller med flyg). Penningöverföring, ordnande av resedokument, bokning av transporter är exempel på tjänster som en *delala* kan tillhandahålla. I vissa fall kan också tillfälligt arbete efter rutten ingå.

Fesh: Benämning för biometriska data, oftast fingeravtryck.

Fesh-yaderegu: Flyktingar som har lämnat *fesh* i något offentligt sammanhang i Europa och därmed registrerats i detta land enligt Dublinförordningen.

Hawala: Den vedertagna beteckningen för ett informellt och transnationellt penningöverföringssystem som ofta används i migrationssammanhang. Systemet är ett slags informellt nätverk med lokala agenturer och bygger på förtroende mellan de ingående parterna.

Iddur: Lokal beteckning på ett slags begravningservice som ger såväl materiellt som känslomässigt stöd för sörjande personer. Används ofta också i migranternas sammanhang i värdlandet.

Iqqub: En föreningsliknande form för sparande och kreditgivning. Även detta en lokal institution (i hemlandet) som migranterna tagit med sig i diasporan.

Misrah: Beteckning för "säkert hus" i vilket smugglare härbärgerar flyktingar.

Pilot: Beteckning för de personer som guidar och transporterar flyktingar som illegalt tar sig över den eritreanska gränsen – ett slags "vägvisare" i utökad mening.

Semsari: En beteckning för en person inom migrationsindustrin som mot betalning ordnar med resehandlingar och transporter. I viss mån också för förmedling av arbete. En alternativ beteckning för samma tjänster är *delaloch*.

Innehåll

Sammanfattning.....	v
Summary.....	vii
Ordlista för lokala termer i samband med flykten.....	ix
1. Introduktion	1
2. Utgångspunkter, teoretiskt perspektiv och metod	7
3. Bakgrund	19
4. Att lämna Eritrea.....	27
5. Nästa anhalt, Sudan.....	35
6. Rutten norrut till Libyen	47
7. Medelhavet och steget till Europa.....	61
8. Italien och färden norrut	69
9. Ankomsten till Sverige – resans slut?	77
10. Slutdiskussion och rekommendationer.....	91
Referenslitteratur	99
Delmis tidigare publikationer	107

Figurer och tabeller

Karta 1. Fältarbete	15
Karta 2. Eritreanska migrationsrutter	20
Karta 3. Eritreanska rutter mot Europa	32
Tabell 1. Antal eritreanska medborgare som anlänt till Italien mellan åren 2013 och 2016.....	20
Tabell 2: Antal asylsökande med eritreanskt medborgarskap åren 2013–2017	77

1. Introduktion

Migration och gränsöverskridande mänsklig mobilitet har på senare tid kommit att bli en av de viktigaste frågorna på den globala utvecklings- och säkerhetsagendan. Detta kan utläsas i det faktum att frågor om migration inkluderats i FN:s Agenda 2030 för hållbar utveckling. Detta kan vidare ses som ett erkännande för att migration och utveckling har ett samband som är viktigt att ta hänsyn till om en mer hållbar utveckling ska kunna uppnås. Samtidigt är det märkbart att gränspolitik och frågor om irreguljär migration har blivit en högprioriterad angelägenhet i det nationella och globala säkerhetstänkandet (Gerard 2014). Detta märks framförallt i kölvattnet av den kraftigt ökade andelen migranter och flyktingar som tog sig till Europa 2015. Flyktingar från krigshärjade och ekonomiskt utsatta länder som Eritrea och Syrien har fyllt lägren i grannländerna men också (över)belastat mottagandet i många av de europeiska länderna inklusive Sverige. I Europa har flykting- och främlingsfientliga röster flyttat fram sina positioner och pressen på att stänga nationsgränserna har stundtals varit omfattande. Under tiden flyr människor förföljelse, svält och terror. Det är ett mänskligt lidande av enorma proportioner som just nu utspelar sig i Mellanöstern (framförallt Syrien) och på Afrikas horn men också i Medelhavsregionens transitländer bland de migranter som befinner sig på flykt. Detta visar att diskussionerna om såväl utvecklings- som säkerhetsfrågor har långt kvar innan en brett accepterad lösning nås. FN:s globala migrationsavtal som antogs 2018 väcker emellertid nytt hopp. Trots allt tycks den grundläggande frågan om rätten att fly från förföljelse och våld kunna bli en erkänd rättighet.

Blandmigration från Eritrea – flyktingar eller migranter?

Den här rapporten behandlar framförallt situationen för de som lämnar Eritrea och de rutter som migranterna färdas på under sin resa till norra Europa. Det po-

litiska och sociala läget i Eritrea har under lång tid varit mycket allvarligt och har dessutom förvärrats det senaste årtiondet. Eritrea styrs av en hårdför diktatur. Levnadsvillkoren har försämrats för en allt större andel av befolkningen och särskilt unga människor har mycket osäkra ekonomiska framtidsutsikter (Belloni 2016, Ayalew 2017b). Detta har fört med sig ett omfattande och utbrett politiskt och socialt missnöje bland unga eritreaner. I kombination med att föreställningarna om ett Europa i välstånd och en plats för ett bättre liv är djupt rotade bland befolkningar i t.ex. Eritrea blir det lätt att förstå att lockelsen, speciellt för den yngre befolkningen, att ta sig dit blir stor. De ser ju t.ex. hur remitteringar sänds från de migranter som bosatt sig utomlands och även det välstånd som de som återvandrar och de som semestervistande besökarna visar upp när de är i Eritrea. I Eritrea och andra länder på Afrikas horn har de sociala förväntningarna på unga skruvats upp. I många fall förväntas de ta chansen att flytta till ett rikare land. Konsekvensen av detta består inte bara av drömmar om migration utan av konkreta handlingar som innebär en riskfylld och ofta informell flykt till Europa men också till länder i bland annat södra Afrika och Mellanöstern.

Terminologin är viktig här. För att undvika att den fortsatta skildringen ska framställa de människor som det handlar om som en typ av lyckosökande migranter, kommer vi fortsättningsvis använda beteckningen "flyktingmigration" för den eritreanska migrationen till Europa, och följaktligen talar vi hellre om flyktingar än om migranter. De som befinner sig på migrationsrutten mellan Eritrea och Europa kan sägas utgöra en form av "blandad migration"¹ – om vi skulle undersöka deras anledningar, eller motiv för att befinna sig där skulle vi säkerligen få många olika svar. Men, som migrationsforskare och med respekt för alla människors rätt att söka ett bättre liv, vill vi undvika att kategorisera motiven för dessa människors flykt. Vi antar att de specifika anledningar som bidragit till att dessa människor lämnat sina tidigare hem är av olika slag men att vi med säkerhet kan säga att de alla söker ett bättre liv - vare sig det handlar om att de flyr för sina liv eller om att de har dåliga framtidsutsikter i hemlandet. Tar man fasta på UNHCR:s definition av vilka som ska betraktas som flyktingar ligger emellertid vårt ställningstagande i linje med denna definition. Så snart de gett sig ut på rutten och korsar gränsen till ett annat land är dessa migranter per definition flyktingar. Eftersom de trotsat

de eritreanska lagarna (och i en del fall också grannlandets lagar) i och med att de lämnat landet och givit sig ut på en irreguljär resa, tillhör de den kategori av människor som ”inte kan återvända till sitt ursprungsland på grund av en välgrundad oro för förföljelser, konflikt, våld eller andra omständigheter som allvarligt har orsakat störning av den allmänna ordningen och därför, som en konsekvens, kräver internationellt skydd” (UNHCR 2018 – vår översättning). I själva verket finns, som UNHCR påpekar, en fara i att benämna de som befinner sig i en sådan situation för något annat än flyktingar. Om flyktingar istället definieras som ”migranter” skulle detta kunna legitimeras att de förnekas internationellt skydd och i värsta fall leda till livsfarliga deporteringar till hemlandet.

Den här rapporten diskuterar situationen för framförallt de eritreanska flyktingar som gör den långa resan till norra Europa. Rapporten handlar närmare bestämt om hur det går till när de eritreanska flyktingarna försöker ta sig till Khartoum i Sudan för att därifrån ta sig genom Saharaöknen vidare till Libyen. Rutten kan sedan, genom att korsa Medelhavet, fortsätta till Italien och vidare norrut genom Europa. Det är allmänt känt att dessa rutten medför stora risker för flyktingarna både ekonomiskt och fysiskt. För att människor ska utsätta sig för sådana risker måste det finnas ett hopp om att det är värt att fly och att alternativet att stanna bedöms vara ännu mer riskfyllt. Det handlar om ett slags tillit till att (internationell) mobilitet ska kunna leda till förbättring. Rapporten visar att det är en etappvis och svårhanterad mobilitet och understryker att den är såväl riskfylld som chansartad. Tiotusentals eritreanska flyktingar är varje år beredda att utsätta sig för dessa risker och kommer till Europa via den land- och sjöburna rutt som, via Italien, som förbinder Eritrea med norra Europa.

Rapportens syfte och frågeställningar

Rapportens centrala fråga handlar om hur de eritreanska flyktingarna gör för att ta sig fram på rutten och för att korsa de statsgränser som skiljer dem från bland annat Sverige. I rapporten framställer vi migrationsrutten som en fråga om social organisation. Vi vill med detta perspektiv undvika att reducera frågan om hur flyk-

ten blir möjlig till en diskussion om kriminella smugglare och illegala verksamhet. Visserligen är flyktingarna i allmänhet beroende av att det finns en informell verksamhet som kan ta dem över en gräns och för att korsa Medelhavet. De betalar också för sådan "service" men det betyder inte att flykten enbart består av olaglig verksamhet. För att ge en mer nyanserad bild av hur flykten går till väljer vi att mer specifikt gå in på hur såväl kunskap som sociala och materiella resurser mobiliseras av flyktingarna under deras färd mot destinationen i Europa och hur de på olika sätt försöker hantera sitt flyktingskap.

En viktig förutsättning för att flyktingarna överhuvudtaget ska kunna lämna Eritrea och sedan klara av de utmaningar som de möter på färden, är att det finns ett socialt samarbete för att bistå flykten. De nätverk av familj, släkt och vänner som flyktingarna ingår i är viktiga i olika avseenden men också de religiösa och kulturella institutioner och föreningar som är knutna till dessa nätverk spelar en viktig roll. Tillsammans kan nätverken i hemlandet och i diasporan bidra med de materiella och finansiella resurser som krävs för att flyktingarna ska kunna genomföra sina migrationsprojekt. Genom att vända sig till dessa nätverk (och ibland till och med bli kontaktade av personer i nätverken under färdens gång) så får migranter hjälp – i form av t.ex. ekonomisk hjälp, behjälplig information och kontakter samt till viss del också moraliskt stöd – som stöder deras fortsatta resa. Det är detta samspel som kan sägas utgöra den sociala organisation som krävs för att hålla flykten igång. De olika mellanhänder som "smugglar", guidar och transporterar människor över gränserna och genom riskabla områden tillhör de resurser som nätverken och flyktingarna använder sig av. Syftet med den här studien är att visa hur detta samspel ser ut från flyktingarnas perspektiv. Utöver detta samspel ska rapporten också ses som en skildring av ett antal människooöden, hur denna långa resa påverkat dem, samt hur flyktingarnas tillvaro i destinationslandet påverkas av den sociala och juridiska status de har.

Rapporten har också en ambition om att kunna bidra med policyrelevant kunskap. Det är ur en humanitär synvinkel viktigt att politiska beslutsfattare och professionella handläggare har insikter om de sammanhang som denna typ av migration är inbäddad i. Även de som är inbegripna i illegala handlingar har, vare sig de är offer

för dessa eller medskyldiga, rätt till en behandling som inte kränker deras människovärde och som garanterar deras rätt att söka skydd. Det bör noteras att det i många fall handlar om desperata människor som tar den här typen av risker och att situationen skulle se helt annorlunda ut om deras kamp för överlevnad skulle legaliseras och om de fick ett organiserat stöd för att kunna försörja sig. Vi vill undersöka sättet som flykten utförs på genom att koppla detta till de sammanhang och de infrastrukturer som driver på flykten snarare än att försöka beskriva flykten som en konsekvens av brottsliga handlingar. Den fortsatta flykten är för många en nödvändighet och kräver, i frånvaro av legala flyktvägar, illegala lösningar som i statens ögon gör flyktingar till potentiella brottslingar.

Rapportens upplägg

I nästa kapitel diskuteras rapportens utgångspunkter och underlag. Vi redogör där för det perspektiv som präglar framställningen och hur studien genomförts.

Kapitlet *Att lämna Eritrea* behandlar historien bakom den eritreanska flyktingmigrationen och de samhällsvillkor som ramar in flykten från Eritrea. Vidare visar vi hur flyktingarna förbereder flykten genom att mobilisera resurser av olika slag samt hur själva gränsövergången går till.

Kapitlet *Nästa anhalt, Sudan* visar hur de eritreanska flyktingar som korsat gränsen till Etiopien eller Sudan tar sig vidare med riktning mot Khartoum. I Khartoum ser de sina möjligheter som begränsade och klarar av tillvaron genom tillfälliga arbeten och genom den hjälp som deras nätverk kan bidra med. Sudan blir för flyktingarna en transit som innebär förberedelse för att resa vidare.

Kapitlet *Rutten norrut till Libyen* handlar om hur flyktingarna gör för att resa vidare och hur de hanterar riskerna längs färden genom öknen. Eftersom Libyen har ett mycket instabilt politiskt läge blir flyktingarnas resa genom landet också en stor utmaning. Kapitlet ger en insikt i hur flyktingarna där ser på sin utsatthet och hur de hanterar denna utmaning.

Medelhavet och steget till Europa skildrar själva överfarten mot Italien, hur den planeras och genomförs. Även i detta kapitel kommer strategierna för att uthärda situationen att belysas och hur nätverken kan bidra till detta.

De flyktingar som klarat av att hantera flyktens alla svårigheter möter nya prövningar när de når Italien. Italien visar sig vara en besvikelse och de flesta av flyktingarna börjar omedelbart planera för att ta sig vidare. Kapitlet *Italien och färden norrut* visar hur dessa förberedelser kan gå till och hur de så småningom på nytt befinner sig på en resa norrut.

Ankomsten till Sverige – resans slut? ger en bild av ankomsten och den första tiden i Sverige. Frågetecknet indikerar att utmaningarna inte är slut trots att flyktingarna nu nått det mål som växt fram längs vägen. Det svenska mottagningssystemet erbjuder inte det stöd som de flesta flyktingarna tycks efterfråga. Flyktingarna hade nog i de flesta fall väntat sig att få tillfällig hjälp med bostad och att snabbt komma ut i arbete så att de kunde börja betala tillbaka de lån som de tvingats ta på vägen. Istället får flyktingarna ofta ta hjälp av sina nätverk, framförallt det nätverk av föreningar och organisationer som finns i diasporan. Kapitlet beskriver särskilt hur de traditionella föreningarna i Eritrea omformas för att passa situationen i diasporan och hur man genom detta förmår mobilisera resurser som kan bidra med stöd genom hela migrationsprocessen.

I kapitlet *Slutdiskussion och rekommendationer* summeras rapportens slutsatser. Med hjälp av dessa diskuteras också hur flyktingarna på olika sätt kan stödjas av samhället och beslutsfattare.

Slutnoter kapitel 1.

1. UNHCR använder termen "Mixed movements" eller "Mixed migration" för detta "flows of people travelling together, generally in an irregular manner, over the same routes and using the same means of transport, but for different reasons. The men, women and children travelling in this manner often have either been forced from their homes by armed conflict or persecution, or are on the move in search of a better life." <http://www.unhcr.org/asylum-and-migration.html> Hämtad november 2018

2. Utgångspunkter, teoretiskt perspektiv och metod

Informell flykt och problemhantering

Rutten för flyende eritreaner går ofta via en osäker tillvaro i Sudan, genom Saharaöknen, in i ett politiskt tumultartat Libyen, för att sedan båtledes korsa Medelhavet. För de flyktingar som det handlar om i den här studien fortsätter dessutom färden genom hela det europeiska fastlandet innan de når den svenska gränsen. Det bör påpekas att under i stort sett hela den afrikanska delen av denna rutt äger flykten rum i ett sammanhang där tungt beväpnade kriminella gäng ständigt utgör ett hot för flyktingarna. Det förekommer kidnappningar och gisslantagningar i dessa områden. Det förekommer också att myndighetspersoner har ett finger med i den exploatering av flyktingar och andra migranter som kantar dessa rutter (Ayalew 2017b).

Att färdas på denna rutt betyder att man ibland tvingas söka irreguljära lösningar för att kunna fortsätta framåt mot en säkrare tillvaro. Flykten kräver kapital, för att kunna betala transporter och för annan hjälp, men det krävs också kunskap och information om hur man ska gå tillväga. För ens egen säkerhet, och ibland till och med ens eget liv, krävs många gånger att flyktingarna har de rätta kontakterna som kan hjälpa dem att på ett säkert sätt ta sig över landsgränserna. För att göra detta måste de ha kunskap om hur detta går till, ha tillgång till pålitliga transporter och ha ekonomiskt stöd. Risken är stor att den fortsatta flykten är beroende av att kunna betala en muta för att undgå att fängsllas eller att det finns pengar till en lösesumma i samband med en kidnappning.

De eritreanska flyktingarna möter också svårigheter när de nått det europeiska fastlandet. Dublinförordningen och EU:s gemensamma asylsystem motverkar ofta flyktingarnas ansträngningar för att hitta en säker och ekonomiskt tryggad tillvaro i t.ex. Skandinavien.¹ Problemet är att de som söker asyl i ett EU land får sina personliga biometriska data (vanligen fingeravtryck) registrerade där och överförda till det gemensamma asylsystemet för EU (Eurodac).² Enligt Dublinförordningen ska de därmed betraktas som asylsökande i just denna stat och ingen annan. För de eritreanska (och andra) flyktingar som får sina fingeravtryck registrerade i Italien minskar således chansen att söka asyl i andra europeiska länder. För många europeiska länder är Dublinförordningen ett huvudverktyg för att implementera strängare gränskontroller, inklusive utvisning till första asylland (Gerard 2014). De asylländer det rör sig om i de stora "irreguljära" rutterna som flyktingarna ofta använder sig av – Grekland, Italien, Malta och Spanien – är samtidigt ofta kritiserade för brister i sinande flyktingmottagning. Dessutom är dessa länders villighet att ge flyktingar skydd och stöd kraftigt ifrågasatta. Därför har flyktingarna ofta en ny uppsättning utmaningar att brottas med när de når Europa. Gränskontroller, asylsystem och organiseringen av den fortsatta illegala färden från t.ex. Italien och norrut mot Sverige, tillhör några av de svårigheter som de måste ta sig an för att kunna nå den svenska gränsen. För dem som kommer fram väntar dessutom en oförutsägbar och långdragen asylprocess och en anpassning till det svenska socio-politiska systemet.

De eritreanska migranter som lämnat landet har ofta hållit samman i gemenskaper (diasporor). Sådana diasporor i t.ex. Sudan, Etiopien och Libyen har varit betydelsefulla som resurser för de eritreanska flyktingar som följt deras spår. Genom att vända sig till de diasporiska nätverken har nyanlända ofta fått tillgång till (säkra) boenden, informella anställningsmöjligheter och kontakter med väl ansedda smugglare som kan organisera nästa etapp på deras resa. När de anlänt till ett destinationsland har de på samma sätt kunnat räkna med ett socialt och materiellt stöd och med tiden blir de ofta själva en del av denna diasporiska verksamhet. Men det bör här påpekas att det, som den fortsatta skildringen visar, också förekommer att flyktingarna exploateras och utnyttjas av andra inom dessa nätverk.

Teoretiska utgångspunkter

Som nämnts inledningsvis lyfter den här rapporten det system som stödjer och möjliggör flyktingarnas migration. Vi kan i det avseendet tala om en "migrationsindustri" (Nyberg Sørensen & Gammeltoft-Hansen 2013) som består av en blandning aktörer som erbjuder tjänster som underhåller migrationen. Inom denna industri återfinns smugglare, personer som tjänar pengar på att organisera så kallad "trafficking" och mer informella aktörer som tjänar sitt levebröd på att utföra mellanhandsysslor som t.ex. att växla och föra över pengar. Här finns också ett antal tidigare migranter som i företagsliknande form bedriver verksamhet med anknytning till migration och mobilitet såsom internetkaféer och informell hotellverksamhet (Nyberg Sørensen & Gammeltoft-Hansen 2013). Flyktingarna behöver olika praktiska kunskaper eller kontakter som tillhandahålls av denna industri. Den kunskap och de kontakter som framförallt tidigare migranter besitter går att sälja. Det är naturligtvis inga krav på att enskilda flyktingar ska använda sig av denna industri men beprövad kunskap och kontakter är hårdvaluta i dessa sammanhang. Man kan säga att flyktingarna köper sig en försäkring som minskar riskerna när de ska ge sig ut på den riskfyllda resan.

Samtidigt belyser ordet "industri" här enbart en sida av flykten – den som handlar om det direkta underlättandet av mobiliteten. Utöver detta handlar det i flyktingarnas ögon om stöd och hjälp i en bredare mening. Släkt, vänner och familj som befinner sig i hemlandet eller i diasporan är den främsta resursen för att få tillgång till det ekonomiska kapital som krävs för att överhuvudtaget ha råd att resa och bekosta t.ex. en plats i en karavan. Det är i allmänhet detta nätverk av familj, släkt och vänner som lånar ut och för över pengar till flyktingarna både innan avfärden och under resans gång. Men det händer också att andra nätverk och organisationer kan hjälpa den behövande med såväl kapital som kontakter och det är därför inga klara gränser mellan olika rollinnehavare. När vi i denna rapport talar om den sociala organiseringen av migrationen så avser vi olika insatser inom denna heterogena samling av stödjande och främjande aktörer. Detta nätverk av aktörer kommer dock att brytas ner och specificeras medan vi beskriver en särskild roll eller aktör och den service som denne erbjuder.

Diaspora och nätverk av migranter

Den diskussion som förs i denna rapport visar att de praktiker som bär upp den här typen av flyktingmigration är, med tanke på den organisation (inklusive smuggling) som flykten kräver, kopplade till nätverk av tidigare migranter som har ett transnationellt engagemang. Det handlar om en social praktik (snarare än ett system i den mekaniska meningen) som i materiella termer kan komma flyktingarna till godo men det handlar också om en kunskapsproduktion som delas mellan olika aktörer inom nätverken. Ett begrepp som i migrations-sammanhang är nära förknippat med den sortens engagemang bland nätverk av migranter från samma land är *diaspora*.³

Begreppet diaspora har i sin ursprungliga form en historia förknippad med forskningringen av det judiska folket och formandet av enklaver i liknande sammanhang av religiös eller folkmässig ”främmandskap”. I modern forskning har denna betydelse förskjutits till en mer generell beteckning för grupper, identiteter och kulturella praktiker där migration och organisationen av ett (transnationellt) socialt liv i relation till migranternas hemland och värdland (värdländer) sätts i centrum (Butler 2001, Cohen 1997, Olsson 2013). Kim Butlers (2001) användning av begreppet passar in i denna studie och syftar på en social formation av migranter från ett specifikt hemland eller ursprungsområde som upprätthåller socioekonomiska och kulturella band till detta ursprungsland eller samhälle efter migrationen men också till nätverk av samma typer av migranter som lever på andra platser (Butler 2001: 194-195). Det är dock viktigt att påpeka att utflyttningar av ett antal individer från ett visst land eller område inte per automatik genererar en diaspora. Gemensamt ursprung och migration kan i sig inte förklara en gemenskap i det nya landet utan det måste till en mobilisering kring vissa gemensamma mål och intressen för att en sådan gemenskapsformation ska kunna förverkligas (Sökefeld 2006).

Mobilisering av engagemang

I destinationsländer som Sverige har bland annat de migranter som har eritreanskt ursprung bildat civilsamhälleliga organisationer av olika karaktär (jfr. Ayalew 2017a, Olsson 2016). Dessa organisationer har utvecklat verksamheter som samlar

engagemang och kunskap som bland annat kan användas som stöd för de eritreanska migranternas etablering i det svenska samhället. I allmänhet är detta också organisationer som verkar för att ge familjer och grannar som är kvar i Eritrea stöd på olika sätt. Det handlar till stor del om ekonomiska remitteringar men ofta också om att hjälpa varandra på andra sätt (t.ex. förmedla kontakter eller ta hand om en anhörig). Det intressanta i sammanhanget är att engagemanget är ett viktigt inslag i den migration som flyktingarna från Eritrea tar sig för (Ayalew 2017a). I den analys som presenteras här blir således mobiliseringen av de diasporiska nätverken en central komponent. I detta fall kan de praktiker som används för att hålla samman eritreanerna under såväl "exilen" som migrationsrutten ses som ett "system av handlingar som, likt sociala rörelser, försöker mobilisera kollektiv aktion för att forma en gemenskap kring en social agenda" (Olsson 2009: 661).

Den diasporiska mobiliseringen av engagemang och resurser är migranternas sätt att få rutterna att "fungera". Den upprätthåller den mobilitet som hjälper flyktingarna att fly. Den sociala process som utgör grunden är kollektiva strategier för att kunna hantera sociala utmaningar. Centralt i dessa strategier är tillgången till information och kunskap om hur man migrerar. De irreguljära migrationsrutterna skulle i praktiken inte fungera utan dessa kontakter med olika aktörer och de tjänster som de är villiga att erbjuda. Men de skulle heller inte fungera såvida det inte finns och cirkuleras kunskap om t.ex. hur man ska ta sig fram eller vilka som är de tillförlitliga kontakterna. Dessutom måste det göras kapitalöverföringar som gör att det går att betala för de omkostnader (inklusive mutor) som flykten medför. I allmänhet är det således nätverket runt migranterna som förser flyktingarna med lån och bidrag.

Kunskapspraktik

Gabriella Sanchez och Nicholas Natividad (2017) har utifrån en studie om människosmuggling över gränsen mellan USA och Mexiko visat att mobiliteten alstrar en viss typ av kunskap. Dessa gränspassager blev möjliga genom att familjer och vänner till migranterna hjälpte migranterna med både materiellt stöd och kontakter men också därför att tidigare migranter delade med sig av sina kunskaper kring smugglingsrutterna. Ayalew (2017b) visade att de eritreanska flyktingarna på

liknande sätt kan utnyttja nätverken och den kunskap som finns i dessa för att upprätthålla sin mobilitet. Genom att utveckla en rad kontakter kan flyktingarna skaffa sig kunskap och information som minskar de risker som följer med migrationen och ökar chansen att nå nästa mål (Ayalew 2018). Dessa kontakter finner flyktingarna lokalt, t.ex. bland lokalbefolkningen och de som verkar inom migrationsindustrin, eller transnationellt bland familjer och vänner som bosatt sig längst rutterna och i något destinationsland. Genom det stöd som påkallas i sådana sammanhang vävs ett socialt skydds nätverk som blivande migranter kan använda sig av. Denna praktik som till stor del består i att generera och använda kunskap som befrämjar mobilitet är ett slags *kunskaps gemenskap* (Ayalew 2018, Ayalew 2017b) som till stor del vilar på ett fundament av transnationella relationer.

Kunskaps gemenskapen hjälper således människor i detta fall att genomföra sina migrationsprojekt. Med detta vill den här rapporten lyfta fram den grundläggande strategin som, framförallt med hjälp av diasporan, används av de eritreanska flyktingarna för att upprätthålla sin mobilitet. Genom att hålla fast och utveckla sina nätverk och genom att förlita sig på den kunskap som finns inom dem så "odlar och förstärker migranter och flyktingar sin individuella och kollektiva agens" (Ayalew 2018, Wheatly & Gomberg-Muñoz 2016). Den specifika kunskap som cirkulerar i denna gemenskap handlar om rutternas förverkligande i termer av tidscheman, kontakter till personer inom smugglarnätverk, materiellt och socialt stöd i händelse av krissituation, tillgång till skydd och tak över huvudet, tillfälliga arbeten under de tillfälliga vistelserna utefter vägen och så vidare. Det handlar också om att veta hur asylsystemet i destinationsländer fungerar och vad som är ett lämpligt uppträdande i interaktioner med gränsbevakning och andra aktörer.

Metod och material

Den här rapporten baseras på Tekalign Ayalews avhandlingsstudie, som i huvudsak är en etnografisk studie av migranternas föreställda och upplevda erfarenheter av migrationsrutterna (Ayalew 2017 a, b). Studien bygger på ett etnografiskt insamlat datamaterial, där fältarbetet inkluderat kvalitativa forskningsmetoder, såsom

deltagande observationer och intervjuer med nyckelpersoner (Falzon 2009). Det handlar om en eklektisk metod där observationer, berättelser, samtal, intervjuer och annan muntligt och skriftligt förmedlad information blir ett slags fond för att förstå det sammanhang som studeras.

För att samla in etnografiska data genom deltagande observationer är det vanligt att forskaren försöker bli en del av det sociala sammanhang som studeras, ofta under en längre period. Genom att göra detta delar forskaren de sociala erfarenheter med dem som är aktörer i studien. Enligt Falzon (2009) innebär etnografi ett engagemang där "finkorniga dagliga interaktioner med studiens subjekt genom deltagande observation och engagerade intervjuer konstituerar blodomloppet av de data som produceras" (författarnas översättning). Metoden uttrycker en ambition att se världen med aktörernas ögon och den betydelse som deras handlingar har i ljuset av detta. Detta uttrycker ett sätt att på djupet förstå olika aspekter av dessa människors liv och levnadssätt som andra metoder inte nödvändigtvis bidrar till. I etnografen kombineras ofta deltagande observation med olika typer av intervjuer med personer ur den studerade gruppen som forskaren bedömts som speciellt intressanta för studien och dess frågeställning. Dessa, för studiens syfte, nyckelpersoner kallas ofta inom antropologin för informanter, och att intervjua dem kan vara ett effektivt sätt att få förståelse för vad de tror på, hur de tänker, och hur deras världsbild påverkar deras liv. Genom ett etnografiskt förhållningssätt till datainsamling utforskar den här studien migranternas egna erfarenheter och deras vardagliga liv med allt av vad det innebär i form av t.ex. relationer och handlingsmönster i olika situationer, och kan på så vis måla en detaljrik bild av migrationsprocessen.

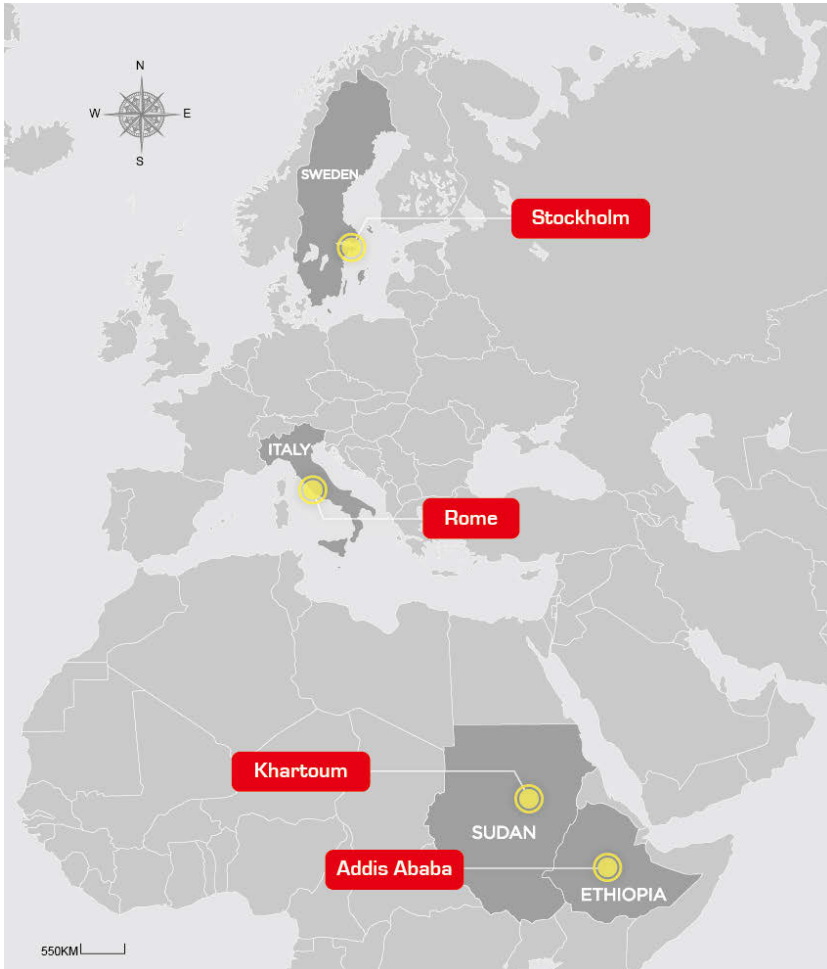
Den sociala praktik som flyktingar delar med andra aktörer inom migrationsindustrin är central men också dess koppling till komplexa transnationella sociala relationer som på olika sätt griper in i migrationens möjliggörande. Därför används en flerlokalt etnografisk metod vilket betyder att nyckelpersoner intervjuades i olika geografiska kontexter.

Fältarbetet genomfördes i Sverige, Italien, Sudan och Etiopien (se karta) mellan 2013 och 2016, genom intervjuer och deltagande observationer av migranternas

handlande och interagerande med andra under färdens gång. Detta skapade djupgående insikter om de olika situationer som migranterna befann sig i, vad som format deras olika beslut i förhållande till migrationsprocessen, deras erfarenheter under resans gång samt hur de lever i Sverige. I datamaterialet återfinns även information om migranternas relationsband till de diasporagrupper (t.ex. *Iddir* och *Iqqub* och kyrkliga organisationer) som hjälpt migranter att inte bara överleva resan till Sverige men även att lyckas inom det svenska systemet och bli delaktig i att organisera hjälp för andra migranter.

De städer där fältarbetet utfördes – Stockholm, Rom, Khartoum, och Addis Abeba – utgör viktiga transit- och slutpunkter inom migrationskorridorer som länkar samman Eritrea med destinationsländer som Sverige och Storbritannien (se Belloni 2016). Genom att följa berättelserna om migrationen i de olika länder som flyktingarna anländer till och genom att genomföra fältarbeten i viktiga knutpunkter på rutten (jfr. Suter 2012, Papadopoulou-Kourkoulou 2008b), så har denna studie lyft fram migrationsprocessen och dess komplexitet. De kvarter och de platser i Addis Abeba, Khartoum och Rom som flyktingarna sökte upp och planerade sin fortsatta resa i har identifierats med hjälp personliga kontakter, vänner och kollegor. Det var på dessa platser som nyanlända flyktingar träffade tidigare migranter och kontaktade olika mellanhänder och smugglare inför den fortsatta färden. Det var också på dessa platser som flyktingarna förberedde sig inför resan genom att få penningtransaktioner gjorda och samla den nödvändiga information och andra resurser som resan krävde. Kontakt med grupperna som studerats bygger på forskarens egna personliga nätverk som bland annat formats genom att Ayalew bott tillsammans med eritreanska flyktingar under ett år. Dessa nätverk tillät sedan Ayalew att fortsätta knyta kontakter med eritreaner runt om i Europa, och på så sätt bygga upp ett förtroende för att komma nära de komplexa sociala relationer som omsluter bland annat den organiserade smuglingen av migranter. Genom en mängd informella samtal med flyktingar, mellanhänder och smugglare i flyktingmottagningar, bostäder, kyrkor, gatumiljöer, ockuperade hus, restauranger, arbetsplatser och en mängd andra miljöer i dessa städer har forskningen handlat om att komma nära flyktingarnas egna perspektiv på migrationen.

Karta 1. Fältarbete

Intervjuer

I huvudsak samlades data in genom intervjuer. Sammantal genomfördes 94 intervjuer med nyckelpersoner, eller informanter (hälften män och hälften kvinnor), i åldrarna 19 till 65. Samtliga intervjuade är på olika sätt involverade i migrationsprocessen. Av de intervjuade var 80 personer antingen flyktingar eller smugglare medan 20 av informanterna var anställda i statliga eller icke-statliga organisationer. Några av de intervjuade var tidigare migranter som bosatt sig utefter ruten eller i diasporan. Av dessa djupgående intervjuer gjordes 45 detaljerade biografier av eritreanska flyktingar som befann sig i Stockholm (15), Addis Abeba (15), Khartoum (10) och Rom (5). Ayalew intervjuade också fem manliga smugglare; en i Addis Abeba (35 år gammal), två i Khartoum (30 och 35 år gamla) och två i Rom (39 och 27 år gamla). Tillgång till alla dessa informanter ordnades genom en rad olika aktörer såsom flyktingar, smugglare, representanter för civilsamhällsgrupper, myndighetspersonal, och tidigare migranter som slagit sig ned längs denna migrationsrutt.

Hur gjordes intervjuerna? Här användes en lista med teman och frågor som intervjuerna baserades på för att all nödvändig information skulle belysas. De semi-strukturerade intervjuerna har lämnat utrymme för att de intervjuade själva skulle kunna ta upp frågor och händelser som de ansåg viktiga för sammanhanget. De uppmuntrades att ta sådana initiativ genom att formen för intervjun mer liknade ett samtal än en fråga-svar situation. Detta var en medveten strategi. När det gavs tillåtelse spelades intervjuerna in men i tveksamma fall gjordes istället anteckningar under intervjuns gång eller efter intervjutillfället. I några fall gjordes också telefonintervjuer angående informanternas erfarenheter i Libyen, Italien eller Tyskland. På grund av att informanternas ständiga byte av vistelseort – även när de anlät till Sverige – var det viktigt att även ha tillgång till dem online via Facebook, Whatsapp och Viber. Särskilt under 2015, under den period av extra högt inflöde av migranter till Sverige kändes det viktigt att vara informerad om situationen för de flyktingar som befann sig på resande fot i Libyen och Europa.

Det som särskilt utmärker etnografi som metod kan förklaras med ordet ”djup”. Framställning av migranterna och deras handlanden bygger på närvaro i de sam-

manhang som flyktingarna befunnit sig i, där forskaren har fått flyktingarnas förtroende och de har kommit att dela med sig av sina erfarenheter. Studiens huvudförfattare, Tekalign Ayalew, delar också en hel del erfarenheter med flyktingarna. Till exempel förlitade han sig när anlände till Stockholm, som nyantagen doktorand, på sitt (etniska) nätverk för att få ett boende. Detta ledde till att han, under sex månaders tid, delade lägenhet med några flyktingar från Eritrea. Ayalew berättar själv om detta under ett förarbete till denna rapport:

”Under denna tid blev jag introducerad för andra flyktingar och med de mellanhänder som hade bidragit till att deras resor till Sverige blev verklighet. Dessa personliga kontakter hjälpte mig att systematiskt utvidga mina relationer med eritreaner i Sverige och i övriga Europa. Det gick på dessa vägar att så småningom få ett slags förtroende bland de individer som på olika sätt var engagerade i flyktingmigrationen. Med hjälp av detta förtroende och alla de kontakter och förbindelser som jag kunde förse mig med, reste jag så småningom till andra platser efter rutten. Från Stockholm till Italien, Sudan och Etiopien för att där genomföra likande perioder av etnografiskt fältarbete, träffa flyktingar, smugglare, mellanhänder och andra som spelar olika roller i migrationsprocessen.”

Umgänget med flyktingarna skapade ett slags gemensam plattform av kunskap och betydelser. Det underlättade givetvis att Ayalew själv är född och uppvuxen i Etiopien och har viss egen erfarenhet av att bo och resa i Europa. Detta var till stor hjälp när han behövde ta kontakt med informanterna och umgås i vardagslivet. Han talar samma språk som informanterna talar och till viss del delar han erfarenheter av det dagliga livet i regionen. En mer avgränsad studie av migranter och deras individuella erfarenheter under resan skulle förmodligen inte ha fångat den dynamik som finns mellan individ, nätverk och social praktik.

Slunoter kapitel 2.

1. Dublin Regulation (EU) No.604/2013 ("Dublin III"). Dublinförordningen undertecknades den 15 juni 1990 av EU:s medlemsstater för att hindra att asylsökande fick sin ansökan behandlad i flera medlemsländer samtidigt. Nuvarande förordning är den tredje generationen av Dublinförordningen och gäller från 1 januari 2014 (se Regulation (EU) No 604/2013 of the European Parliament and the Council (Dublin III Regulation). Genom ett antal avtalsprocedurer har Dublinförordningen i praktiken kommit att omfatta 32 europeiska länder och är till omfattningen större än såväl Schengenområdet som EU.
2. Eurodac (European Dactylographic Comparison) är fastställd i Council Regulation (EC) No 2725/2000 och Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and the Council, daterad 2015-07-20.
3. Se Olsson 2016 för en genomgång av begreppets betydelse inom utveckling.

3. Bakgrund

Eritreansk migration och den centrala medelhavsrutten

Trots att Eritrea är ett relativt litet land med en uppskattad befolkning på lite drygt fem miljoner, har landet på senare tid blivit en av världens största utflyttarländer. Det är svårt att göra en uppskattning om hur stort antalet emigranter är. Enligt en uppskattning av UNHCR:s avdelningskontor i Etiopien och Sudan rör det sig om cirka 60 000 – 65 000 människor som varje år under perioden 2013 - 2017 lämnat Eritrea (RMMS 2018). Enbart i Italien registrerades 104 415 så kallade båtflyktingar från Eritrea under åren 2013–2016 (UNHCR/RMMS 2018). Den informella karaktären på denna utflyttning gör emellertid siffrorna osäkra. Många försöker ta sig till Europa via den så kallade centrala medelhavsrutten men ett okänt antal blir kvar i orter längs vägen (framförallt i Etiopien och Sudan) eller flyttar vidare i andra riktningar (t.ex. till södra Afrika eller Mellanöstern). Toleransen som grannländerna har haft gentemot den eritreanska migrationen har minskat i det sudanesiska fallet. Deporteringarna från framförallt Sudan har även ökat.¹ Denna migrationsrutt bär dessutom på en rad tragiska omständigheter som gör att många flyktingar omkommer utefter rutterna.

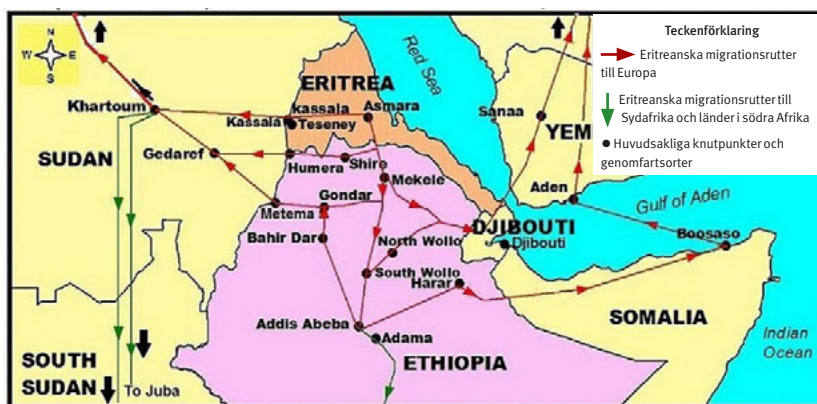
Tabell 1. Antal eritreanska medborgare som anlänt till Italien mellan åren 2013 och 2016

År	Antal
2016	20 718
2015	39 534
2014	34 329
2013	9 834

Källa: UNHCR-RMMS 2018²

Med tanke på Eritreas geografiska läge och de begränsade möjligheter som finns för befolkningen att på laglig väg lämna landet, faller det sig naturligt att Etiopien eller Sudan blir den första anhalten för dem som flyr landet. En del av flyktingarna korsar således gränsen till Sudan utan omvägar – framförallt de som tar den nordliga vägen in i landet – medan många andra tar vägen genom Etiopien. Efter en tid i Etiopien reser många av dessa flyktingar vidare, många till Sudan (men långt ifrån samtliga), för att därifrån undersöka möjligheterna att ta sig till en bättre destination. Vi ger i detta avsnitt en skiss på hur den rutt som går från Eritrea till Sverige kan se ut. I de avsnitt som följer beskriver vi mer ingående hur flyktingarna gör när de väl nått en anhalt och när de vill ta sig vidare.

Karta 2. Eritreanska migrationsrutter

Källa: Ehio-GIS, 2017

Ofta har de eritreanska flyktingar som kommit till Sverige sin första anhalt i ett av de många flyktingläger som finns i norra Etiopien eller i Shagarab i östra Sudan. I dessa läger stannar flyktingarna vanligtvis under en begränsad tid för att få sin flyktingstatus bekräftad. Med en bekräftad flyktingstatus följer möjligheten till ett visst underhåll, logi och ”skydd”. Det är viktigt att få de nödvändiga dokumenten som visar att de är flyktingar då detta, åtminstone officiellt, förhindrar en deportering till Eritrea. En del har också en förhoppning om att få en omfölyttning till ett tredje land genom UNHCR. Lägervistelsen ger flyktingarna ett visst andrum och en

chans att undersöka vilka valmöjligheter de har. Andra hittar en plats direkt i en etiopisk eller sudanesisk stad där de på samma sätt planerar för den fortsatta tillvaron genom att skapa olika slags kontakter och upprätthålla sina tidigare kontakter med familj och nätverk i såväl hemlandet som utomlands.

Trots att de eritreanska flyktingarna temporärt kan känna sig säkra efter att ha korsat gränsen till Etiopien eller Sudan, så saknar de den sociala och ekonomiska trygghet de behöver för att kunna bygga en stabil framtid. I och med att deras skydd kan upphöra när som helst förblir deras situation osäker. De tvingas därför att söka nya möjligheter för att överleva. I rapporten speglas flyktingarnas känsla av att "vara fast" i något av dessa länder. Det handlar helt enkelt om de begränsade möjligheter som finns i regionen för att försörja sig och få ett bra och säkert liv. Flyktingarna upplever att de är inlåsta – i en psykologisk och emotionell bemärkelse – då deras handlingsmöjligheter förefaller vara begränsade. De lever rättsligt sett i en osäker tillvaro som ofta kräver mutor för att de ska lämnas ifred. För att ta sig ur denna inlåsnings riktas de sina ansträngningar mot ett nytt land. En del av dem försöker därför att flytta vidare till länder som Angola, Sydafrika eller Uganda. I andra fall flyttar migranterna till destinationer i Mellanöstern och ofta sker detta informellt via människosmugglingstjänster (vilket av flyktingarna ofta uppfattas som ett slags affärs- eller serviceverksamhet och det enda återstående medlet). Den stora majoriteten av eritreanska flyktingar i Etiopien och Sudan riktar emellertid blicken mot Europa (jfr. Belloni 2016, Ayalew 2017b). Enligt UNHCR:s uppskattningar har under vissa år över 50 procent av dem som lämnat landet sökt asyl i Italien.

Ett första steg för dessa flyktingar är att ta sig till Sudan. Vanligtvis innebär det att man så småningom hamnar i Khartoum. För de flesta erbjuder Khartoum ingen tillfredsställande lösning på flyktingarnas grundproblem – ett liv i otrygghet. För att ta sig vidare till Europa tvingas flyktingarna använda de informella och i allmänhet irreguljära lösningar som står till hands för att korsa de mellanliggande statsgränserna. Från Khartoum går en östlig rutt genom Sahara som länkar östra Saharaområdet med den nordafrikanska medelhavsregionen. Denna östliga (del-)rutt sträcker sig från Khartoum och Omdurman i Sudan till Kufra i Libyen. Att ta den vägen innebär

att man färdas genom en sparsamt befolkad öken vilken utgör Sudans 1 792 km långa nordliga och västra gräns mot Tchad, Libyen och Egypten.

Gränsområdet mot Libyen är i det avseendet idealiskt för människosmuggling, men det är också ett område som präglas av en stor gränsöverskridande handel (*transiteconomies*) (RMMS 2014a). På sätt och vis har de sahariska ökenstäderna i området blomstrat genom den omfattande exploateringen av migrantarbetare och den informella penninghandel – t.ex. *hawala*-kreditnätverken (Triulzi 2013) – som knyter samman städerna. Den här rutten mellan Khartoum i Sudan och Kufra i Libyen gick tidigare i en nordlig riktning som efter att ha korsat den egyptiska gränsen svängde västerut mot Libyen. Men efter att de egyptiska och sudanesiska myndigheterna sedan 2003 stärkt sitt samarbete för att bekämpa människosmugglingen har den del av rutten som går genom Egyptens västra öken successivt blivit stängd. Rutten mellan sudanesiska Khartoum och den libyska ökenstaden Kufra har därför tagit en delvis ny och mer västlig väg som korsar gränsen med Tchad.

Från den libyska ökenstaden Kufra fortsätter rutten norrut till staden Ajdabiya vid Medelhavet. Därifrån finns två alternativa destinationer: den libyska huvudstaden Tripolis i nordväst eller Libyens andra största stad Benghazi som ligger nordost om Ajdabiya. Under förutsättning att transportörerna kan köra migranterna hela vägen från Khartoum till Tripolis eller Benghazi (via Omdurman, Kufra och Ajdabiya) utan förseningar på vägen, kan de eritreanska flyktingarna nå dessa destinationer efter ungefär tre veckor (jfr. Hamood 2006, Triulzi 2013, RMMS 2014a). Denna tidsberäkning bortser dock från alla de komplikationer som kan uppstå längs vägen och som kan försena resan. De migrationsberättelser som förekommer i denna rapport pekar på att resorna längs denna rutt är såväl påfrestande som tidsödande. Ofta fördröjs resan mellan den sudanesiska avreseorten till transitorten i Libyen med upp till två månader och ibland blir flyktingarna fast på vägen under en avsevärt längre tid.

Eftersom Libyen inte erbjuder något skydd för flyktingarna fortsätter rutten norrut mot Europa. Det alternativ som finns för dem som befinner sig i Libyen är att båtvägen korsa Medelhavet. För att göra detta måste flyktingarna i många fall acceptera

båtfärder i överfulla farkoster som endera består av uppblåsbara gummibåtar eller av fiskebåtar i undermåligt skick. Detta känner vi igen från journalistiska reportage och från bland annat UNHCR:s ingående skildringar. Som den här rapporten kommer att visa handlar bemästrandet av resan från Sudan till det europeiska fastlandet inte bara om risktagande och utsatthet, utan också om nödvändigheten av att noggrant planera färden samt att mobilisera de resurser som krävs för att kunna genomföra den.

För de flyktingar som stiger i land på italiensk mark väntar nya utmaningar. I Italien möter flyktingarna undermåliga ekonomiska villkor och en dåligt organiserad flyktingmottagning³. I allmänhet ser flyktingarna inte några förutsättningar för att kunna förverkliga sina planer i landet. Med en förhoppning om att finna en bättre tillvaro försöker de därför att ta sig vidare till ett av länderna i norra Europa. Det är här den sista etappen av flyktingarnas resa mellan Eritrea och Sverige börjar, men som till följd av politiska beslut och skärpta gränskontroller har ett osäkert slut.

Innan vi ger oss in på denna rutt så bör två saker understrykas. För det första är det inte alla flyktingar som når hela vägen fram. En del stannar någonstans på vägen – framförallt i Etiopien eller Sudan – men många försvinner som en följd av den kriminalitet och andra hinder som de utsätts för. Statistik från UNHCR visar att ungefär 14 500 flyktingar rapporterades saknade efter sjöfärden över Medelhavet under perioden 2014–2017. Eritreaner har vissa år utgjort närmare 20 procent av det totala antalet båtflyktingar. Sannolikt har alltså flera hundra eritreaner omkommit varje år enbart under sjöfärden. Andra bestämmer sig för att återvända innan de hunnit till Europa och ett okänt antal tvingas tillbaka på grund av deportation. För det andra är det viktigt att konstatera att de eritreanska flyktingarna i allmänhet inte har en genomtänkt flyktplan när de lämnar sitt land (Ayalew 2017b). De flesta som korsar den eritreanska gränsen har inte den stora planen att nå avlägsna länder som Sverige och de har definitivt inte de resurser som detta kräver från början. Europa finns nog med som en dröm i de flestas flyktplaner men några konkreta och på förhand uppgjorda planer för hur de ska ta sig hela vägen fram finns sällan med i bilden. Istället är deras önskan att nå första säkra fristad – ett grannland eller vilket land som helst – där chanserna att uppnå ett drägligt liv är goda. Men när flykting-

arna väl lyckats med detta första steg så har de genom själva flyktens natur blivit "kriminaliserade". Samtidigt som de också tagit ett steg närmare att förverkliga sin önskan om en bättre framtid. Som ett resultat av alla nätverkskontakter och den gemenskap med såväl andra migranter (på rutten eller i diasporan) som smugglare och andra mellanhänder, så befinner de sig i en infrastruktur där den tidigare nämnda migrationsindustrin hjälper dem att komma vidare (jfr. Nyberg Sørensen & Gammeltoft-Hansen 2013).

Det finns viss tidigare kunskap om flyktingarnas resa t.ex. från medias bevakning, journalistiska reportage men också från forskning. En kritik som kan riktas mot många av dessa framställningar är att de ofta sker på ett historielöst sätt, men också att medias bevakning ofta fokuserar på inslagen av våld, organiserad brottslighet och exploatering. Det finns i samband med detta också en tendens att individualisera och reducera eritreanska flyktingströmmar till en fråga om "trafficking" och flyktingarna som offer för denna exploatering (Tesfagiorgis 2013, Van Reisen, Estefanos & Rijken 2012, Belloni 2016). Även om verkligheten ofta har sådana inslag ska vi inte glömma bort att migration konstitueras av ett antal praktiker som genererar och reproducerar människors mobilitet (jfr. de Haas 2014, Nyberg Sørensen & Gammeltoft-Hansen 2013). Dessutom finns i grunden ett antal specifika sociala och kulturella praktiker som har inflytande över hur flykten genomförs. Vi kommer senare i rapporten visa hur vissa kulturella former för social samverkan bland befolkningen på Afrikas horn också kan mobiliseras av flyktingarna under färden till destinationslandet. Slutligen går det inte att bortse från att kollektivt handlande, eller aktörskap, bland flyktingarna själva sätter sin prägel på flyktförloppet. Flyktingarna är naturligtvis inte bara offer för sin situation och för de faror och den exploatering de utsätts för, det förekommer också en rad interaktioner och transaktioner mellan flyktingar, smugglare och andra aktörer som på olika sätt påverkar förloppet.

Sverige som mottagarland

Sverige har de senaste åren blivit ett alltmer populärt mål för asylsökande eritreanska migranter. Mellan 2013 och 2017 sökte ca 26 000 eritreaner om asyl i Sverige

enligt Statistiska centralbyrån (SCB 2018). Men det betyder inte att rutten mellan Eritrea och Sverige ska ses som en ny migrationskorridor. Tvärtom. Redan på 1950-talet migrerade ett stort antal studenter från Etiopien och Eritrea till Sverige, på 70- och 80-talet kom flyktingar, och med tiden så har en relativt stor och sammanhållen, transnationell, diaspora vuxit fram (Ayalew 2017a). Fortsatta strömmar av remitteringar, människor, varor, idéer och information mellan Sverige och Eritrea kan delvis sägas uppmuntra andra, potentiella migranter att flytta till Sverige. Bland tidigare migranter beskrivs Sverige som ett land med en generös välfärdsstat och ett land som välkomnar flyktingar; ett land där det finns stora möjligheter till asyl, där staten ger bra stöd och där familjeåterförening blir möjligt så fort permanent uppehållstillstånd erhållits—avgörande faktorer för många som beslutar sig för att flytta till Sverige, närmare familj, vänner eller tidigare grannar.

Men trots statsfinansierade integrationsprogram och stöd till migranter och flyktingar som försöker bli del av de sociala och ekonomiska systemen i Sverige så visar en rad akademiska rapporter på att migranter är mindre delaktiga på arbetsmarknaden och att de inte uppnår samma utbildningsnivå eller karriärs mål som den övriga populationen (Eastmond 2013, Emilsson 2014, Bevelander & Irastorza 2014). Andra studier har pekat på en ökning av främlingsfientlighet, våld och utanförskap bland migranter i och med att antalet migranter blivit fler (Khosravi 2010b, 2012, Fredlund-Blomst 2014, Tanner 2016).

I jämförelse med andra EU-länder har Sverige under flera år varit ett migrationspolitiskt liberalt och välkomnade land som erbjudit generösa integrationsprogram. Men efter rekordåret 2015 då 162 877 asylsökande tog sig till Sverige har strikta gränskontroller införts (Ayalew 2017b). Den svenska regeringen antog även 2016 en tillfällig asyllag som begränsar asylsökandes möjligheter till permanent uppehållstillstånd, familjeåterförening, och ekonomiskt bistånd från svenska staten (Skoda 2018). Den som fått avslag på sin asylprövning och den som fått besked om utvisning har i och med den nya, tillfälliga lagen helt förlorat rätten till gratis boende och dagersättning (Ayalew 2017b; Skoda 2018).

För papperslösa migranter är situationen än svårare eftersom de saknar svenskt personnummer, vilket gör att tillgången till arbets- och bostadsmarknaden samt

det svenska välfärdssystemet blockeras. Utan personnummer får man inte tillgång till sjukvården, man får inte formellt förvärvsarbeta, köpa eller hyra lägenhet i första hand, och heller inte ta del av den svenska föräldrar- eller arbetslöshetsförsäkringen. Det är dock möjligt att tillgå akut medicinsk vård och övrig vård via olika hjälporganisationer, och hyra lägenhet kan man göra i andra hand.

Välfärdssystemet i Sverige är väl utformat för att skydda och hjälpa dess medborgare och invånare. För nyanlända och irreguljära migranter som saknar uppehållstillstånd är det dock svårt att få tillgång till detta välfärdssystem. För att navigera de olika systemen i Sverige, så som den svenska arbetsmarknaden, bostadsmarknaden, sjukvården, och pensionssparande, och klara av många andra vardagliga situationer som uppstår mellan migranterna och det svenska samhället med alla dess myndigheter, krävs kunskap och socialt stöd. Därför förlitar sig många nyanlända och papperslösa på tidigare migranter som bosatt sig i Sverige och organisationer riktade till människor i diasporan (t.ex. kyrkor). Detta kommer att diskuteras vidare i kapitel 8.

Slutnoter kapitel 3.

1. Det bör dock nämnas att vid tidpunkten för denna rapportts slutförande har de politiska förändringarna i framförallt Etiopien skapat en ny situation med öppna gränser mellan de två länderna.
2. <http://data.unhcr.org/mediterranean/regional.php>.
3. Se t.ex. www.openmigration.org/en

4. Att lämna Eritrea

Eritrea är ett av de länder i världen som människor är mest benägna att fly från. Anledningen till detta har med den hårdföra diktaturen att göra men också en rad andra samverkande faktorer som en lång och plågsam krigshistoria – framförallt med grannlandet Etiopien – och allmänt dåliga levnadsvillkor för stora delar av befolkningen. Många av dem som lämnar landet hamnar i Europa. Exempelvis sökte nästan 37 000 eritreaner asyl i 38 europeiska länder under de första tio månaderna år 2015. Eritreanerna utgjorde omkring 20 procent av alla de migranter och flyktingar som detta år tagit sjövägen till Italien (Belloni 2016, Frouws 2017).

Efter att ha stigit i land i Italien är det också många av de eritreanska flyktingarna som tar sig till Sverige och övriga Skandinavien. Som regel reser de landvägen genom Europa innan de når den svenska gränsen. Enligt den officiella statistik som Migrationsverket tillhandahåller (Migrationsverket 2018) var 7 233 personer (4 715 män och 2 518 kvinnor) av de 162 877 personer som sökte asyl i Sverige under 2015 eritreanska medborgare. Samma statistik anger att 88 procent av alla asylansökningar från Eritrea får bifall¹ (att jämföra med en beviljandegrad av 55 procent för samtliga asylsökande). Även om antalet asylsökande minskat de senaste åren så var det fortfarande 1 691 eritreanska medborgare som sökte asyl i Sverige under 2017 och fortfarande är beviljandegraden 88 procent. Eritrea är numera ett av de större ursprungsländerna för de flyktingar som söker asyl i Sverige.

Statistiken för 2017 (SCB 2018) uppger att 39 081 personer i Sverige är födda i Eritrea (21 923 män och 17 158 kvinnor). Alla dessa tillhör inte det senaste årtiondets flyktingar utan det finns en betydligt äldre historia bakom den samtida flyktmigration som gått från Eritrea (och andra delar av Afrikas horn) till Sverige. Det har kommit eritreaner som flyktingar, familjer och studenter till det svenska samhället sedan 1960-talet. En förklaring till det är att landet under de senaste femtio åren kontinuerligt har plågats av krig och konflikter.

Det självständiga Eritrea och vågen av flyktingar

Efter ett trettio år långt inbördeskrig i dåvarande Etiopien utropades år 1991 den självständiga staten Eritrea. Sedan dess har Eritrea haft ett ansträngt förhållande till sin granne. Bland annat utkämpade de två länderna ett gränsskrig under åren 1998 till 2000. På detta följde massdeporteringar av eritreaner från Etiopien och flyktingströmmar i den andra riktningen. Det återstår att se vilket genomslag det nyligen undertecknade fredsavtalet mellan de två länderna kan få. Denna långvariga konflikt mellan Etiopien och Eritrea och de perioder av torka och svält som återkommande drabbat området, är naturligtvis viktiga anledningar till att omkring en miljon flyktingar lämnat Eritrea under de senaste årtiondena.

Situationen i Eritrea har således under en lång tid varit påfrestande för befolkningen. När den allmänna värnplikten infördes i Eritrea år 2002 drabbades framförallt de unga eritreanerna av ytterligare ett dråpslag. Med denna åläggs varje medborgare – män och kvinnor – mellan 18 och 41 år till att genomföra obligatorisk militärtjänstgöring i minst 18 månader men i praktiken finns ingen övre bestämd tidsgräns (Humans Right Watch 2017). Inte heller får de värnpliktiga någon ersättning för sin tjänstgöring. Enligt Magnus Treiber (2013a, 2013b) har många unga eritreaner genom denna pålaga fått se sina livsdrömmar gå i krasch. Som en konsekvens av militärtjänstgöringen rycks de unga männen bort från sina familjer under den period i livet då de förväntas ta ansvar för familjens försörjning och i övrigt uppfylla de sociala förpliktelser och det ansvar som följer med vuxenlivet. Treiber beskriver en starkt militariserad form av stat där soldater och krigsveteraner – så kallade *tegadelay* (Treiber 2013a, 2013b) – sitter i förarsätet. Den auktoritära regimen håller landet i ett järngrepp och har åtminstone politiskt kommit att isolera Eritrea från omvärlden.

Men trots försöken att avskärma landet från en förment fientlig omvärld så betyder detta inte att vare sig den eritreanska staten eller befolkningen står helt utanför globaliseringen och samtidens sammankopplade informationssystem. I det eritreanska samhället finns en påtaglig medvetenhet om t.ex. de globala skillnaderna i materiellt välstånd och konsumtionsmönster. I och med de omfattande remitteringarna från diasporan blir befolkningen ständigt påmind om dessa skillnader. De

unga som växer upp i Eritrea kan därför lätt känna sig marginaliserade och utslutna från all global gemenskap. Ur detta gror ett sökande efter möjligheter att fullgöra de personliga, familjära och sociala förväntningar som finns på dem som unga samhällsmedborgare och lösningen för att fullborda drömmarna om en bättre tillvaro är helt enkelt att lämna landet (Belloni 2015; Kibreab 2009, 2013, Treiber 2013b, 2013c, 2013d). Det finns kraftiga restriktioner till att göra detta på laglig väg och det återstår få alternativ utanför den illegalt genomförda flykten.

Migration har blivit ett slags tradition i Eritrea. Många av dem som gett sig av har bosatt sig i närliggande länder som Etiopien, Sudan och Libyen där många flyktingar senare har passerat. Andra har på olika sätt flyttat till Europa eller länder i t.ex. Mellanöstern. Det finns i det eritreanska samhället en stor förhoppning om att migrationen ska erbjuda en lösning på såväl fattigdomen som de begränsade livsmöjligheter som många upplever. På sätt och vis skönmålas det liv som landsmännen i diasporan lever. Trots att landets gränser åtminstone fram till 2018 har bevakats hårt uppmuntras diasporan att hålla kontakten med sitt hemland och erbjuds därför fördelaktiga medborgerliga villkor (Friedrich 2018). Den eritreanska staten är därför en del av denna skönmålning av utlandet och det välstånd som väntar där.

Förberedelser för flykt från Eritrea

I de allra flesta fall måste de eritreanska medborgare som vill lämna Eritrea göra detta på ett illegalt sätt. Den eritreanska regimen tillåter inte sina medborgare att fritt lämna landet. De som försöker fly men som avslöjas eller blir tillfångatagna blir ofta stämplade som förrädare. För dem väntar ofta fångenskap, och i vissa fall tortyr. Andra faller offer för regimen ”skjut-för-att-döda policy” (Friedrich 2018). Eritreas gränsområden med sina grannländer Djibouti, Etiopien och Sudan är tungt militariserade. Men trots att det är riskabelt att röra sig där är det många av framförallt de unga eritreanerna som försöker hitta ett sätt att fly. Eftersom allt sker i strid med lagen så måste flyktplanerna hållas hemliga för att kunna lyckas (jfr. Jill Alpes 2012).

Flykten från Eritrea kräver ekonomiska resurser och noggrann planering, men också kunskap om hur man ska gå tillväga. Den nödvändiga informationen och kunskapen om de säkraste vägarna att fly från Eritrea får man i allmänhet från de berättelser som cirkulerar i de nätverk man delar med t.ex. sina grannar, skolkamrater och kamrater i militärförläggningen. Berättelserna har nästan alltid en koppling till de som gjort denna resa tidigare och sedan bosatt sig i ett annat land eller befinner sig på resande fot med förhoppning om att komma till ett säkrare land (Ayalew 2017b). Det är i dessa nätverk som kunskapen sprids om hur flykten kan genomföras (jfr. Belloni 2015). Detta sker i hemliga personliga möten men också genom att via telefonsamtal, sms eller sociala media kontakta personer i diasporan. Som regel är kontaktpersoner och andra mellanhänder av olika slag inblandade och kontakterna med dem knyter samman nätverk i det eritreanska samhället med landsmän i t.ex. Khartoum i Sudan, Riyadh i Saudi Arabien eller Stockholm. Den som planerar att fly kan genom olika kontakter i detta nätverk få information om vem man kan kontakta för att få hjälp. Genom detta får man också veta vilka resurser som krävs och hur man får tillgång till dem. Detta är en tidskrävande process och en förberedelse som kan ta ett antal månader men ibland också något år. Det handlar om "know-how" men givetvis också om att försäkra sig att man har tillräckligt med pengar och andra materiella resurser, samt att mentalt ställa in sig på de eventuella motgångar som väntar.

Ett exempel är Yordi, 26 år, som tillsammans med sin man beslutade sig för att lämna Eritrea. Detta par förberedde sig och planerade flykten under fyra år. I en intervju förklarade Yordi att de måste vara ytterst försiktiga med sina planer. I Eritrea är det svårt att veta vem som är en vän och vem som är en fiende. Även nära släktingar kan vara en *siliya* [spion åt regeringen] som rapporterar flyktplanerna till myndigheterna. Därför, menade Yordi, är "det viktigaste att hitta en pålitlig *pilot*" [en guide eller smugglare för gränspassagen]. I hennes fall så kunde några vänner till hennes man som redan tagit sig till Etiopien förmedla en kontakt via internet med en *pilot* som kallades Kibru. Kibru var en man som levte i gränsområdet till Etiopien och som, enligt Yordi, därför hade en stor kännedom om de säkraste gränspassagerna. Han var dessutom en person som ansågs trovärdig. Innan kriget mellan de två grannländerna blossade upp igen 1998 hade denne *pilot* många gånger färdats i detta land-

område som sedan blev gräns mellan Etiopien och Eritrea. Kibru anlände i sin tur en person som kunde ta emot samtal från "klienter" när han själv var ute på uppdrag och av säkerhetsskäl tvingades ha mobiltelefonen avstängd. *Pilot* är exempel på en mellanhand som tillhör den diffusa kategorin "smugglare" som dels besitter den kunskap som flyktingar behöver för att lyckas passera gränsen och som dessutom är beredd att ta riskerna med att i praktiken iscensätta flykten. En pilot är en nyckelperson som guidar flyktingarna till lämpliga gränspassager samtidigt som denne också ger detaljerade instruktioner om hur man ska klara sig utan att bli upptäckt på vägen. Våra informanter berättar exempelvis att det gäller att ha rätt klädsel för att undvika misstanke och kontroll och att veta vilka tider som är de säkraste för att passera gränsen samt vilka platser som för tillfället är minst bevakade.

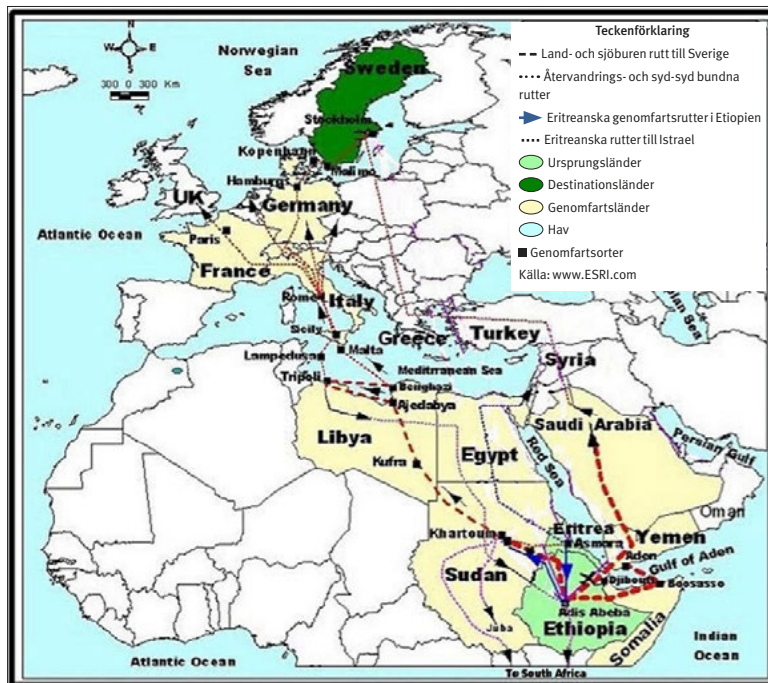
Yordi berättade att när hon och hennes man skulle passera gränsen så klädde hon sig i svarta kläder. Med detta var avsikten att ge omgivningen intrycket av att hon skulle på en begravning utanför staden. Hon sminkade sig och ordnade håret på ett sätt som skulle påminna om hur en flicka från landsbygden skulle kunna se ut och samtidigt dölja att hon i själva verket kom från en modern stadsmiljö. Yordi ville på detta sätt vara säker på att hon inte skulle dra till sig uppmärksamhet från soldater eller säkerhetsagenter. Hennes *pilot* anlände också i en ovanlig utstyrelse: "Han hade svarta glasögon och hade täckt resten av ansiktet med en halsduk och dessutom var han iklädd en huvjacka – han hade maskerat sig ordentligt."

Yordis berättelse är ett uttryck för detta informationsflöde inom nätverken av flyktingar, tidigare migranter och aktörer på rutten. Informationen rör, som påtalats, inte bara transporten över gränsen utan kräver också ett slags bedömning av situationen. Genom att ta del av denna kunskap kan en enskild flykting avgöra vilka kostnader och vinster som resan innebär och skapa sig en bild av de omständigheter och villkor som omgärdar flykten samt föreställa sig vilka utmaningar detta medför. Detta visar oss att flyktingar som försöker korsa dessa hårdbevakade gränser inte påbörjar flykten utan planering. Flykten i allmänhet sker stegvis och att den kräver en ackumulering av kunskap och organisering av ett stöttande nätverk. Det handlar om en slags process som byggs upp av ett antal sociala relationer mellan flyktingar och olika aktörer och som tar form på olika platser utefter rutten.

Avgång Eritrea

Sedan självständighetskriget mot Etiopien och efter att Eritrea blivit självständigt har Sudan varit det stora destinationslandet för de eritreanska flyktingarna (Kibreab 2013, UNHCR 2015). En flykt från Eritrea till Sudan kan för en del ta ett par timmar medan det tar flera månader för andra. Detta har givetvis med avståndet att göra – flyktingarna kommer från alla möjliga håll i Eritrea – men också på flyktingarnas fysiska tillstånd, säkerheten vid gränskontrollerna och situationen i det gränsland de måste passera. De eritreanska flyktingar som kommer från de västliga regionerna av landet hävdar att de i allmänhet tar sig till Sudan genom att vandra till fots i västlig riktning till Teseney på den eritreanska sidan och sedan korsa gränsen i trakten kring Kassala. Sedan finns det i allmänhet sudanesiska och eritreanska mellanhänder som hjälper flyktingarna med transporten från Kassala till Khartoum. Andra vandrar till fots norrut via städer som Nakfa och Ghinda längs Röda havets strand och passerar gränsen i området runt hamnstaden Port Sudan.

Karta 3. Eritreanska rutter mot Europa

När flyktingarna ger sig ut på vägarna för att genomföra dessa olagliga resor från Eritrea mot Etiopien och Sudan, tar de stora risker. Redan i detta skede kan de bli kidnappade, våldtagna och rånade av brottslingar som ser en möjlighet att tjäna pengar på flyktingarna. Förutom detta finns det en rad utmanande bergs- och ökenområden att passera. Det finns en överhängande risk att bli upptäckta och fängslade eller till och med skjutna av de eritreanska gränsvakterna. Det är i allmänhet någon *pilot* med lokalkännedom som följer flyktingarna på deras vandring genom de eritreanska byarna och städerna. En *pilot* tar flyktingarna ända fram till gränsen men lämnar dem sedan där och låter dem fortsätta på egen hand.

Den människosmuggling som äger rum i dessa genomfartsnoder har inte någon centraliserad organisation. Flyktingarna anlitar en *pilot* med god lokalkännedom som vanligtvis är en soldat eller någon som bor och arbetar i gränsområdena. Det kan också vara tidigare flyktingar som bor, eller har bott, i lägren på andra sidan gränsen och som ägnat sig åt en sådan verksamhet (t.ex. handel) som gör att de är förtrogna med gränsområdet. De vet vilken som är den kortaste och säkraste gränspassagen till Sudan eller Etiopien och kan ta flyktingarna dit mot en ersättning. En annan viktig mellanhand är *delaloch* som är ett slags fixare och som skaffar fram transporter och erbjuder den service som krävs för att kunna förflytta sig inom Eritrea till den etiopiska och/eller sudanesiska gränsen (beroende på vilken väg de tar till Sudan). Alla dessa *pilot*, *delala* och andra slags mellanhänder tillhör den kategori inom migrationsindustrin som är direkt eller indirekt sysselsatta med smuggling över gränsen. Per definition är smuggling en kriminell handling men med tanke på de risker som flyktingar utsätter sig för så framstår smuglingen i flyktingarnas perspektiv som en livlina. De upplever vanligtvis inte dessa personer som något riskmoment i flykten. Flyktingarna nyttjar den typen av tjänster under en del av rutten men för att fortsätta färden får de sedan skaffa en ny mellanhand.

Den eritreanska kontexten

Med tanke på den eritreanska historien med konflikter och andra motgångar som drabbat en stor del av den eritreanska befolkningen, är det inte konstigt att den

riskfyllda flyktmigration som denna rapport beskriver också blivit en del av det eritreanska samhällets historia. I migrationen finns för många ett hopp om att deras situation ska förändras till det bättre. Tyvärr är det inte alla förunnat att lösa sin situation genom att lämna landet, de flesta har ingen möjlighet att på laglig väg köpa en biljett. Möjligheten att på ett säkert sätt söka asyl i Europa är begränsad på grund av de restriktiva migrationsbestämmelserna och de allt hårdare gränskontrollerna. Därför genomför flyktingarna dessa riskfyllda resor via landvägar i många olika riktningar. Det finns i första hand ett hopp om säkerhet för sig själva och i andra hand för sina barn och sin familj. Det är här någonstans som den riskfyllda migration som skildras i denna rapport börjar; det är en resa som korsar ett flertal statsgränser på sin rutt mot en säker destination i Europa. I och med att denna mobilitet sker i strid med dessa länders bestämmelser blir den också kriminaliserad och föremål för både polisiära insatser och kriminell verksamhet.

När vi nu går över till beskrivningarna av hur flyktingarna gör för att ta sig fram och bemästra sin situation, kommer ständigt nya aktörer in i bilden. Flyktingarna tar sig stegvis fram på ruten genom olika förberedelser där de samlar information, pengar och kontakter. Den del av ruten som går från Eritrea till Sudan (ofta via Etiopien) är en central livlina för den eritreanska flykt som har destinationer i Europa eller andra platser som slutmål. Genom att tillbringa en del tid i Sudan tas det första steget på en lång resa till europeiska destinationer och flyktingarna behöver denna fristad för att samla kraft, finansiella resurser och information för att fortsätta sin färd.

5. Nästa anhalt, Sudan

Sedan tidigt 2000-tal har eritreanska flyktingar förenat sig med sina vänner, släktingar, grannar och landsmän som redan bor i Kassala, Port Sudan, Gedaref och Khartoum i Sudan (Hassanen 2007, Kibreab 2013). Från år 2003 till skrivande stund så beräknas i genomsnitt cirka 1 600 personer varje månad fly från Eritrea till Sudan (Kibreab 2013; Ayalew 2017b). Det finns med andra ord en etablerad ”koloni” av flyktingar och eritreanska migranter som redan bor i Sudan och särskilt i Sudans östra delar. Många av dessa flyktingar ser emellertid inte Sudan som något hållbart alternativ utan fortsätter mot Europa eller vidare mot andra platser i t.ex. Mellanöstern eller södra Afrika (jfr. Belloni 2016).

Detta kapitel handlar framställningen om Sudan som ett genomfartsland för de eritreanska flyktingarna. Deras situation i Sudan gör att landet framstår som en otänkbar fristad. När flyktingarna väl lämnat Eritrea är den fortsatta flykten till och genom Sudan vanligen en blandning av en laglig och delvis kriminaliserad mobilitet. Från den sudanesiska statens perspektiv har den fortsatta resan ett antal olagliga inslag eftersom flyktingarna ofta saknar nödvändiga resehandlingar och uppehållstillstånd. Samtidigt finns det inslag där flyktingarna reser legalt eftersom internationell rätt ger dem tillåtelse att söka skydd och därför bosätta sig i flyktingläger. De som tar vägen via Etiopien kan förvänta sig viss hjälp med sitt uppehälle från såväl den etiopiska regeringen som från UNHCR:s organisation i området. I ett begränsat antal fall finns det också en chans till omlokalisering till ett annat mottagarland. I de allra flesta fall blir dock förr eller senare de informella lösningarna ett slags nödvändighet för att göra livet som flykting hanterligt. Flykten vidare mot bland annat Europa är sällan planerad i detalj.

Eritreansk flykting i Sudan

Efter att flyktingarna tagit sig ut ur Eritrea och tillfälligt inrättat sig i Sudan eller Etiopien eller i en stad på vägen, försöker de återuppta kontakten med sina familjer i Eritrea och med de vänner och familjemedlemmar som är på flykt eller som bosatt sig i ett annat land. I Sudan hamnar många tillfälligt i något av de flyktingläger som framförallt UNHCR driver i området. Andra flyttar in hos vänner och familjemedlemmar som har bosatt sig i Sudans östliga gränstrakter. Flyktingarna kan sedan ta hjälp av olika mellanhänder – släktingar eller sådana som är en del av den allmänna migrationsindustrin – med att ordna de nödvändiga dokument som krävs för att de ska kunna resa i landet. Det är gott om människor inom denna krets som cirkulerar i flyktinglägrets omgivning eller som söker upp flyktingar på kända platser i Etiopien eller Sudan. Detta kan ske direkt efter att vederbörande anlät till en ort på vägen men det kan också ske vid en senare tidpunkt beroende på den ekonomiska situationen och de risker som de tvingas ta.

Ett exempel på en flykting som genomfört flykten från Eritrea till Sudan är Adhan. Han var i övre trettioårsåldern när han tillsammans med tre av sina vänner lämnade Eritrea 2011 med destination Khartoum. Adhans resa började med en fotvandring från Asmara genom gränsstäder som Teseney och Kassala i Sudan. Genom en vän i Kassala fick Adhan husrum i ett år och samma vän introducerade honom till en *delala* som arrangerade resan till Khartoum för 2 000 sudanesiska pund (cirka 2 300 svenska kronor). Adhans berättelse illustrerar detta:

”I Kassala arbetade jag som en [grov]arbetare i en saltfabrik. Min vän som jobbade i fabriken gav mig kontakter så att jag hittade det jobbet. Efter att jag arbetat och sparat ihop nog med pengar kontaktade jag delala som hjälpte mig att tillsammans med 30 andra eritreaner ta mig förbi gränskontrollen. Delala arrangerade också en minibuss som transporterade oss hela vägen från Kassala till Khartoum i Sudan.”

På liknande sätt som Adhan gjorde betalar flyktingarna mellanhänderna för att få hjälp att ta sig vidare och oftast går färden till Khartoum. En mycket stor andel av de eritreanska flyktingarna hamnar dock i de flyktingläger som finns i östra Sudan

eller norra Etiopien. Här finns åtminstone på papperet möjligheter till en tids skydd och även till omlokalisering i ett tredje land. Det finns obekräftade uppgifter om att mer än 90 000 eritreanska flyktingar har funnit sin tillflyktsort i flyktinglägret Shagrab i östra Sudan. Trots att flyktinglägren ska erbjuda flyktingar åtminstone ett temporärt skydd är det i stort sett inte någon av de eritreanska flyktingarna som frivilligt stannar en längre tid i dessa läger. Flyktinglägren är kända för utbredd korruption, vanskötsel och sina bristande resurser för att tillgodose flyktingarnas behov (Aljazeera 2014, UNHCR 2013, Treiber 2013c). Våra informanter berättade om egna upplevelser av de usla förhållanden som råder i lägren. De berättade också om den inhumana behandling de tvingats utstå och framförallt om de allvarliga säkerhetsproblem som rådde i lägret. Det var brist på mat och rent vatten samtidigt som det saknades sjukvård. Andra informanter berättade om ett liv i konstant rädsla och osäkerhet. En 23 årig eritreansk flykting uppgav att

”Flyktinglägret i Shagrab har blivit ett helvete nu... det finns inget hopp om ett bättre liv där... Men nu är det också en måltavla för Rashaida-brottslingar som kidnappar flyktingar och säljer dem till andra brottslingar och som köper dem för att föra dem till Sinaiöknen och skörda deras organ ... När jag var i lägret [år] 2014 så blev 10 av mina vänner kidnappade av brottslingar och ingen vet var de är nu...”.

En annan av våra informanter jämförde samma läger med ett fängelse:

”Inget arbete! Ingen mat! Ingen möjlighet att fly! Under natten så fördes flyktingar bort av Rashaida ... Ingen säkerhet! Vi levde också i rädsla... Ingen vill stanna i det där lägret. Alla eritreaner, utom de som var gamla och sjukliga, flyttade till Khartoum.”

Det står klart från dessa berättelser att den fortsatta flykten är nödvändig. Att vara asylsökande och tvingas bo i ett sudanesiskt flyktingläger är av förståeliga skäl ingen permanent lösning. En fortsatt mobilitet blir dock möjlig att genomföra först när smugglarna (t.ex. pilot och delala) kommer in i bilden. I motsats till den gängse framställningen av illegal flykt och människosmuggling handlar det i detta skede inte (eller åtminstone sällan) om att flyktingarna hamnar i klorna på hänsynslösa

smugglare. Informanterna nämner visserligen kriminalitet som ett stort problem och det förekommer människohandel (som informanterna ovan vittnar om) men det är inte dem som flyktingarna anlitar när de försöker ta sig vidare. Snarare är de mellanhänder de anlitar en trygghet. Genom att anlita mellanhänder med koppling till migrationsindustrin får de resedokument som ökar tryggheten i deras resande inom Sudan och mellanhänderna vet också hur de kriminella i området agerar.

Flyktingarnas utsatthet i Khartoum – färden vidare

Nästa steg i de eritreanska flyktingarnas resa är ofta att ta sig till Khartoum. Många av dem inser snart att det inte heller där finns någon långsiktig fristad med livskvalitet. Det är väl känt att eritreanska flyktingar utsätts för en omfattande social och ekonomisk marginalisering i Khartoum. Enligt Kibreab (1991: 8) har etiopiska och eritreanska flyktingar tvingats eller uppmuntrats till att lämna Khartoum då det t.ex. inte finns någon garanti där för att de ska få skydd eller sina rättigheter tillgodosedda. Flyktingarna i Khartoum kan dessutom inte röra sig fritt var de vill och systemet för att ta emot flyktingar är minst sagt undermåligt.

Utöver detta finns kulturella skillnader som gör att de eritreanska flyktingarna har svårt att komma in i det sudanesiska samhället. Sudan är ett i huvudsak muslimskt land och miljöerna i Khartoum är starkt påverkade av detta. Bland annat finns här lokala tolkningar av *Sharia* som föreskriver manlig dominans och strikt reglerar kvinnornas förehavanden och klädstil på olika plan. De flyktingar som har en kristen härkomst bryter därför ofta mot de lokala normerna och blir stämplade av lokalbefolkningen. T.ex. kan en kvinna som hälsar på en man hon möter på gatan eller som inte bär slöja uppfattas som prostituerad (Kibreab 1991: 9, Treiber 2013b). Enligt de informanter som ingår i denna studie var detta fortfarande vanligt förekommande år 2014 och 2015. Magnus Treiber har också påpekat att det finns en rad historiska och politiska omständigheter som lett fram till dessa normskillnader och till stereotyper där ”vissa urbana sudanesiska medborgare tenderar att se utländska ungdomar som moraliskt lössläppta, potentiellt kriminella och som ett hot mot det muslimska samhällets värderingar” (2013b:7).

De flesta eritreanska flyktingarna har svårt för att uppträda i enlighet med de lokala sudanesiska normerna eftersom de är kristna och främlingar i det sudanesiska samhället. Denna intolerans i det sudanesiska samhället ses av de flesta eritreanska flyktingar som ett hinder för att bosätta sig och göra något slags framsteg i Sudan. Särskilt gäller detta de flyktingar som härstammar från det eritreanska höglandet där *tigrinja* är det dominerande språket och där en ortodoxt eller protestantiskt kristen kultur är normen. Dessa ”högländare”, oftast kallade för *habeshi*, är ofta synliga och lätta att urskilja i Khartoums stadsmiljö på grund av deras frisyrer och klädstilar och i allmänhet har de begränsade kunskaper i arabiska. *Habeshi* har därför svårare för att smälta in och få ett arbete än vad de eritreanska muslimerna har.

Många av de eritreanska flyktingarna i Khartoum är, åtminstone under den första tiden, papperslösa och försörjer sig på att utföra olika sysslor inom den informella sektorn. De är, som i de flesta andra liknande fall, en utsatt och exploaterad kategori som när som helst kan utvisas. Särskilt kvinnorna blir utnyttjade genom att de får arbeta hårt och ibland utan att få någon lön. Som papperslösa är de inte berättigade till sjukvård. Flera vittnar om fysiska och emotionella övergrepp där de förolämpas och blir hotade med ultimatum från sina arbetsgivare. Flyktingarna är dessutom förföljda av polisen med ständiga krav på att visa sina *butaqa* (identitetshandlingar) och med mutor som följd om de inte vill hamna i fängelse.

Ett exempel på ett flyktingöde i Khartoum som så småningom resulterat i ett förnyat uppbrott, är Meqdi. Vid tiden för studiens fältarbete i Khartoum i april år 2014 var Meqdi i trettioårsåldern. De senaste fyra åren hade hon och hennes partner Solomon förberett sig. Hon livnärde sig på en kaffeservering i ett av Khartoums gatuhörn. Men nu var det dags att lämna Khartoum. Varje dag trakasserades hon och hennes kamrater av polisen, uppgav Meqdi. Under hot om arrestering krävdes de på olika straffavgifter:

”Jag är trött! Har du sett giffa [ord för den sorts polis som inriktar sig på migranter] idag? Jag har förlorat hoppet! Jag borde flytta snart!”

De eritreanska (och etiopiska) kvinnor som, likt Meqdi, sålde kaffe och te i gatuhörnen var de som var de mest utsatta för polisens trakasserier. Under tre månader

hade polisen gripit henne två gånger. Båda gångerna tvingades hon betala en avgift samtidigt som hennes serveringsutrustning konfiskerades. Meqdi väntade nervöst på besked om Solomons ansökan om visum för familjeåterförening i Kanada. Men tiden bara gick och Meqdi var tvingad att ta ett beslut om sin framtid:

”Jag kan inte vänta! Jag vill inte missa den här säsongen. Alla mina vänner har åkt till Europa. Jag har förberett alla de nödvändiga sakerna för att korsa öknen!”

Likt många andra eritreanska flyktingar som anlände till Sudan hade Meqdi nu bestämt sig för att försöka ta sig till Europa genom att följa den rutt som går genom Saharaöknen och över Medelhavet.

På liknande sätt verkade alla de eritreanska flyktingar som Ayalew talade med vid sitt besök i Sudan år 2014, vara uppgivna. De redan skyhöga hyres- och boende-kostnaderna hade ökat drastiskt. Vid upprepade tillfällen blev de godtyckligt arresterade av polisen och tvingades betala mutor. Samtidigt hade det blivit svårare att få arbete. Informanterna som var kristna berättade att muslimerna i Khartoum blivit mer fientliga. Förföljelserna på de kristna eritreanerna hade ökat, menade de. Massarresteringar och deporteringar av etiopiska och eritreanska papperslösa var en daglig företeelse. Polisen kunde plötsligt gripa någon på gatan eller göra nattliga räder i de kvarter som var kända som flyktingbosättningar. Sedan transporterades de i lastbilar till gränsstaden Kassala eller andra avlägsna områden och dumpades där. Under studiens fältarbete i Karthoum bevittnade vi flera sådana trakasserier. Dagligen kastades migranter (inte enbart flyktingar) i fängelse utan anledning och fick betala 400 sudanesiska pund (ca 460 kronor) för att bli frisläppta, samtidigt som polisen också tvingade dem underteckna ett självdeporteringsformulär.²

Mot bakgrund av detta så känner många flyktingar att deras situation i Sudan är ohållbar. Deras liv blir inte bättre och att stanna i Sudan är ett riskprojekt eftersom sannolikheten för att de så småningom ska bli deporterade är relativt stor. Men de kan heller inte på något enkelt och lagligt sätt fortsätta sin resa. Det finns en utbredd pessimism bland de eritreanska flyktingarna om att det ska gå att förbättra

situationen och även bland många av dem som bott flera år i landet. Dessutom är möjligheten att få ett visum av familj(åter)föreningsskäl eller på grund av humanitära skäl i rika västländer mycket liten. Det tar ofta flera år att gå igenom en sådan process och sannolikheten att den slutar i ett avslag är stor eftersom de flesta av dessa destinationsländer, inklusive Sverige, har infört strikta regleringar kring sådana tillstånd (se Ayalew 2017b).

Att ta sig vidare

De eritreanska flyktingarna i Sudan har i praktiken inte så mycket att välja på om de vill ta sig till Europa eller andra platser där de tror sig ha större chanser att få en ordnad tillvaro. Men alla försöker inte att ta sig vidare till Europa utan väljer, av olika skäl, att försöka med Sydsudan, Angola, Uganda, Sydafrika eller någon av länderna i Mellanöstern (jfr. Treiber 2013d, RMMS 2014a). En viss möjlighet finns genom UNHCR och den omplacering i tredje land som organisationen administrerar. Detta tycks emellertid inte vara något alternativ för de allra flesta eritreanska flyktingarna eftersom kvoterna är låga och det är komplicerat att göra en sådan ansökan samt det av olika skäl (bland annat korruption) tar mycket lång tid i Sudan (Hassanen 2007, Treiber 2013b, 2013c). Det förekommer också att någon som bor i ett destinationsland övertalas att ingå äktenskap med en flykting och i förekommande fall går det att ansöka om ett familje(åter)förenings visum i något land där en släkting är bosatt. Förutom att dessa alternativ har begränsades utsikter att lyckas tar det lång tid innan flyktingarna får svar. Väntetiden på tillstånd är lång och det kan vara förenat med stora risker att stanna i de sudanesiska miljöerna. De flesta som vill vidare försöker på andra sätt.

Bland flyktingarna i Sudan finns helt enkelt en stark efterfrågan på tjänster som tar dem vidare (se också IOM 2011, RMMS 2014a). Den i huvudsak illegalla migrationsindustrin kan förse flyktingarna med ett antal alternativ. Ett sätt kan vara att betala en mellanhand för falska resehandlingar, en flygbiljett och ett turistvisum i Europa eller Nordamerika. Detta är dock dyrt och den stora majoriteten av flyktingarna har inte råd med detta. Det förekommer dock att familjemedlemmar som bor utomlands

och i hemlandet lyckas spara ihop de pengar som behövs för att finansiera denna kostsamma resa. En 31-årig eritreansk flykting som här kallas Kibrom, berättade i Rom år 2015 att:

”Min syster som bor i Sverige gick med på att låna mig 10 000 amerikanska dollar för att betala en smugglare som skulle ordna med flygsmuggling ... men denna flygsmugglare krävde 25 000 dollar för att skaffa fram resedokumentet och ett turistvisum från Sudan till Sverige.”

Kibrom insåg att riskerna med detta var stora. Trots att han hade de (visserligen falska) dokument som krävdes fanns det inte någon garanti för att gränskontrollen i destinationslandet skulle släppa igenom honom. Det som Kibrom pekar på är att de europeiska och nordamerikanska länderna har mycket strikta gränskontroller och kan vid minsta misstanke neka en resenär att komma in i landet. Trots mycket stora investeringar från flyktingens sida är det således osäkert om en resenär från t.ex. Sudan kommer att släppas in i landet.

På sätt och vis är utgången mer säker för dem som väljer landrutten genom Saharaöknen. Det betyder inte att den på något sätt är enkel men många av de eritreaner som lyckas ta sig hela vägen till Europa har ganska goda chanser till att få stanna. För att kunna genomföra en resa från Khartoum till Europa krävs emellertid ett stöttande nätverk där pengar och kunskap finns tillgängligt. Ett sådant nätverk bygger flyktingarna i de flesta fall genom de sociala kontakter de har inom den (intresse)gemenskap de finner i kretsen av andra flyktingar och migranter men också aktörer som har ett intresse av migrationen i Sudan. Kontakterna finns således bland nyligen anlända flyktingar, tidigare migranter bosatta i Khartoum och nätverk av människor som ingår i migrationsindustrin. Trots att eritreaner har haft svårigheter med att anpassa sig till det sudanesiska samhället finns det relativt många som lyckats etablera sig genom t.ex. arbete och affärsrörelser. I en del fall har de genom äktenskap skaffat sig ett sudanesiskt medborgskap eller på annat sätt skaffat de dokument som krävs. Det finns med andra ord en kategori tidigare eritreanska migranter som kan språket och vet hur man kan överleva inom den sudanesiska sociala miljön. Dessa är viktiga resurser för de flyktingar som anländer

till framförallt Khartoum och finner att möjligheterna att skaffa sig ett liv där är begränsade.

Ömsesidig hjälp och solidaritet bland flyktingarna i Khartoum

Under den tid de eritreanska flyktingarna spenderar i Khartoum måste de skaffa sig någon form av försörjning. De måste klara sin tillvaro och de behöver pengar för att kunna ta sig vidare mot Europa. Det är emellertid svårt att kunna ackumulera tillräckligt med kapital och de flesta är beroende av att deras familjer och vänner i hemlandet eller i diasporan skickar det kapital som resan kräver. Efter att flyktingarna sparat ihop detta kan de betala en *delala*, det vill säga göra en första avbetalning för att sätta igång med reseförberedelserna. De exempel som följer visar hur nyanlända flyktingar på olika sätt hittade inkomstbringande sysslor, förhandlade med *delaloch*, letade medresenärer och på andra sätt försökte skaffa resurser inför sin fortsatta resa. Det sociala nätverket är vitalt för att överleva i staden. Bland annat utgör det en viktig källa till information om hur man ska få ett arbete eller hur man ska få tag i någon som kan arrangera resan.

Ett exempel på hur flyktingarna skaffar sig hjälp och resurser för sin fortsatta mobilitet, utgör Samrawits redogörelse. När Ayalew träffade Samrawit var hon i övre trettioårsåldern. Hon hade flytt från Asmara till Etiopien flera år tidigare med hjälp av den *pilot* som hon anlitate. Efter en tids vistelse i Etiopien lyckades Samrawit, med hjälp av vänner och familjemedlemmar i både Etiopien och Sudan, att skaffa sig ett turistvisum i Sudan. Hon kunde med hjälp av detta ta sig till Khartoum. I Khartoum stannade Samrawit i fyra år, vilket var längre än vad hennes visum tillät. I Khartoum arbetade Samrawit som städare i en privat skola. När Ayalew träffade henne så hade tre kusiner och en tidigare granne och vän från Asmara som innan hade vistats tre veckor i *Shagarab* (flyktinglägret) nyligen flyttat in i hennes bostad. Genom Samrawit fick dessa fyra nyanlända både husrum och mat i Khartoum och den typ av information som nyanlända efterfrågar för att överleva i staden. I detta ingick information om stadens geografi, vilka platser som var lämpliga för

vad, och hur de skulle ta sig fram i staden. I denna information ingår också hur de kan komma i kontakt med en *delala* och hur de ska bemöta polisen, betala mutor till dem och så vidare. Samrawit framhävde att det var hennes plikt att hjälpa andra eritreanska flyktingar och inte minst dem som var släktingar:

”Det är mitt ansvar att hjälpa dem så mycket som möjligt. När jag anlände till Khartoum gjorde andra samma sak för mig. Nu är det min tur att hjälpa andra [...] Jag måste göra vad jag kan för dem tills de hittar vägar att bosätta sig här eller flyttar till ett annat land. Alla eritreanska migranter gör samma sak och under varje steg på sin resa ... I Etiopien, i Libyen, till och med i Italien. Nu planerar jag att flytta till Libyen. Det finns eritreanska bröder och systrar där. Jag kan bo hos dem. De kan hjälpa mig att hitta nåt jobb för att jag sedan kan betala för båten ...”

Samrawits redogörelse pekar på den etniska solidaritet, de släktskapsförpliktelser och den ömsesidighet som växer fram i dessa transnationella nätverk. De sociala nätverken (i den mening som beskrivits tidigare) är viktiga komponenter i den sociala organiseringen av flykten. I praktiken handlar det, enligt Samrawit, om sociala band som växer fram och hålls vid liv längs rutten. Genom dem så kan flyktingarna inte bara få information och materiellt stöd utan också ett slags hopp om att klara av den fortsatta resan.

Detta påminner oss om hur människor ofta utvecklar informella sociala skydds nät där man genom sådan ömsesidighet och solidarisk delning av resurser kan hantera ekonomisk och social utsatthet. Att ha sådana utsikter framför sig innebär på sätt och vis ett ständigt lärande om hur man ska få tag i pengar och resurser för överlevnaden. Ayalews (2017a, b) studie skildrar samtidigt människor som försöker hantera osäkerhet och exploatering genom att knipa minsta halmstrå för att ta sig ur sin låsta situation. Det finns en slags pragmatism som inte enbart har solidariska inslag. Genom att ständigt försöka utvidga sina sociala nätverk och dra nytta av olika sociala kontakter – både lokalt och transnationellt – kan de förbättra sina chanser att navigera rätt. Detta sker i relation till såväl verkliga som fiktiva släktskap under resans gång. T.ex. ingår flyktingar ofta intima relationer med sina medresenärer – även de som inte nödvändigtvis kommer från samma hemstad eller ens från (i detta fall)

Eritrea – och med viktiga personer som kan hjälpa dem. Att få tillgång till välgörenhetsmedel och remitteringar kan i en del fall vara tillräckligt för att ingå en parrelation och sexuella tjänster blir ett strategiskt betalningsmedel för att få beskydd. Det händer också att de äktenskapliga relationerna blir ett strategiskt instrument under flykten. Flyktingarna i Sudan har varje dag en kamp för överlevnaden framför sig. Deras pragmatiska strategier kan stärka såväl den egna som den kollektiva agens som krävs för att hantera utsattheten och komma vidare på färden.

I den sorts exil som den eritreanska närvaron i Sudan utgör – med flyktingar och migranter från olika grupperingar – kan vänner och fiender ibland vara svåra att skilja på. Informanterna vittnar om en social miljö där misstänksamheten lätt kan ta överhanden. Lika ofta som de går samman kring ett gemensamt intresse kan de sociala nätverken också splittras och försäkra en ännu större utsatthet. Ibland förekommer det att flyktingarna utsätts för exploatering av personer som tillhör de ”egna” eritreanska nätverken. Det finns exempel på eritreanska mellanhänder som har ordnat med inresan i Sudan men sedan har tagit de papperslösa flyktingarna (främst kvinnorna) som en slags gisslan. De exploaterar dessa (kvinnliga) flyktingar genom att lägga beslag på deras löner och i vissa fall kräver de också sexuella tjänster i utbyte mot beskydd. Vissa av dessa mellanhänder blir helt enkelt ”affärsmän” inte bara i migrationsindustrin utan också i den människohandel som förekommer längs rutten. Ett antal av våra informanter hävdade att ägarna till några av de etniska affärsrörelserna – barer och restauranger som besöktes av eritreaner i Khartoum – också var de som exploaterade de papperslösa flyktingarna. De anställde flyktingarna till mycket låga löner och gav dem usla arbetsvillkor. Det förekommer med andra ord inte bara solidaritet mellan flyktingarna – dessa nätverk korsas också av maktkamp, ekonomisk rovdrift, sociala hierarkier och ojämlikhet.

Överlevnadsstrategier för flyktingarna

Sammanfattningsvis har vi hittills berört hur Sudan, och i synnerhet Khartoum, är en central destination för de eritreanska flyktingarna. Men möjligheterna att som eritreansk flykting få en förbättring av livssituationen i Khartoum är små. Istället

hamnar flyktingarna i en utsatt situation med begränsade försörjningsmöjligheter där de både blir diskriminerade och exploaterade som arbetskraft. De som är ny-anlända flyktingar, men också de som bott i Khartoum en tid utan att riktigt ha etablerat sig där, har en osäker livssituation som de löser genom ett ständigt informationssökande och olika typer av strategiska manövrar i det sociala livet. För flyktingarna gäller det att skaffa sig information och utnyttja varje kontakt för att ta sig ur en förödande inlåsning. Huvudstrategin är att fly vidare till ett bättre land. Därför kommer flyktingarna (och även andra typer migranter) att ständigt försöka underhålla och stärka de sociala kontrakt som håller samman de sociala nätverken. Den ömsesidiga hjälpen som flyktingarna finner i sina nätverk är i allmänhet en viktig resurs för överlevnaden i Khartoum. Men framförallt är detta relationsskapande och tillgången till denna praktiska kunskap en viktig resurs för att genomföra den fortsatta riskabla färden mot Europa.

Slutnoter kapitel 5.

1. Om Dublinfallen räknas bort var beviljandegraden för de eritreanska medborgarna 100 procent.
2. Ayalews besök år 2014 sammanföll med en politisk och ekonomisk kris i det sudanesiska samhället. Delvis orsakades denna av ökade sociala konflikter i landet och en försämrad ekonomisk situation som följde självständigheten för Sydsudan (Ayalew 2017).

6. Rutten norrut till Libyen

Många eritreanska flyktingar upplever en stor frustration i Khartoum. De riskerar att köra fast och letar efter möjligheter för att kunna förbättra sin tillvaro. Vistelsen i Khartoum blir därför ofta en transittid för flyktingarna där de förbereder nästa steg av färden. Det innebär att de försöker skaffa tillräckligt kapital och samlar in den information och kunskap om rutten som behövs för att kunna klara av resan. Dessutom gäller det att ha tillgång till ett starkt socialt nätverk som kan bidra med hjälp om det skulle behövas. Slutligen handlar det även om att ha den mentala styrka som krävs för att kunna hantera de påfrestningar som resan medför. Lika mycket som migrationen är en social process så är det en känslomässig upplevelse med en ständig pendling mellan hopp och risk.

Inför Sahara – kontakten med ökensmugglarna

För att genomföra resan genom Saharaöknen krävs information och kunskap om hur detta kan göras på ett säkert sätt. Det finns personer i Sudan och i andra länder bland dem som gjort resan tidigare och som känner personer inom migrationsindustrin som kan bistå med denna kunskap. I Khartoum får man sådana kontakter genom att fråga runt och besöka vissa kända träffpunkter där olika slags användbar information cirkulerar. Det handlar om att hitta en pålitlig mellanhand och någon som arrangerar den här sortens transporter och dessutom få kontakt med personer som har erfarenhet av dessa resor.

Majoriteten av flyktingarna vistas således en tid i Khartoum. Under Ayalews fältarbete var det framförallt en av Khartoums stadsdelar som drog till sig många nyanlända flyktingar. Hit kom också landsmän som bott en längre tid i staden för att besöka de många kaféerna och matställena i området. Varje morgon och eftermiddag strövade flyktingarna runt i dessa kvarter; från ett gatuhörn till nästa

sökte de efter skugga från den stekande solen samtidigt som de träffade landsmän, gamla vänner och skolkamrater från Eritrea. *Habeshi* kaféerna och matställen i dessa kvarter var centrala platser för informations- och kunskapsutbyte mellan migraterna. Genom samtalen på kaféerna spreds information om hur den fortsatta resan kunde genomföras. På så sätt kunde de som ville resa vidare skapa värdefulla kontakter till pålitliga mellanhänder och transportörer, få information om möjliga arbetstillfällen och bostäder i Khartoum, och även på olika platser längst med rutten. Många kvinnliga flyktingar öppnade mindre serveringsställen i gatuhörnen som på liknande sätt blev centrum för informationsspridning. Såvida inte rykten om en eventuell polisrazzia spreds var kaféerna fulla med etiopiska och eritreanska migranter samt några lokala sudanesiska medborgare. De razzior som polisen regelbundet gjorde i området hade för avsikt att ta dessa papperslösa migranter i förvar men också att tjäna en slant genom de böter och mutor som betalades ut.

Mesi, en 28-årig eritreansk flyktingkvinna, sålde kaffe i ett gatuhörn i Khartoum år 2014. Hon berättade hur hon och andra eritreanska flyktingar hade fått kontakt med personer som engagerade sig i smuggling – så kallade *semsari* [ett ord som används för de som är kända för att ”smuggla” i mer professionell mening]:

”Du ser! Vi fyller ut gatan. Våra män kör rickshaws. Kvinnor ställer upp sina kaffestånd i varje hörn av gatan särskilt i kvarter som Z, S och D i Khartoum. Både migranter och lokala sudaneser älskar vårt kaffe. Vi kokar och serverar vårt kaffe på ett eritreanskt sätt tillsammans medan vi röker etan (bokstavligen rökelse). Vi serverar också shisha tillsammans med kaffet. Varje typ av migrant inklusive mellanhändare besöker våra kaffebutiker ... det är en mötesplats för oss att samla information kring goda mellanhändare och hur man kontakter dem ... Det var här som jag kontaktade Kibrom, en välkänd *semsari* med eritreanskt ursprung som jobbar med den välansedda *delela(n)* Abdirzak i Libyen, som blev min vän och arrangerade min resa till Libyen med rabatt. Jag arbetar tills vi kan ge oss av under sommaren.”

I samma stadsdel fann Ayalew ett antal elektronikbutiker som ägdes av etiopiska och eritreanska migranter. Även i dessa butiker fanns nyttig information att tillgå.

På anslagstavlan fanns bland annat information om arbetstillfällen inom affärsrörelser i Saudiarabien och Angola som ägdes av landsmän. Dessa butiker utgjorde också mötesplatser för flyktingarna och de olika *semsari*, fixare och andra mellanhänder, som i allmänhet själva var från Etiopien eller Eritrea. Det rörde sig ofta om personer som hade egna erfarenheter av migration. Några av dem var butiksägare eller näringsidkare som samtidigt agerade som kontaktpersoner för större sudanesiska och libyska smugglare. I dessa butiker förhandlade flyktingarna med *semsari* om priset för att följa med en karavan till Libyen eller för att köpa ett förfalskat visum och ett pass som skulle gå att använda i Europa.

Semsari var också förmedlare av de remitteringar som framförallt flyktingarnas familjemedlemmar utomlands överförde till flyktingarna genom *hawala* – de nätverk som utanför banksystemen ser till att penningförsändelser når sin adressat. Detta var pengar som remitterats i utländsk valuta men som sedan växlades in på den svarta marknaden. Dessutom förekom, på väggarna i butikerna i dessa miljöer, annonser med kontaktuppgifter för de ”visumäktenskap” som arrangerades med personer bosatta i t.ex. något europeiskt land. De som hade råd att betala kunde i en del fall komma över ett familjeåterföreningsvisum. I dessa butiker kopplades flyktingarna samman med personer inom migrationsindustrin inklusive de smugglare som skulle arrangera resan genom öknen. Butikerna var samtidigt en central plats inom nätverken då familjerna och släkten (utomlands i diaspora och i hemlandet) kunde kontakta flyktingarna, men även för arbetsgivare i Sudan eller andra platser som sökte billig arbetskraft.

En lyckad resa till Libyen går vanligtvis via hjälp av en smugglare. Flyktingarna behövde veta vilken *semsari* som var pålitlig, om denne var känd för att ta hand om sina passagerare och kanske tidigare hade räddat dem från kidnappningsförsök. Det var viktigt för flyktingarna att veta om *semsari* hade ett brett kontaktnät som omfattade Sudans och Libyens smugglarkretsar eftersom det då kunde ge en säkrare transport än om de tvingades byta arrangör. Det var också viktigt att veta vilken *semsari* som var känd för att ha bra *misras* [säkra hus] i öknen som gagnade överfarten och även efter att ha nått destinationen i Libyen. Det kan givetvis vara svårt

att göra det på basis av de rykten om framgång och misslyckanden som omgärdar en viss smugglare så informationsarbetet var omfattande. Men förutom de kontaktpersoner som flyktingarna fick träffa var det få som kände till var de *stora* och resursstarka *semsari* – ofta kallade *bosses* – hade sina tillhåll. En informant liknade *semsari* med vinden: ”de är överallt och ingenstans”. *Semsari* uppträder ofta under ett täcknamn och byter ständigt både namn och kontaktoppgifter. Flyktingarna får så småningom kontakt med en *semsari* som de uppfattar som pålitlig genom rekommendationer från de flyktingar som är på resande fot och framförallt genom dem som lyckats nå sina destinationer i Europa. Det är genom dem som flyktingarna får kontakt med personer som i sin tur kan förmedla kontakten med den ”verkliga” smugglare som kan arrangera transporten. Det verkar som att flyktingarna överlag föredrar att använda *semsari* med samma etniska bakgrund eller till och med från samma stad i Eritrea som de själva kommer ifrån. Detta tycks vara en fråga om förtroende och en försäkran om att inte bli bedragna då ett övertramp från smugglarens sida kommer att nå dennes familj i hemstaden.

Smugglande karavaner

Sudan är ett vidsträckt land och gränsbevakningen är inte heltäckande. Korruptionen inom de statliga myndigheterna är dessutom utbredd och tillåter smugglingsindustrin att blomstra (jfr. Triulzi 2013, RMMS 2014a). Enligt våra informanter kan de stora eritreanska och etiopiska smugglarna (*bosses*) röra sig relativt fritt mellan Khartoum och de olika libyska destinationerna. Genom sitt nät av mellanhänder och kontaktpersoner samlar de upp flyktingar från Eritrea och Etiopien inte bara i Khartoum utan också i vissa fall genom att hämta upp personer direkt vid den eritreanska gränsen. Ibland kan de till och med agera inne i Eritrea och ofta kontakter de flyktingar i de olika flyktinglägren på vägen. Varje sådan storsmugglare har mellan tio och femton mellanhänder som de samarbetar med i Khartoum, Matama och Kassala. Dessutom har dessa smugglare ofta kontakt och samarbete med andra smugglare av olika nationaliteter längs vägen och i destinationsmålen (jfr. Newsweek 6 juni 2015).

De etiopiska och eritreanska personer och nätverk som ägnar sig åt denna form av smuggling säljer tjänster som har med transporten genom öknen att göra. Det handlar om att tillhandahålla fordon, anlita förare och ta kontakt med de sudanesiska och libyska smuggelkaravaner som tar flyktingarna genom öknen. En 37-årig eritreansk man berättade 2014 i Khartoum om sina erfarenheter inom migrantindustrin. Hans uppgift var att rekrytera resenärer bland flyktingarna och föra samman dem med personerna som genomförde själva transporten till Libyen:

”För de bosses som smugglar migranter mellan Sudan och Libyen, så rekryterar vi och kopplar samman dem bara med migranter som är i Sudan ... Den stora uppgiften för etiopiska och eritreanska bosses är generellt sett att frakta migranterna och sätta dem tillsammans med de sudanesiska och libyska smugglare som sköter ökenfärden. Dessa smugglare hyr ofta tillfälliga chaufförer som kan transportera migranter över Saharaöknen. Sen, i Libyen, måste migranterna hitta en annan *semsari* som kan vara eritrean, libyer, sudanes eller någon annan av de smugglare som inhyser migranter i sina *misrahs* och ordnar båtar som tar sig över Medelhavet.”

Flyktingarna försöker försäkra sig om att de *delaloch* och *semsari* som de anlitar också tillhandahåller fungerande och tillförlitlig service. Detta gäller såväl flykten genom öknen som vistelsen i Libyen och sjööverfarten till Italien. *Semsari* är emellertid sällan några ”professionella” heltidsarbetare inom smugglingsverksamheten. De tillhör den diffusa kategori som agerar som mellanhänder inom migrationsindustrin. Många av *semsari* är själva strandsatta eritreanska och sudanesiska flyktingar som befinner sig på samma rutt. Ofta ingår de enbart ett tillfälligt samarbete med någon annan mellanhand som i sin tur har kontakter med de smugglare som ordnar transporterna. De erbjuder i allmänhet sin service under en begränsad sträcka – i detta fall från Sudan till Libyen – och har således inte kontroll över hela rutten till Europa. Väl i Libyen måste flyktingarna söka en annan organisation för den fortsatta flykten och helst någon som kan arrangera båtfärden till Europa.

En annan sida av förberedelserna handlar om andlig styrka. Religionen ger för många ett moraliskt stöd på vägen. Här finner flyktingarna hopp och mental styrka

för att göra resan genom öknen och över havet. Många av de kristna flyktingarna berättade att de brukade ha en bibel, ett kors och *Wudase Mariam* (ungefär: Den heliga Marias bönbok) med sig för att de skulle kunna få den mentala styrka som resan kräver. Överhuvudtaget har tron en stor betydelse för de kristna flyktingarna. En stark tro kommer, enligt denna övertygelse, att skona de troende från alla de faror som de annars riskerar att utsättas för. Det gäller även för muslimer som anser att Allah står på den troendes sida under färden. Det stora antalet kyrkor och moskéer som finns i Sudan, är viktiga för de andliga och mentala förberedelser som flyktingarna gör.

På ett annat plan har de religiösa institutionerna en viktig roll i flykten i egenskap av sitt bistånd till flyktingarna. De kristna institutioner som tillhör Vatikanen och Caritas i Italien har engagerat sig starkt i olika operativa räddningstjänster på Medelhavet. Dessutom erbjuder de mat, medicin och tak över huvudet för många flyktingar efter att de kommit till Italien och under deras efterföljande resa mot västra och norra Europa (se också Schwartz 2014).

Att korsa Saharaöknen från Khartoum: Risker och våld

Efter dessa förberedelser under vistelsen i Khartoum ger sig många eritreanska flyktingar ut på den riskfyllda resa som går genom den östra delen av Saharaöknen till Libyen. Sahara har alltid varit en farofylld plats för resenärer (Triulzi 2013: 219) men efter det libyska inbördeskriget och det utökade gränsskydd som EU organiserat i Nordafrika, har situationen förvärrats ur flyktingarnas synvinkel. Den här delen av Sahara (som omfattar gränstrakterna mot Sudan och Tchad) består av ett slags laglöst ingenmansland. I den mån det finns någon auktoritet så utövas den av religiösa extremister, olika grupperingar som lever på kriminalitet (t.ex. människohandel), beväpnade milismän och rebellgrupper. På ett eller annat sätt kan dessa aktörer se till att utnyttja situationen med ett ökat antal flyktingar som försöker ta sig in i Libyen denna väg (jfr. Reitano 2015).

Denna riskfyllda situation till trots är flyktingarna inte enbart offer för ett direkt och strukturellt våld och de lägger sig inte platt för de hinder som de möter längs vägen. Flyktingarnas styrka tycks ligga i deras nätverk, kontakter och samarbete. Främst handlar det om att dela kunskap och resurser med varandra inom nätverken (som ständigt tycks expandera) på det sätt som den tidigare framställningen av flykten visade exempel på. Detta gemensamma agerande är en oundgänglig resurs för den flykting som annars skulle möta dessa potentiella hot mot deras fortsatta flykt (och i många fall person) på egen hand (jfr. Wheatley & Gomberg-Muñoz 2016). Det följande avsnittet ska mer ingående visa hur flyktingarna hanterar de faror de möter under sin resa genom den libyska öknen.

De intervjuade flyktingarna berättar att resan från Khartoum påbörjas ”när tiden är rätt”. Det betyder att deras *semsari* – inklusive de kontaktpersoner, transportörer och bossar som de är beroende av – har genomfört alla väsentliga förberedelser och att säsongen med de bästa förutsättningarna kommit. För att korsa Saharaöknen vill man i allmänhet att det ska vara en årstid då hettan inte är olidlig samtidigt som nattkylan har gett med sig. Under det norra halvklotets vårtid (mars-april) är vädret ofta stabilt och i allmänhet har också de vinterstormar som drar över Medelhavet lagt sig. En ”idealisk” resa startar därför någon gång under denna period och når efter ett par veckor Libyens kust. Om allt fungerar kan flyktingarna stiga på en båt med destination Italien efter cirka tre veckors resande. Som redan påpekats är detta en mycket osäker och optimistisk tidsplan som sällan håller.

Informanterna berättar att de flyktingar som köpt en plats i karavanen blir upphämtade en kort tid innan avfärden för att sedan bli transporterade till bestämda uppsamlingsplatser. På dagen för avresan rör sig *semsari* eller deras utsända kontaktpersoner i hemlighet från dörr till dörr och hämtar flyktingarna med minibussar och rickshaws. Uppsamlingsplatserna utgörs ofta av så kallade ”hidden houses” belägna i Khartoums omgivning. Husen har hyrts av *bosses* enbart för detta ändamål. Den ökade förekomsten av polispatruller som har försökt sätta stopp för smuggling och människohandel i området har emellertid påverkat planeringen för de *semsari* som arrangerar avfärden. Ofta används numera ökentält eller vissa platser i obebyggda områden för att samla flyktingar. Där väntar flyktingarna tills deras

bosses fått ihop ett tillräckligt stort antal passagerare och det är dags att ge sig av. Våra informanter uppgav att dessa karavaner brukar rymma 150–200 personer.

Enligt en informant i Sudan sker den fortsatta transporten i ett antal steg. Först är det sudanesiska chaufförer och guider som tar med sig flyktingarna ungefär halva vägen. Där lämnas flyktingarna över till libyska eller (beroende på den riktning ruten tar) andra förare som utgör nästa länk på resan. Eftersom det finns rånare och gränspatruller som är aktiva i gränsområdet måste säkerheten runt transporten vara minutiöst planerad. Betalning och andra ärenden som sker med transportörer, kontaktpersoner och *bosses* i Sudan och Libyen arrangeras i förväg. Informanten uppger att transportörer, förare och vakter, har en avgörande makt när karavanen väl börjat rulla ut i öknen. *Bosses* har i det skedet inte så mycket att sätta emot. Flera av de flyktingar som Ayalew talade med uppgav att vissa av förarna och vakterna var drogmisbrukare som våldtog kvinnor och sålde flyktingar till smugglare eller brottslingar på vägen. Dessa kunde i sin tur fängsla och tortera flyktingarna mot en lösensumma eller i värsta fall överge sina fångar i öknen (se Triulzi 2013, Belloni 2015). Flyktingarna tar inte bara risker med att kliva på en sådan karavan utan riskerar dessutom att bli utsatta för övergrepp som begås av dem som smugglarna hyr in för att utföra transporten.

Ett förekommande inslag i berättelserna från resorna är att sträckan från Sudan till Libyen genom Saharaöknen är oförutsägbar och farlig. Det gäller för flyktingarna att så snabbt som möjligt ta sig bort från detta ökenområde eftersom risken att träffa förövre ökar ju längre man befinner sig här. I det laglösa gränsområdet mellan Sudan och Libyen, liksom i stort sett hela Libyen, förekommer i varierande omfattning rån, kidnappning, människohandel och annan brottslig verksamhet. I viss mån förekommer också beväpnade gränspatruller och rebellgrupper som ständigt strider mot varandra och som med jämna mellanrum angriper flyktingkaravanerna. Dessutom är olika slags libysk milis och enheter från IS (Islamiska Staten) aktiva i området. Var och en av dessa grupperingar och enheter kan plötsligt visa intresse för flyktingkaravanerna och rikta en attack mot dem. Det betyder att flyktingarna ständigt riskerar att bli kidnappade, tagna som gisslan och i en del fall torterade om inte lösensummor betalas ut. Det förekommer människohandel där flyktingar

tas som slavar och blir sålda till kriminella organisationer. Våldet i öknen kan även drabba flyktingarna när transportörerna uppfattar att de är förföljda av gränspatruller. I sådana fall, eller då flyktingkaravanen utsätts för en attack av milisen, riskerar de att överges av transportörerna. Det kan leda till att flyktingarna blir utan mat och vatten och en rad dödsfall har förekommit. I andra fall hamnar flyktingkaravanerna i regelrätta strider. Det kan röra sig om situationer då karvaner attackeras av beväpnade angräpare – som kan vara rånare, andra smugglare eller gränsvakter – och den egna karavanens smugglare besvarar elden. Passagerarna är maktlösa inför sådana attacker (se även Hamood 2006, Triulzi 2013, RMMS 2014a). Ett exempel på ett sådant övergrepp på smugglarkaravaner uppmärksammades i internationell media i april 2015 (Aljazeera 28 april 2015). Vid detta tillfälle ska angräpare tillhörande IS först ha kidnappat 30 etiopiska och eritreanska kristna flyktingar från en ökenkaravan för att sedan ha tagit med dem till den libyska kusten och där avrättat samtliga av de tillfångatagna.

Som transportfordon använder smugglarna ofta pickups med öppna flak, skåpbilar eller lastbilar. Transporten sker i mycket hög hastighet för att undvika att den övermannas av angräpare. Det rör sig om relativt farliga resor som delvis går över sanddynor, vilket gör att olyckor är relativt vanligt förekommande. Ofta har det, menar informanterna, varit ren tur som gjort att de klarat sig undan svårare personskador. Utöver detta medför den extrema hettan och ibland också sandstormar att karavanerna hamnar i farliga situationer.

Meqdi är en av de flyktingar som klarat hela färden genom öknen. När Ayalew träffade henne i Stockholm hade hennes resa genom Saharaöknen, över Medelhavet och norrut genom Europa tagit tre månader. Meqdi berättade detaljer från sin resa och de upplevelser av skräck och fasa som resan genom Saharaöknen kantades av. Innan karavanen hon reste i nådde den libyska medelhavskusten, blev Meqdi och 20 andra kvinnor kidnappade. Meqdi berättade att karavanen bestod av en lastbil och två pickups som tjänade som eskort. Totalt hade 184 etiopiska och eritreanska flyktingar packats in i denna lastbil. Eskorten skulle agera guider för lastbilen och skydda den från rånare. Trots det hann rånare före karavanen och lyckades få stopp på lastbilen någonstans i öknen nära den libyska gränsen. Rånarna skilde sedan

kvinnorna från de övriga flyktingarna och tog med dem till en okänd plats i öknen. Där blev de utsatta för fysiskt och sexuellt våld i fyra dagar. I sin berättelse säger Meqdi hur

”De försökte driva fram reaktioner och sen slår de dig... En av banditerna drog ut mig under natten till buskarna och gjorde vad han ville göra och han gjorde detta tre dagar i följd.”

Enligt Meqdi hade rånarna vid olika tillfällen fortsatt sina sexuella övergrepp på henne och åtta andra kvinnor. Men även män råkar ut för ett ofattbart lidande. Exempelvis berättade Meqdi om sitt möte med två män från Oromofolket i Etiopien som hade blivit övergivna i öknen. Under ett flyktförsök från kidnappare hade de blivit allvarligt skottskadade och sedan inte fått någon vård. ”De väntade på att döden skulle komma och avsluta deras lidande”, berättade Meqdi. Ibland blir flyktingarna under långa perioder kvarhållna i så kallade *misrah* i öknen eller andra delar av Libyen. På grund av de sanitära olägenheter som råder där blir de också exponerade för diverse sjukdomar.

Fångenskap i Libyen

Enligt informanternas berättelser om resorna tvärs genom öknen är kidnappning från flyktingkaravanerna relativt vanligt förekommande. Kidnapparna begär sedan lösensummor för att släppa sina fångar. För att klara sig ur dessa knipor tvingas flyktingarna be sina familjer och vänner, i hemlandet eller i diasporan, att skicka pengarna som krävs för lösensumman. Rent tekniskt sker detta genom det informella överföringssystemet *hawala*. Flyktingarna som inte har dessa möjligheter blir ofta utsatta för tortyr.

Det händer visserligen att andra smugglare i Libyen kommer till flyktingarnas hjälp och räddar dem från kidnappare. De kan också kräva ersättning för sina tjänster. Flyktingarnas berättelser bekräftar också de uppgifter om slavhandel i de libyska städerna som uppmärksammats i media. Enligt en informant stoppar den libyska polisen och den beväpnade milisen flyktingar och överläter dem till smugglare mot ersättning. En kvinna gav följande vittnesmål:

”När vi var i den strandnära misrah [ett så kallat säkert hus som smugglare hyser flyktingar i] så gjorde den beväpnade milisen en räd på vår misrah. Vi var ungefär 150 personer där. De tog oss till ett interneringscentrum. Senare så kom andra beväpnade män för att köpa oss från milisen. De köpte 31 kvinnor för 100 dinarer [ca 530 kronor] per styck från milisen och sålde oss igen till en polis för 300 dinarer per styck. Därför blev vi sålda tre gånger.”

Det händer också att lokalbefolkningen i Libyen köper flyktingar av polisen för att sedan utnyttja dem som arbetskraft. Hagos, en 29-årig flykting från Eritrea som intervjuades i Rom i maj år 2015, berättade att han själv hade blivit såld av fängelsevakter i Libyen:

”Efter fem månader i fängelset så kom en libysk man som ägde en biltvätt för att hyra migrantfångar som kunde tvätta fängelsevakternas bilar. Lyckligtvis hade jag arbetat inom branschen i Sudan ... Generellt sett så hyr polisen ut fångar till lokala libyska affärsmän. Mannen som hyrde oss – jag och tre andra eritreanska fångar – gick med på att betala vakterna 300 dinarer per person och månad [1600 kronor]. Kontraktet var för tre år. Han tog oss till sitt garage. Vi brukade tvätta 40 bilar per dag och han tog mellan 25 och 35 dinarer per bil. Om du inte arbetade hårt och inte var lugn och tålmodig så tog garageägaren dig tillbaka till fängelsevakterna som sålde dig en gång till. Han brukade hota oss med ett skjutvapen. Jag arbetade för mannen i fyra månader utan lön.”

Hagos berättade också att de flyktingar som kunde påvisa att de hade familjer och vänner utomlands som var beredda att skicka pengar, kunde köpa sig fria från fängelsevistelsen och därmed också slippa fångvaktarnas handel med dem. En del av flyktingarna kunde också förhandla med fångvaktarna och köpa sig själva fria eller i en del fall muta någon person som kunde hjälpa dem att fly.

Trots fångenskap och annan utsatthet kan flyktingarna i flera fall upprätthålla kontakterna med familjen och vännerna i såväl hemlandet som diasporan. Dessutom skapar de relationer som kan hjälpa dem under resan. Mönstret återkommer från tiden i Sudan. Genom ett brett relationsskapande kan man öka chanserna till att

överleva och hantera en del av riskerna med färden men också få hjälp att fortsätta flykten mot Europa. Många gånger är det en *delala* som lägger ut för den begärda lösensumman till kidnappare och andra som håller flyktingarna i förvar samt hjälper dem med att arrangera nästa etapp av resan. De flyktingar som inte lyckas betala den begärda lösensumman får på olika sätt försöka mobilisera stöd från lokalbefolkningen. Flera vittnar om människor i orterna längs rutten som visar medlidande med flyktingarna och kan bidra med viss hjälp. Ett annat sätt är att knyta vänskapsband med tidigare migranter som bosatt sig i Libyen eller hitta en partner som de kan ta hjälp av för att ordna med det nödvändiga kapital som behövs för att ta nästa steg på resan.

Våld och överlevnad i Libyen

Flyktingarna har mot bakgrund av den situation som råder i Libyen – politiskt kaos och en avsaknad av grundläggande mänskliga rättigheter – svårt att värja sig mot de övergrepp som de utsätts för. Likväl är en fortsatt färd mot Medelhavets strand och en sjööverfart till Europa deras främsta hopp. Många blir fast i Libyen under slavlika förhållanden, medan andra lyckas ta sig fram med hjälp av sina nätverk och relationer med smugglare och lokalbefolkning.

Våldet utmed dessa rutter är mångbottnat. Det är inte enbart en fråga om direkt kriminalitet som får fritt spelrum utan också om stater som varken kan kontrollera våldet eller som har ett intresse av att ge skydd till dessa behövande människor. I vissa fall är myndigheterna direkt inblandade i exploateringen av flyktingarna. Flyktingarna tvingas söka hjälp och skydd av den eller de som kan erbjuda det. Utsattheten och våldet längs med migrationsrutter varierar med kön, ålder och förmåga att genom framförallt remitteringar få fram de pengar som krävs för lösensumma, mutor och skydd (Ayalew 2017b). Flyktingarna har självfallet olika individuella förutsättningar att klara av alla de påfrestningar de kan tänkas bli utsatta för, men kvinnor blir i högre grad än män utsatta för olika slags grova övergrepp – särskilt sexuellt våld. Gravida kvinnor, liksom barn har dessutom svårare för att utstå uttorkning och andra fysiska påfrestningar.

Möjligheterna att klara av resan genom öknen och det libyska landskapet, hänger till stor del samman med de remitteringar som flyktingarna kan generera och det informations- och kunskapsutbyte som de kan ha med andra migranter. Det handlar dessutom om att hitta någon som kan genomföra nödvändiga penningtransaktioner (*hawala*) och att under färden skapa den sorts relationer som kan ge ett skydd. Exempelvis kan de flyktingar som befinner sig i svåra situationer ta kontakt med någon av de eritreanska *semsari* som bosatt sig längs med rutterna i Sudan och Libyen och be om hjälp. En del *semsari* kan genom sina kontakter ordna tillförlitliga ökentransporter och resurser som underlättar färden samt i en del fall också befria de flyktingar som hålls fångna i avskilda ökenområden. Därför, till skillnad från populära uppfattningar, anser en del av de flyktingar som kidnappats i öknen av kriminella gäng att stora *semsari* också är deras välgörare. Några *delaloch* med eritreanskt ursprung – personer som själva varit migranter men som bosatt sig längs med rutten (i Rom och Khartoum) – uppgav dessutom att de har ett intresse av att beskydda sina klienter – inte minst av ekonomiska skäl – men också att de måste leva upp till det sociala ansvar som medföljer smugglandet av landsmän (se också Belloni 2015, 2016, ooTriulzi 2013).

Det är inte vår avsikt att framställa relationerna mellan flyktingar och olika kategorier av smugglare som enbart vänskapliga och friktionsfria. Flyktingarna har erfarenheter av smugglare som räddat dem från att hamna i händerna på kidnappare och andra brottslingar. Andra har vittnat om smugglare som inte dragit sig för att lämna flyktingarna åt sitt öde i öknen, sålt dem till andra smugglare eller förgripit sig på dem. Ibland händer det även att en *delala* själv begär en lösensumma. Vi vill, med hänvisning till att det finns olika erfarenheter av de som ägnar sig åt den här sortens smuggling, nyansera bilden. Det är viktigt att skilja på kriminella organisationer som sysselsätter sig med människosmuggling främst på grund av ekonomiska intressen och de smugglare som bistår flyktingarna under deras resa därför att de tillhör samma nätverk eller för att de vill göra humanitära insatser. Däremot verkar det åtminstone för tillfället som att det är de som har kriminella syften som är de som har makten i öknen.

Avskaffandet av Muhammad Ghaddafis regim i Libyen 2011 förbättrade inte situationen för flyktingarna. Exploateringen av människor har fått fritt spelrum i såväl

ingenmanslandet i öknen som i de libyska städerna (Reitano 2015). I Libyen råder den mer hänsynslösa formen av smuggling där de rent kriminella och exploaterande inslagen är påtagliga eller rent av normaliteten (Chengu 2015). Den plötsliga framväxten av dessa hänsynslösa smugglare, rånare och beväpnade miliser som attackerar flyktingarna i öknen skulle inte ha varit möjlig i en demokratisk ordning. Eftersom ansvaret för makt och ordning nu ligger i händerna på stridande parter, lokala miliser och krigsherrar har den libyska krisen till viss del förvärrats av den västerländska interventionen. Den lämnade ett kaos efter sig som drabbar flyktingarna hårt och för att återfå en strimma av det hopp om sin framtid som flyktingarna hade vid avfärden från Eritrea är en fortsatt flykt det enda tänkbara alternativet (Albhari 2014a, Andersson 2014a, 2014b, Holmes 2013).

7. Medelhavet och steget till Europa

De lagliga flyktvägarna från Libyen är stängda. De flyktingar som vill lämna landet hänvisas till de flyktbåtar med destination Italien (eller i vissa fall Malta) som under de senaste åren figurerat i medierna. Medelhavets centrala rutt (The Central Mediterranean Route) sträcker sig mellan några libyska kustorter till öarna Lampedusa och Sicilien i Italien (se karta 3). Antalet flyktingar som tar denna väg är stort och under år 2016 var det cirka 181 500 som anlände till Italien (IOM 2016). Denna sjöväg anses vara den farligaste överfarten i världen sett till antalet dödsfall. Uppgifterna om antalet döda är osäkra men, enligt IOM (2018), handlar det om över 14 500 dödsfall enbart under åren 2014–2017. Trots att flyktingströmmen avtagit något har dödstalen stigit. Under 2017 beräknades var 36:e flykting som försökte korsa Medelhavet försvinna på vägen. Motsvarande siffror år 2016 rapporterades 1 av 88 försvunnen (IOM 2018).¹ Det bör tilläggas att ungefär 20 procent av alla båtflyktingar som kommer till Italien är eritreanska flyktingar (Frouws 2017) och mellan 2013–2016 tror man att det kom ungefär 104 000 flyktingar med eritreanskt ursprung.

Det ökande antalet dödsfall av flyktingar i Medelhavet hänger samman med en strängare bevakning av EU:s externa gränser. De samarbeten som EU inlett med de nordafrikanska staterna, bland annat genom det så kallade Malta-avtalet (Malta declaration) år 2017² och genom en ökning av resurserna för att stärka gränsskyddet i såväl Italien som Libyen, har ökat pressen på flyktingsmugglingen. I och med den ökade bevakningen har alternativen för att lämna Libyen successivt stängts och valfriheten är nu mycket liten för de flyktingar som vill ta sig vidare till Europa. De alternativ som erbjuds är illegalt organiserade överfarter och i allt högre grad handlar det om att ta större risker även under svåra väderförhållanden (Last et. al. 2017, IOM 2018).

De flyktingar som vill lämna Libyen tvingas i allt större utsträckning att acceptera överfulla farkoster. Farkosterna är i många fall uppblåsbara gummibåtar eller träbåtar (fiskebåtar) i dåligt skick. Detta känner vi igen från de rapporter som journalister har levererat efter att ha intervjuat afrikanska flyktingar på italiensk mark. I detta kapitel ska vi utifrån flyktingarnas berättelser visa hur deras resa över havet gått till.

Sjööverfartens ekonomi

Kostnaden för att med båt ta sig över till den italienska sidan av Medelhavet varierar med säsong och typ av båt. Det finns inget fast pris för resan utan detta bestäms eller förhandlas vid en specifik tidpunkt. Priset är som regel högst när överfarten sker under perioden maj till september. Säkerheten avspeglas i kostnaden för båt färden. T.ex. finns det i Tripolis ”stora” eller ”pålitliga” eritreanska *semsari* som kan erbjuda båtar av bättre kvalitet och till ett dyrare pris. En del av de flyktingar som intervjuats uppgav att de betalat 1 600 amerikanska dollar för en plats i båten medan andra uppgav summor på så mycket som 3 500 dollar. Det är med andra ord stora summor pengar som betalas ut enbart för att få plats på en livsfarlig båtfärd över havet.

Melat, en 23-årig eritreansk kvinna (som intervjuats i Rom), berättade att resan från Libyen till Italien kan betalas med annat än pengar. När det inte finns någon i deras hemland eller i diasporan som kan ställa upp så måste man helt enkelt ta till andra medel. Melat uppgav att om man helt saknade pengar så var det på sätt och vis enklare för kvinnliga flyktingar än för manliga: ”De kan i alla fall sälja sin kropp och hitta ett sätt att ta sig ut”. Det som återstår för de manliga flyktingar som saknar pengar i Libyen är att de blir förslavade eller kastade i fängelse, menade hon. Men det finns självklart de som tar ett dagsarbete i fabriker eller på bondgårdar och andra blir herdar. Problemet är däremot, enligt Melat, att *Lebis* [libyska arbetsgivare] utnyttjar situationen och struntar i att betala ut lön. Vissa män arbetar som kontaktpersoner mellan nyanlända och stora libyska *semsari* och får en provision på 10 amerikanska dollar per individ som de tar till smugglarna. Om de lyckas rekrytera

20 flyktingar för en överfart kan de också utan kostnad själva få följa med en båt. Kvinnorna arbetar oftast i hushåll om de kan arabiska, andra gör som i Khartoum; de säljer kaffe eller té i gatuhörnen. Ytterligare andra säljer *injera* eller andra etiopiska matvaror i *Habesha*-kvarteren i Benghazi eller Tripolis. Melat påpekade att:

”Ibland, de som är desperata att få lämna Libyen, låter makar och pojkvänner sin käresta ha sex med araber och få in pengar för att betala semsari och ta sig över havet. Andra kvinnor och flickor, inklusive mig själv, arbetade som städare och kokerskor för semsari i deras *misrahs*. I såna fall, ifall du betjänar dem i 4-6 månader gratis, hittar de [semsari] en megerger, en plats på en båt – i utbyte mot dina tjänster istället för att betala kontant. [De som är] Delalochs sexuella partners – en delala är ihop med så många flickor som han vill – får också en megerger. På grund av detta så är det hård konkurrens mellan kvinnliga migranter för att bli ihop med kontaktpersoner, semsari och stora delaloch. Denna praxis är också vanlig i Khartoum för att resa från Sudan till Libyen. De tursamma går ut med en stor delala och får en megerger enkelt.”

Flyktingarnas berättelser ger vid handen att kvinnor utför hushållsnära tjänster i libyska hushåll eller i *misrahs*. För detta får de antingen en liten inkomst eller en *me-gerger* – en plats i en båt – som utbyte för de tjänster de tillhandahåller smugglare. Kvinnorna tvingas ibland också använda sina kroppar för att komma över en *merger* eller för att få in de (finansiella) medel som krävs för att de och deras partners ska komma ur sin desperata situation. Risken för oönskad graviditet och könssjukdomar, till trots. Männen kan på liknande sätt bli tvingade att göra de arbeten som inga andra vill göra och de får göra det till en mycket låg lön (såvida de inte blir lurade). De får utstå främlingsfientlighet och hänsynslös exploatering av sitt arbete. Ofta blir såväl män som kvinnor lurade på sin lön. Dessa utsatta flyktingar sätts i en position där de tvingas ändra sina uppfattningar om vad arbete, kropp och sexualitet betyder. Prostitution är ett exempel på en sådan ofrivillig handling som går emot såväl värdighet som religiösa värderingar. Men för de som riskerar att bli fast i Libyen har pengarna ett specifikt syfte nämligen att rädda liv, att hjälpa dem att fly undan polisär gränsbevakning och, via platsen i den undermåliga farkosten, få en biljett in i Europa.

Att härda ut båtresan

Att ge sig ut i dessa farkoster på öppet hav är förknippat med stora risker. Det handlar om båtar som fylls med människor långt över sin kapacitet och om bränslestopp, motorhaverier och tekniska fel som båtarna kan drabbas av. De slarvigt iordninggjorda uppblåsbara båtarna är givetvis inga farkoster som kan förväntas transportera hundratals personer på en och samma gång. Då båtresan från Libyen till Italien tar lång tid kan plötsliga stormar och dåligt väder försätta flyktingarna i ett mycket riskabelt läge. Det förekommer ofta att smugglare rekryterar oerfarna kaptener bland dem som själva är flyktingar. Detta är personer som saknar kunskaper i att manövrera båtar och navigera till sjöss. Det finns gott om exempel på båtar som fått tekniska problem och kapsejsat eller där felnavigering lett till att båtarna drivit fritt på havet. Ofta saknas dessutom flytvästar och rutiner för att hantera den panik som riskerar att bryta ut bland passagerarna. Visserligen har skepparen möjlighet att få nödhjälp av de många räddningspatruller som är aktiva i området men hjälpen är ibland långt borta och det händer också att räddningsaktionerna får problem och försenas. Tragedierna är många.

Passagerarna på dessa båtar är oftast kvinnor och män i alla åldrar, både sjuka och friska. Ibland krävs dock extraordinär fysisk kondition för att överleva färdens alla påfrestningar, såsom sjösjuka, uttorkning och olyckor. Dessa är vanligt förekommande situationer under sjöfärden och framförallt de som är gamla och sjuka löper stora risker. Nedan följer en skildring av en 29-årig eritreansk flykting – Sali – och hans resa från Libyens kust över Medelhavet.

”Jag skulle säga att det är mer riskabelt att korsa havet än öknen. Om rånare kidnappar dig för lösen så är du inte genast död i öknen. Du hoppas. Du kan fly och sticka iväg. Du kanske ser någon som kan hjälpa dig. Men tills havs, när du drunknar, så är du borta för evigt. Du dricker salt havsvatten, sväller upp och dör inom minuter... de [semsari] för dig till kusten nattetid. De säger att de skaffat fram en bra båt. Men du kan inte se den. Den är en bit från stranden. Små fiskebåtar för dig en [grupp] i taget till den riktiga båten. När du är i det här stadiet, då har du ingen makt att förhandla för säkerhet eller skydd under din resa. Du tillåts inte

ha på dig skyddsutrustning eller vad som helst eller ens att bära med dig tillräckligt med mat eller vatten i händelse av en nödsituation. Det finns inget utrymme. Ifall du klagar och försöker bryta mot deras regler så nekar de dig resan och ger dig inte dina pengar tillbaka. Du måste betala igen...”

”Vi var 183 i en tallriksliknande, uppblåsbar båt som hade en ram gjord av trä och på den fanns en motor fastsatt. Vår kapten var själv en eritreansk migrant och han sa att han hade viss erfarenhet från flottan – men inte som kapten. Semsari lärde honom att starta och styra motorn och att använda kompassen på tre dagar. Det var allt. Han tog bara chansen att resa gratis med oss i utbyte mot sina tjänster. När jag tänker på det nu, var det som att sätta våra liv på spel! Men vi hade inget val. Vi var bara tvungna att göra det! Folk säger att det normalt sett tar 25 timmar att nå Lampedusa från Tripolis. Men båtar är för det mesta överbelastade och de blir inte lika snabba. Om en storm kommer, [då] måste du byta riktning och kan hamna på annan plats eller i värsta fall tillbaka i Libyen. Vi blev tillsagda att ringa FN:s räddningstjänstskontor någonstans i Europa för att begära hjälp när vi väl var på internationellt vatten. Men de flesta olyckorna händer innan flyktingbåtar når det området. De sjöodugliga båtarna kan inte ta sig fram så fort som förväntat. Ibland fastnar motorn och båten står stilla. Då blir det en försening, vilket betyder att vädret också hinner ändras. En storm kan komma och föra din båt i den andra riktningen. Vi hoppas och ber om nåd från havets gud.”

”Efter kanske 6-7 timmar av resan, innan vi nådde den internationella zonen, stannade motorn och luften började gå ur vår båt eftersom det var ett hål i den. Luftkuddarna på båda sidorna började sjunka ihop, den ena efter den andra. Vi visste att till slut så skulle den bli tom. Vi väntade på att det skulle bli vår tid för att drunkna. Alla grät och bad. Som tur var, ett italienskt skepp - som letade efter en försvunnen båt - anlände vid åttatiden på morgonen. Vi trodde att de hade kommit för att arrestera oss och deportera oss till Libyen. Men de insisterade på att de ville rädda oss. Vi litade inte på dem. Vi föredrog att dö. Vi visste att om de skulle gripa kaptenen så skulle han bli fängslad i 20 år. Många personer ställde sig upp och höll i motorn. Vi hade alla erfarenheter av

libyskt fångläger. Det var bättre att drunkna i havet än att åka tillbaka till ett fångelse i Libyen. Till slut så frågade vi efter en kompass och om den pekade i rätt riktning mot Italien så skulle vi fortsätta med dem. Annars skulle vi hoppa i havet och dö. Vi tillät kvinnorna och barnen att gå ombord på deras skepp. Männerna satt bara kvar på vad som fanns kvar av den uppblåsta båten men gick med på att bli släpade efter deras skepp.”

”Till sist anlände vi till Lampedusa. Alla var tysta, arga och förtvivlade ända till dess vi nådde en icke-libysk kust. Det var den italienska kusten vid Lampedusa. Vi sträckte alla ut våra händer för att tacka Gud! Vi kramade varandra hjärtligt! Det var ett firande och en glädje! Vi fördes till lägret. Vi mötte Habeshas [etiopier och eritreaner] där. Men de sa åt oss att fly därifrån omedelbart. Annars skulle de ta fesh [biometriska data] och det skulle göra alla våra ansträngningar för att nå Europa värdelösa! Våra vänner sa till oss att inget annat europeiskt land skulle ta emot oss ifall det upptäcktes att vi hade fesh i Italien. De [andra européer] skulle skicka tillbaka oss till Italien. De berättade att fesh i Italien var som HIV. Du kan inte bli av med det när du väl blivit smittad med det. Då började vi organisera demonstrationer och motstånd för att inte ge vårt fesh till italienarna.”

Strategier för överlevnad

En gemensam nämnare för all rörlighet längs med dessa flyktingrutter är att flyktingarna måste förbereda sig och planera för olika slags problem som kan uppstå längs vägen. Detta är också uppenbart under sjöfärden mot Europa. Exempelvis var en del av flyktingarna noggranna i sitt val av *semsari*. Det fanns *semsari* som hade gott rykte och som disponerade båtar av relativt god standard. Det kostar mer att anlita dessa och de flyktingar som har råd att betala för dem gör normalt detta genom sina familjer i diasporan. Det verkar också som att flyktingar undviker att genomföra överfarten tillsammans med ett syskon. Om en olycka skulle inträffa så skulle familjen i så fall förlora mer än en familjemedlem. Strategiskt inriktade flyk-

tingar samlar på sig kontaktinformation till viktiga kustvakter och till privata och humanitära räddningstjänster som verkar i området. De är dessutom noggranna med vilka som är medresenärer och om de själva inte har tillräckliga språkkunskaper föredrar de att ha sällskap med någon som pratar engelska, tigrinja eller, viktigast av allt, italienska.

De individer som har sådana språkkunskaper förväntas också ta rollen som språkrör och föra samtalen med räddarna. Språkrörens uppgift kan exempelvis handla om att övertyga en av de vatikanska prästerna, fader Mussie Zerai, att de eritreanska flyktingarna ombord på en flyktingbåt måste få undsättning. Fader Zerai är en katolsk präst med eritreansk bakgrund (även tigrinjatalande) som har engagerat sig i de sök-och-räddningsoperationer som bland annat Vatikanen varit med och finansierat. Han har i sin tur agerat i fall där eritreanska flyktingar funnits med i en hjälpbehövande båt och bland annat tagit kontakt med den aktuella kustbevakningen för att skynda på hjälpoperationen.

En viktig strategi i flyktingarnas risk- och stresshantering när de korsar Medelhavet handlar, på samma sätt som när det gäller ökenfärden, att hämta styrka och mod genom sin tro. Både kristna och muslimska informanter uppger att flyktingarna konstant ber till Gud om att skyddas från alla de faror som väntar dem. De kan därför bära med sig en bibel, koranen eller någon annan bönbok, liksom amuletter eller kors. Flyktingarna ser den sanna tron som den kraft som kan ge dem en större psykologisk uthållighet. Vissa gav uttryck för ett fatalistiskt synsätt i vilket enbart Gud kan bestämma tidpunkten för döden. Enligt detta synsätt spelar det ingen roll vad individen gör då ens öde vilar i Guds händer. Enligt de föreställningar som flyktingarna gav uttryck för kan emellertid bönen blidka Gud och rädda dem från de värsta tragedierna. T.ex. förekommer bland ortodoxa kristna migranter en speciell bön där den enskilde redan i början av rutten lovar att ge gåvor till det helgon som de har störst tilltro till för att på detta sätt få dennes beskydd under färden. Tron eller religionen kan på detta sätt förse flyktingarna med det mod och det hopp som krävs för att ge sig ut på havet i dessa undermåliga farkoster.

Över havet

I flyktingarnas ögon erbjuder vistelsen i Libyen knappast den förbättring som migrationen från Eritrea i grunden syftade till. Eftersom det libyska samhället slagits sönder av konflikter mellan olika rivaliserande grupper och ideologier, finns inget skydd att få för dessa flyktingar såvida de inte har kontakter och pengar. För de som trots allt inte gett upp hoppet är Libyen inget alternativ och en återfärd till Eritrea är i stort sett uteslutet. För dem återstår endast att försöka ta sig vidare och alternativet som erbjuds är den riskabla sjövägen, till framförallt Italien, som detta kapitel skildrat. De flesta flyktingar försöker skrapa ihop vad de kan genom att utsätta sig för hårt och exploaterande arbete och på ett sätt som går emot deras religiösa och personliga uppfattningar erbjuda de tjänster som krävs. Med hjälp av sina nätverk och släktingar i diasporan och i hemlandet kan de i en del fall lyckas betala det pris som smugglare kräver och därefter hoppas på en lyckosam överfart. De som har kontakter och som lyckas skaffa sig tillräckligt med pengar från sina nätverk i diasporan och i hemlandet, kan köpa en plats i en farkost med någorlunda god standard. För andra återstår en resa med en högst osäker utgång. Tragedierna och olyckorna är många. Men trots allt är det ett stort antal flyktingar som efter dagar på öppna havet hämtas upp av en räddningsaktion och får se ett lycklig slut på åtminstone denna etapp på flykten.

Slutnoter kapitel 7.

1. Se IOM 2018 – ”Missing Migrants Project” – för en jämförelse av dödssiffror mellan åren.
2. Se www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/02/03/malta-declaration/

8. Italien och färden norrut

Vi har i de föregående kapitlen följt flyktingarnas etappvisa migration norrut mot Europa. Med hjälp av sina nätverk i hemlandet och i diasporan har många flyktingar trots alla vedermödor i Sudan och Libyen hållit fast vid hoppet om ett bättre liv i något annat land. Efter sjöresan över Medelhavet når de så småningom italiensk mark. Väl i Europa väntar nya utmaningar, och för de flesta eritreanska flyktingar som anländer denna väg är inte resan slut. Inte heller Italien erbjuder flyktingarna det liv som de hoppats på. De italienska anläggningarna för flyktingmottagning har flyttats allt längre bort från städerna och flyktingarna hamnar ofta i isolerade områden på landsbygden i södra Italien. Mottagningarna har blivit hårt kritiserade för sin dåliga organisation och korrumperade administration (The Guardian 22 mars 2014, Pinelli 2015). Kritikerna menar att flyktingmottagningen har försämrats betydligt efter den ekonomiska krisen (2008) och afrikanska migranter tycks ha blivit särskilt utsatta i det italienska samhället (Lucht 2012, Triulzi 2013). Samtidigt som antalet flyktingar har ökat, har också levnadsvillkoren för dem blivit sämre (RMMS 2014a, Albahari 2015a). Kapitlet handlar om hur flyktingarna upplever dessa besvikelser och hur de gör för att kunna fortsätta sin resa.

Flyktingutmaningar i Italien

Samtliga flyktingar som Ayalew träffade under sin fältvistelse i Italien uppgav att de önskade att de kunde flytta till ett annat europeiskt land. De menade bland annat att den höga arbetslösheten i Italien är ett hinder och att det sociala skyddsnätet är obefintligt. Framtidsutsikterna är dåliga med begränsade möjligheter till utbildning och sjukvård och med en utbredd rasism och främlingsfientlighet som drabbar afrikaner hårdare än andra. En eritreansk flykting som Ayalew talade med sade att

”... villkoren i Italien håller på att bli sämre. Det finns inga jobb. Om du [annan flykting] får ett jobb så är språket en barriär. Det finns inget stöd för språkträning. Det håller på att bli som i Libyen eller Sahara. Där dör du omedelbart. Här dör du långsamt.”

Liknelsen med en ”långsam död” speglar en tröstlöshet som infinner sig när hoppet om beskydd och ett drägligt liv i Europa minskar på grund av de omständigheter som de möter i Italien. När de eritreanska flyktingarna redan vid ankomsten till det italienska fastlandet får denna bild klar för sig, riktas alla deras ansträngningar mot nästa steg på rutten. Det gäller att hitta energi, kunskap och ett sätt att mobilisera ekonomiska resurser för att ta sig vidare till ett annat europeiskt land.

För att de eritreanska flyktingarna överhuvudtaget ska kunna behålla möjligheten att flytta vidare så står de, enligt dem själva, inför tre utmaningar. Först ska de undvika att lämna *fesh* [biometriska data] i de asylmottagningar som de anländer till. Sedan måste de hitta en fristad i Italien där de kan bo till dess att situationen klarnat. Slutligen måste de hitta ett sätt att få tag i den kunskap och de resurser som krävs för att ta sig vidare.

Förfarandet med *fesh* har med Dublinförordningen att göra. Om en asylsökande flykting har officiellt blivit registrerad i en EU medlemstats officiella administration, t.ex. genom att ha lämnat sina fingeravtryck, blir detta också tillgängligt i Eurodac och enligt Dublinförordningen ska flyktingen prövas som asylsökande i det första asyllandet. Det betyder att om vederbörande registrerar sig i och hamnar i en myndighetskontroll i ett av de övriga länder som omfattas av förordningen, t.ex. genom att söka asyl, så ska denne enligt bestämmelserna i förordningen föras tillbaka till det första asyllandet. De flyktingar som anländer till Italien kan inte röra sig fritt i Europa innan de fått sitt uppehållstillstånd utan riskerar att deporteras tillbaka till Italien (eller till ett annat land) om de inte kan visa giltiga papper. För att undvika att bli fast i Italien tar flyktingarna till olika metoder för att undvika att lämna fingeravtryck till den italienska gränspoliserna. Några av knepen består av att bränna fingertopparna för att sudda ut avtrycket, måla sina fingertoppar (då används farliga tinkturer som annars används i samband med balsamering) eller lämna lägret i södra Italien innan registreringerna äger rum. De allra flesta som väljer något av

dessa alternativ tar sig så småningom till Rom och försöker därifrån resa vidare norrut i Europa.

De som reser vidare till Rom måste hitta någonstans att bo. En del flyktingar tillbringar nätterna i gatuhörn, parker eller på tågstationer. Många får husrum hos andra flyktingar från deras hemland som kommit tidigare och som vanligtvis bor i ockuperade lokaler. Uttrycket *bet sebera* [ockupera, alternativt "huka sig"] markerar en vanligt förekommande social praktik i Roms förorter. Det betyder att människor som inte har någonstans att ta vägen organiserar sig i grupper och ockuperar obodda privata eller offentliga byggnader för att omvandla dem till härbärgen. Bland flyktingarna och andra migranter kallas dessa ockuperade byggnader för *ye selam betemengist* [bokstavligen: "palats för fred"]. Dessa härbärgen erbjuder skydd och husrum för utsatta migranter i Rom. Många av de asylsökande som deporterats tillbaka till Italien är så kallade "Dublinfall", medan andra är papperslösa som levt en tid i Italien eller nyanlända som lämnat asylmottagningarna för att undvika att lämna biometriska data. Det rör sig helt enkelt om en samling människor som lever utanför det italienska samhället och som inte har någonstans att ta vägen. Bland dessa flyktingar finns fortfarande de som hoppas på om en bättre tillvaro. De genomgår en ny period av förberedelser där de mobiliserar stöd, främst i form av penningtransaktioner från hemlandet eller från familjer och vänner i diasporan, och skaffar sig information om hur nästa steg ska genomföras.

De ockuperade bostäderna är viktiga för flyktingarnas förberedelser. Förutom att de får tak över huvudet och ett socialt umgänge får de i sådana miljöer lära sig hur man genomför en illegal resa till andra europeiska länder. Det gäller att få tag i de rätta kontakterna som kan ordna med själva transporten men det ger dem också tid att invänta remitteringarna från familjer och vänner. I dessa ockuperade bostäder delar flyktingarna med sig av den samlade kunskapen om hur man ska gå tillväga, hur man finner någonstans att bo på vägen, vad man kan hitta försörjning och så vidare. Genom att dela dessa erfarenheter kommer flyktingarna att i stort sett följa samma rutt och använda sig av samma beprövade strategi för att klara tillvaron som de flyktingar som rest före dem gjort. Det handlar om kunskap som delas av människor som inte bara kommer från samma land utan också lider av samma ut-

satthet. I detta finns gemensamma intressen att bevaka och det finns något av ett gemensamt öde av att vara flykting från Afrika i en europeisk kontext.

Fortsatt mobilitet

Flyktingarna fortsätter sin färd för att nå fram till de länder som i deras perspektiv är de mest lovande i termer av arbete och inkomst. Det ingår i förutsättningarna för de flesta att de måste generera inkomster för att betala tillbaka de pengar de har lånat av sitt nätverk av familj och vänner för att finansiera sin resa. Många har dessutom behövande familj och släktingar som förväntar sig remitteringar. Utsikterna för att få ett arbete blir därför en viktig parameter för flyktingarna att ta med i sina beslut angående var den fortsatta flykten bör leda.

För flyktingar med eritreansk bakgrund har Sverige ett gott rykte som ett generöst flyktingmottagande land. Därför är Sverige också en av de destinationer som står högst på önskelistan bland dem som tagit sig till Italien. Vissa av flyktingarna förstår visserligen en del italienska men även hos dem är viljan att ta sig vidare ofta stark. Från t.ex. Facebook, telefonsamtal, familj och vänner får de dessutom veta att andra önskvärda destinationsländer som Schweiz, Norge, Tyskland och Nederländerna efterhand skärpt sin gränskontroll och att de successivt också minskat sina stödprogram för flyktingintegration. En del säger att de lockas av det svenska välfärdssystemet medan andra istället menar att familjens återförening är viktigare. Många tror att anställningsmöjligheterna är bättre i Norge, att valutan är starkare i Schweiz (med tanke på remitteringarna) och att möjligheterna att få ett arbete i dessa länder är bättre. Samtidigt har de blivit varse om att det blivit nästan omöjligt att få flyktingstatus i dessa två länder.

Förberedelserna för den fortsatta färden norrut går till stor del genom kontakter med tidigare migranter bosatta i Italien och i andra europeiska länder. Inom ramen för dessa nätverk finner flyktingarna resurser för att fortsätta sin flykt. Det handlar om de sociala kanaler som informerar, möjliggör och påverkar deras mobilitet. Ofta kommer de i kontakt med flyktingar som nu är i diasporan och med dem som befin-

ner sig på flyktingmottagningar och i ockuperade hus. Genom dessa kontakter lär de sig vart de ska vända sig för att hitta någon som kan ordna med resan och vad som krävs för att de ska kunna anlita en sådan person. De som tidigare gjort misslyckade försök att ta sig till ett annat land delar ofta med sig av den information de har om respektive lands gränskontroller och hur man ska göra för att undvika att fastna i dessa. Det finns en mängd information och kunskap som cirkulerar i dessa nätverk och genom att befinna sig i dessa miljöer under sin flykt kan flyktingarna kontinuerligt lära sig vad det innebär att vara flykting i ett över tiden mer restriktivt Europa. Alla de erfarenheter och kontakter de skaffar sig under färdens gång, kommer också att forma deras val av destination och sätt att ta sig vidare.

Genom Europa

Det är en mängd olika aktörer som kan vara inblandade i organisationen av flyktingarnas fortsatta färd. På samma sätt som i tidigare skeden av denna flykt har *delaloch* en nyckelroll. De kontakter och "service" som en sådan person har tillgång till kan bestämma val av destination (i andra europeiska länder). En del av dem är själva tidigare migranter och förmedlar ofta nya kontakter med flyktingar och andra migranter längs ruten. Genom detta får flyktingarna information om resvägarna och hur man kan klara sig på de olika orterna. Av de flyktingar som rest före dem får de ofta också husrum och ibland också pengar. En del *delaloch* i Italien kan skaffa fram ett besöksvisum, ett giltigt pass och en eritreansk identitetshandling (om vederbörande saknar detta) som kan behövas för att visa att man kommer som flykting från just Eritrea. De kan också förmedla kontakter till bland annat agenter som kan hjälpa dem på plats och kontaktuppgifter till individer och organisationer som kan erbjuda hjälp. Denna service kan kosta en ansevärd summa pengar som endast en mindre del av eritreanerna kan spara ihop till. Men det finns mindre kostsamma alternativ, och med tanke på de hårda passkontrollerna kan dessa också vara mindre osäkra sätt att komma in i ett annat europeiskt land.

I vissa fall ordnar en *delaloch* endast en del av flyktingarnas resa. Exempelvis till någon norditaliensk stad som Milano eller Bolzano. Den flykting som vill resa från

någon av dessa städer till ett nordeuropeiskt land måste i så fall söka en annan *delala*. Det händer också att *delaloch* följer sina flyktingar med tåg ända till städer som Köpenhamn. Väl i Köpenhamn kan *delala* skaffa tågbiljetter för den vidare färden norrut mot närliggande städer som Malmö eller till Stockholm. Bland de billigare alternativen är de transporter som tar flyktingarna med bil från Italien till Schweiz eller Tyskland. De som inte försöker stanna i något av dessa länder kan på egen hand ta sig vidare med hjälp av tåg och buss. Det är vanligt att flyktingarna reser från Italien till München i en bil som en *delala* tillhandahåller och sedan tar tåget därifrån till Malmö via Köpenhamn. De skärpta och strängare gränskontrollerna vid den dansk-svenska gränsen har dock gjort denna resa nästan helt beroende av att familjemedlemmar och släktingar som bor i norra eller västra Europa hjälper till med att transportera flyktingarna den sista sträckan från Köpenhamn.

Inom Europa kan dock den här typen av illegala transporter skötas genom att andra migranter hämtar upp flyktingarna med sina egna bilar och kör dem hela vägen till Sverige. Det rör sig således om personer som redan bor i Sverige eller Norge (men också i andra delar av Europa) – oftast vänner, familjemedlemmar och släktingar till flyktingarna – som kör hela sträckan till Rom eller hämtar upp i någon ort längs rutten. Ett ”enkelt” sätt att hjälpa de papperslösa flyktingarna är att någon lånar ut sina egna resedokument, såsom pass eller ID-handling, och skickar dem till en adress i Italien så att flyktingarna på egen hand ska kunna resa till Sverige. Smugglingen utförs således inte enbart av vinstdrivna affärsmän utan det kan vara ett flertal olika personer som ställer upp med olika slags tjänster.

Följande skildring är ett exempel på hur denna etapp av rutten kan genomföras. Germay, som är född i Eritrea men är nu svensk medborgare, har bott i en förort till Stockholm under de senaste 24 åren. Under samtal med Germay i Stockholm 2014 framkom att det finns ett omfattande engagemang bland de eritreanska flyktingarna för att hjälpa varandra i frågor som har med gränskontroller att göra:

”Vi lånar ofta ut våra dokument till våra landsmän som är fast i Italien. Detta var väldigt vanligt under det eritreanska frihetskriget under 1980-talet och vid gränsskriget med Etiopien mellan 1998 och 2000.

Vi tror på att varje eritrean ska hjälpa varandra vid varje givet tillfälle. Alla är bror eller syster med varandra. Självklart håller den åsikten på att ändras nu. Vissa eritreaner tjänar nu pengar genom att hjälpa andra med migration. Däremot tar folk fortfarande risker och hjälper familjer och grannar som är fast längs vägen genom att skicka pengar, låna ut dokument eller köra norrut. Jag hjälpte två av mina kusiner på det här sättet. En bosatte sig i Sverige och den andre flyttade till Norge.”

Germays berättelse är ett uttryck för ett långvarigt solidariskt engagemang inom den eritreanska diasporan (jfr. Brekke & Brochmann 2014, Kibreab 2013). Våra informanter som redan var etablerade i Sverige ansåg att det var en plikt att, genom framförallt remitteringar, hjälpa andra eritreanska flyktingar i deras flykt till europeiska destinationer. Detta har länge ansetts vara ett sätt att förbättra situationen för den eritranska befolkningen och på det sättet stärka nationskänslan. De flyktingar som kommit efter har förväntats upprätthålla denna tradition. Samtidigt som detta sker är det tydligt att flyktingarna under sin mobilitet knyter an och drar nytta av en mer traditionell solidaritet i eritreansk kultur. De utvidgade släkterelationerna (klanen) och familjebanden har en stark ställning i den eritreanska nationen och med detta följer en stark värdegrund som betonar olika slags ömsesidiga förpliktelser och känslor av syskon- och broderskap eritreaner emellan (jfr. Horst 2006). Den fria rörligheten inom EU gör det således relativt riskfritt för släktingarna i Sverige att ordna transport för de nyanlända flyktingarna hela vägen från Italien till Sverige. Men trots att dessa gränsöverskridande sociala och familjära förpliktelser fortfarande är mycket vanliga så existerar parallellt med detta ett slags system där den här typen av smugglingsverksamhet drivs av smugglare som har ekonomiska motiv. Det förekommer att de eritreanska migranter som etablerat sig i europeiska länder begär ett högt pris för sina transporter av nyligen anlända landsmän.

Bortom Italien

De flyktingar som vill ta sig vidare från Italien vänder sig ofta till landsmännen i nätverket för att få information och hjälp (The New Yorker 21 april 2014, Brekke &

Brochmann 2014, Belloni 2016). Bland eritreanerna i diasporan är de sociala och moraliska förpliktelseerna att hjälpa landsmän, etniska fränder och familjemedlemmar starka. Men på samma sätt som under de tidigare stegen på rutten så har flyktingarna olika tillgång till de resurser som krävs. De som har sådana relationer på plats i diasporan att de kan mobilisera resurser i form av pengar, kontakter och annat materiellt stöd, kan givetvis enklare ta sig till den tänkta destinationen. Samtidigt handlar det inte enbart om det materiella stödet – det är också viktigt att skaffa sig sådan kunskap att resan går att genomföra. Det handlar om att kunna lita på en *delala* och att de resedokument eller den transport som denne skaffar fram verkligen fungerar. Den *know-how* som cirkulerar i nätverken är fundamental för att resan mellan Italien och Sverige ska kunna förverkligas eftersom den bland annat talar om hur gränskontrollerna fungerar, var de säkra bostäderna finns, vilka kontakter som är tillförlitliga och vilka priser som är acceptabla för att anlita en viss tjänst. Detta visar återigen att förmågan att mobilisera resurser från ett nätverk av engagerade vänner, familjemedlemmar och släktingar är en viktig grundsten i denna mobilitet (Ayalew 2017a).

9. Ankomsten till Sverige – resans slut?

Sverige är ett relativt stort mottagarland för eritreanska flyktingar. Som tabellen nedan visar rör det sig om cirka 26 500 personer som sökte asyl i Sverige under åren 2013–2017 (se tabell). Detta utgör bortemot en fjärdedel av det totala antalet eritreanska migranter som kom till Europa under samma period.

Tabell 2: Antal asylsökande med eritreanskt medborgarskap åren 2013–2017

År	2013	2014	2015	2016	2017
Män	3 078	7 661	4 715	577	1 090
Kvinnor	1 766	3 838	2 518	574	601
Totalt	4 844	11 499	7 233	1 151	1 691

Källa: Statistiska centralbyrån 2018⁸

Innan de eritreanska flyktingarna nått fram till den svenska gränsen har de, som framgår av tidigare kapitel, i många fall gjort en mödosam resa. Flyktingarna tycks i de flesta fall ha haft höga förväntningar på det svenska samhället och när de väl kommit till Sverige har de bråttom att få sina mål med flykten infriade. Detta har i sin tur att göra med det faktum att många, kanske de flesta, genomför flykten på lånat kapital. I ekonomisk mening handlar det givetvis om de kontanter och remitteringar som möjliggjort flykten från Eritrea men i social mening handlar det framförallt om ett slags moralisk ekonomi. Inom de eritreanska flyktingnätverken cirkulerar förväntningar och förpliktelser som flyktingarna blir en del av så snart de inleder sin resa. I det här kapitlet vill vi visa hur flyktingarna agerar när de etablerar sig i Sverige och hur de börjar ”betala tillbaka” på de olika slags skulder de har inom sina nätverk.

Asylansökan och det första mottagandet

Efter att flyktingarna har tagit sig över den svenska gränsen väntar nya utmaningar. Den första utmaningen i Sverige handlar om uppehållstillståndet som de får genom att söka asyl. Migrationsverket har på sin hemsida information om hur denna process ser ut och hur den asylsökande ska agera.² Enligt denna söks asyl hos gränspoliserna eller vid någon av Migrationsverkets ansökningsenheter. Så småningom kallas flyktingen till en intervju eller förhör där denne får redogöra för sina asylskäl och sedan vidtar en utdragen utredningsprocess. Den asylsökande flyktingen får så småningom ett beslut som grundas i en viss rättsordning och kan överklagas enligt en process som inte kommer att behandlas här. De flyktingar som behöver erbjuds också ett tillfälligt boende under tiden de väntar på beslut.

Om flyktingarna tar emot Migrationsverkets hjälp med boende kan de inte själva välja sin tillfälliga bostadsort i Sverige. Detta ses som en nackdel av eritreanerna. Ofta innebär flyktingmottagningens boende en flytt till en ort där Migrationsverket har tagit fram bostäder. Det innebär dessutom att flyktingarna kan få byta bostad och ort under tiden som flyktingens asylansökan prövas. De flyktingar som har behov av ekonomiskt stöd kan ansöka om dagersättning. Dagersättningen ska motsvara en summa som individen behöver för att överleva (maximalt 71 kr/dag och person) och som reduceras om flyktingen bor på en förläggning där måltider ingår. Det bör tilläggas att Migrationsverkets stöd är avsett att vara för de grundläggande behoven och tillfälligt tills dess att flyktingen fått sitt beslut. De flyktingar som får ett positivt beslut ges hjälp med att ordna ett nytt boende men förväntas i princip att klara sig på egen hand. De som får ett negativt besked på sin ansökan ska lämna landet. För att de flyktingar som beviljats uppehållstillstånd ska få ekonomiskt bistånd innan de får ett arbete måste de delta i introduktionsprogram av olika slag som Svenska för Invandrare (SFI) och arbetsmarknadsträning. De erbjuds dessutom kurser om det svenska systemet och arbetsmarknadsförberedande träning såsom yrkesutbildningar och arbetspraktik (jfr. Wettergren 2013, Tanner 2016).

Denna modell för asyprocessen och det första mottagandet är på papperet relativt enkel att överblicka. Hur den tillämpas i praktiken och i vilken omfattning den för-

mår täcka flyktingarnas behov är en annan sak. Det är allmänt känt att asylprocessen är utdragen, att placeringen av flyktingarna ibland kan te sig olycklig (bland annat beroende på möjligheterna till att få arbete) och att boendet inte alltid har den varaktighet och lever upp till den standard som förväntas av ett välfärdssamhälle. Likväl finns ett system som kan ge ett grundläggande skydd för de flyktingar som inte har egna medel. Som komplement kan flyktingarna få viss hjälp av frivilligorganisationer, kyrkor och föreningar. Dessa organisationer är dock inte studerade i detalj här. Den fortsatta diskussionen handlar istället huvudsakligen om det engagemang som finns bland diasporiska organisationer och nätverk för att stödja flyktingarnas etablering i det svenska samhället. Det bör dock tilläggas att inte alla flyktingar har kunskaper om hur systemet fungerar, trots att systemet för flyktingmottagning är relativt tydligt. Vidare upplever många att systemet inte är till för dem, särskilt när väntetiden på asylbeslutet drar ut på tiden och de tvingas byta boenden flera gånger under tiden.

Trots att eritreaner – som inte är så kallade Dublinfall – som regel får sin asylansökan beviljad, finns det osäkerhet bland flyktingarna.³ Oron gäller hur myndigheterna kommer att bedöma deras asylansökan som i värsta fall leda till att de skickas tillbaka till Italien. Informanterna menade att denna oroskänsla spädades på av ensamhet och isolering från den svenska arbetsmarknaden och samhället i övrigt. Flera informanter upplevde depression och visste inte vad de skulle ta sig till. Att vara placerad i en flyktinganläggning i en mindre tätbefolkad svensk kommun gjorde deras situation värre. Deras uppfattning var att Kiruna och liknande platser varken hade ett urbant liv eller arbetsmöjligheter att erbjuda. Många eritreanska flyktingar får visserligen efter en tid ett positivt besked på sin asylansökan men att få ett uppehållstillstånd är ingen garanti för att få ett arbete och en bostad i närheten av sina släktingar. De flyktingar som placerats i glest befolkade landsbygdskommuner vill ofta flytta. Våra informanter menade dessutom att mottagningsprocessen var krävande. De svenska myndigheterna kräver att de ska genomgå ett antal introduktionsprogram som bland annat omfattar kurser om det svenska politiska systemet och SFI. Men trots att de själva inser att detta är nyttigt för dem så avslutar de (ofta) programmen i förtid. Istället för att slutföra kurserna är de angelägna om att snabbt

komma ut i arbetslivet och få inkomster. Därför flyttar många av dem till de större städerna där de med hjälp av sina nätverk lättare kan hitta ett arbete och en egen bostad.

Förväntningar och initiativ

De praktiska och materiella problemen med försörjning och bostad är påtagliga för de många gånger hårt skuldsatta flyktingarna. Utan språkkunskaper i vare sig svenska eller engelska är det självfallet svårt att få ett arbete. De intervjuade uppgav att det var en daglig kamp för dem att försöka förstå de spelregler som gäller i det svenska samhället. Hur ska man komma in på arbetsmarknaden och hur fungerar den välfärd som de hört talas om? Informationen om hur detta går till finns tillgänglig i det svenska samhället men den tycks gå många av flyktingarna förbi.

Ett exempel är Sali som vid tiden för vår intervju var 27 år. I intervjun ger Sali uttryck för ett slags system av ömsesidiga förpliktelser som tycks konstituera en fortsatt mobilitet från Eritrea:

”Min dröm har varit att bli en maskinoperatör på byggen ... men jag slutade på yrkesutbildningen eftersom jag måste arbeta hårt för att betala min skuld, hjälpa min fattiga familj i Eritrea och stödja min brors flykt...”

Flyktingar som Sali och även de som är papperslösa, försöker således genomföra sina planer framförallt genom att flytta till de större städerna. I Stockholm och Göteborg, kan de finna stöd från de *delaloch* som de har kontakt med. Där bor de nära sina släktingar, vänner, landsmän och trosfränder. Trots att många av dem varken pratar engelska eller svenska kan de med hjälp av sitt nätverk få ett bättre stöd för att klara sig under den första tiden i Sverige.

De som varit längre i Sverige uppgav att stödet från nätverket var nyckeln till att lära sig förstå hur det svenska systemet fungerar och därigenom få ett normalt liv i Sverige. Via nätverket kunde man också få kunskap om hur man kan verka för att få till stånd en återförening med den del av familjen som var kvar i Eritrea eller som

befann sig i ett annat land. En särskilt utsatt kategori är givetvis de papperslösa flyktingarna vars asylansökningar av olika skäl fått avslag och som därför lever under utvisningshot. Istället för att frivilligt lämna landet håller sig många av dem undan rättsutövande myndigheter. De befinner sig på det lägsta trappsteget i migranternas hierarki⁴. Eftersom de saknar uppehållstillstånd och personnummer så har de en mycket begränsad tillgång till välfärdssystemen. De har inga rättigheter att få mer än akut sjukvård (med undantag för barn under 18 år), de kan inte få hjälp med att skaffa bostad och har inte heller tillgång till olika former av ekonomiskt stöd såsom bostadsbidrag eller arbetslöshetsersättning.

Även om det finns markanta skillnader i samhällskontext tycks de strategier som de eritreanska flyktingarna förlitar sig på att vara ganska konstanta. Vare sig flyktingarna befinner sig i Sudan, Libyen eller Sverige så mobiliserar de stöd via sina nätverk och kontakter med organisationer med landsmän. Samtidigt ingår det, som tidigare diskuterats, ett slags socialt och moraliskt kontrakt som innebär att de själva förväntas bidra med hjälp när de så förmår. Det betyder att den som en gång har "lånat" av nätverken också så småningom kommer att få remittera eller på andra sätt göra rätt för sig. För de nyanlända som behöver arbete och bostad finner man stöd bland de flyktingar eller andra migranter som anlänt tidigare (i Sverige är det ofta de som anlänt för mindre än fem år sedan) och bland de institutioner och föreningar som vuxit fram ur den äldre diasporan. De *delaloch* som förekommer längs hela ruttan och de nätverk och institutioner som migranter i Sverige med tiden utvecklat, utgör ryggraden i den eritreanska diasporan. Detta är inte en centralt organiserad organisation utan ett nätverk av olika föreningar, informella sällskap, kyrkosamfund och traditionella institutioner som på olika sätt bidrar till stödet för de nyanlända och till de behövande som levt i Sverige under en längre tid. Dessutom är de en av aktörerna som medverkar till att flyktingrutterna hålls vid liv genom såväl de bidrag och lån som resandet kräver och den värdefulla kunskap som gör att flykten inte tar slut. I de avslutande avsnitten diskuterar vi hur några av de mest centrala institutionerna för de eritreanska flyktingarna i diasporan fungerar.

Kyrkoorganisationernas betydelse i flyktingarnas strategier

Ungefär 60 procent av såväl den etiopiska som den eritreanska befolkningen är praktiserande kristna i sina hemländer (Ayalew 2017a). Många av dem är djupt troende och kyrkan har en stark ställning också bland de flyktingar som kommer till Europa. De kristna organisationerna har tagit plats som en viktig institution som håller samman såväl de eritreanska som de etiopiska migranterna som diasporor (jfr. Engedayehu 2014). De svenska församlingarna är formellt registrerade vid skatteverket som fria trossamfund och kan därför få visst kommunalt bidrag för sin verksamhet. Församlingarna är inte bara religiösa institutioner utan verkar, i detta fall, också för att de eritreanska migranterna ska kunna praktisera sina sedvänjor och traditioner från hemlandet. De agerar på sätt och vis som organisatörer av ett slags gemenskap där män och kvinnor med olika bakgrund i etniska och socioekonomiska termer kan ha ett gemensamt samhällsligt liv. Bland annat kan organisationerna ge olika typer av ekonomisk och emotionell rådgivning och materiellt stöd till sina medlemmar.

Ett exempel på en stor och fortfarande aktiv kyrkoorganisation för de eritreanska flyktingarna i Sverige är Jerusalem Evangelical Church i Stockholm. Kyrkan grundades under den tid då Etiopien var ett enat land och har länge varit en samlingsplats för olika religiösa grupper (inklusive muslimer) från Etiopien och Eritrea. I och med delningen av Etiopien och den ökade migrationen av grupper från olika delar av Afrikas horn, har kyrkan splittrats och nya föreningar och kyrkoorganisationer har bildats (Ayalew 2017a). År 2017 fanns det därför, enbart i Stockholmsregionen, runt 20 etiopiska och eritreanska ortodoxa eller protestantiska kristna kyrkor (varje kyrka har runt 300 medlemmar) där kristna med såväl etiopiskt som eritreanskt ursprung deltar.

En 20 årig eritreansk flykting som här kallas Kidane berättade hur han flyttade från förläggningen i Gävle till Stockholm. I slutet av varje månad så besöktes flyktingförläggningen, och de eritreanska och etiopiska flyktingar som bodde där, av kyrkans representanter. Förutom bön och kristen vägledning erbjöds de också viss

rådgivning och materiellt stöd av kyrkan. Kidane berättade att besökarna från församlingen ”köpte vinterjackor till oss och de arrangerade med transporter så att vi kunde åka till Stockholm och fira högtider med andra kristna i Stockholm”. Men framförallt så kunde nyanlända genom kyrkan möta andra människor och skaffa vänner och kontakter. Kidane igen:

”Det är väldigt viktigt ... När jag kom till Sverige hade jag inga släktingar eller vänner i landet. ... Efter att jag fått mina papper, bestämde jag mig för att flytta till Stockholm - för att testa lyckan men, ännu viktigare, för att kunna utöva min religion.”

En av ledarna i kyrkan, här kallad ato Tamiru, ordnade ett rum åt Kidane i en förort söder om Stockholm. Senare hjälpte kyrkan Kidane och tre församlingsmedlemmar att hitta en trerumslägenhet som de hyrde i andra hand av en annan församlingsmedlem. Kidane fick dessutom, med hjälp av en medlem i församlingen, lära sig köra bil och kunde ganska snart ta ett körkort som han önskade sig bland annat därför att det skulle ge honom bättre chanser till ett arbete. Enligt Kidane har kyrkorna stor betydelse för sådana som han som annars skulle sakna kontakter. I församlingarna finns det alltid människor som är beredda att hjälpa och som kan skaffa fram en plats att bo på eller ett arbete: ”det är väldigt svårt att skaffa dessa saker på egen hand i Stockholm, på grund av våra dåliga språkkunskaper och problemen med att hitta boende i staden”. Kidane sade att det var fem andra eritreaner från samma flyktingförläggning i Gävle som sedan bosatte sig i Stockholm och alla gjorde detta med hjälp från församlingsmedlemmar.

Ett annat exempel är Aber, som bodde i Sverige i 10 år som papperslös efter att hennes asylansökan avslagits. Aber berättade om det stöd hon hade fått från församlingen under sin tid i Stockholm:

”En medlem i Jerusalem Church hyrde ut en lägenhet i andra hand till mig. Jag fick också barnomsorgsjobb i ett hushåll genom vänner i kyrkan. Kyrkan tog också några av räkningarna för min dotter. Hon gör väldigt bra ifrån sig i skolan. Jag är väldigt lycklig nu. Jag skulle blivit galen ifall det inte hade funnits något stöd från Jerusalem Church. Kyrkan stödjer många andra papperslösa migranter som mig.”

Abers berättelse är ytterligare ett vittnesmål om kyrkans roll som en stödjande social institution. De religiösa institutionerna blir på sätt och vis återaktiverade som ersättningar för den välfärd som många gånger inte når de nyanlända och framförallt inte de papperslösa. Kyrkoorganisationerna rymmer i sig dynamiska grupper och nätverk som har denna stödjande funktion som t.ex. de *äldstes* kyrkoråd, systemnätverket (*ye ehitoch hibret*), brödraskapsnätverket (*ye wondimoch hibret*), ungdomskörer, bibelstudiegrupper, söndagsskolor och specifika ”helgonvänföreningar” (*ye tswea mahiber*) för EOTC medlemmar (Ethiopian Orthodox Tewahido Church). Exempelvis sprider systemnätverket *ye ehitoch hibret* kunskap i vårdfrågor och de tar initiativ för att uppmuntra de barn som är födda i Sverige att utbilda sig och vara trogna kristna *värderingar*. Det finns en tät kommunikation inom de olika grupperna som hjälper dem att utföra olika tjänster, som att hitta arbete och bostäder åt sina medlemmar samt att ordna olika sociala aktiviteter. Dessa grupper är också ansvariga för att söka upp dem som har hamnat i olika svårigheter som t.ex. arbetslöshet eller depression. De kyrkliga ledarna har vanligtvis ett samordningsansvar för dessa grupper och mobiliserar stöd till den drabbade genom insamlingar, tips och råd i olika frågor. Förutom detta erbjuder kyrkan det moraliska, emotionella och andliga stöd som den drabbade anses behöva.

Sannolikt har kyrkan en viktig funktion för de eritreanska flyktingarna i Sverige. Det betyder inte att kyrkorna är befriade från interna maktstrider, könsförtryck och missbruk av maktpositioner för personlig eller politisk vinning. I vår framställning diskuterar vi inte detta men kan konstatera att många av de eritreanska flyktingar som vi talat med har en positiv syn på kyrkans roll för deras försök att etablera sig i det svenska samhället. Detta gäller till viss del också de muslimska flyktingarna. I båda fallen tjänar organisationerna som sociala rum där nyanlända migranter och papperslösa får emotionellt, ekonomiskt och materiellt stöd. Dessutom leder denna anknytning ofta till att de får en bättre chans att hitta en bostad. De sociala sammanhangen runt kyrkan och de andra organisationerna tillhandahåller också en arena för det slags creditsystem – så kallade *lqqub* – som genererar de pengar som behövs för att bland annat stödja andra familjemedlemmars migration till Sverige.

Självhjälpsföreningarna *Iqqub* och *Iddir*

På liknande sätt som kyrkan har självhjälpsföreningarna *Iddir* och *Iqqub* tagit ett centralt ansvar för migranterna inom såväl de eritreanska som etiopiska diaspororna (som ibland överlappar). Dessa föreningar kan enklast beskrivas som ett slags spar- och kreditföreningar som kan "beskatta" diasporans befolkning och på basis av detta agera som stöd för behövande. Båda dessa föreningar är utvecklade ur en lokal tradition i Eritrea och Etiopien.

Iddir är i den etiopisk-eritreanska traditionen ett slags civilt nätverk som sluter upp i samband med begravningar och andra gemensamma angelägenheter. De hushåll som är medlemmar i en *Iddir* betalar en fast månadsavgift till det gemensamma. När en medlem i en viss *Iddir* avlider så erbjuder nätverket i varierande grad en ekonomisk hjälp till den dödes efterlevande. Det kan jämföras med ett slags efterlevandeförsäkring som inkluderar "hemtjänst". Förutom den ekonomiska hjälpen utses några medlemmar till att stanna i de sörjandes hus i några dagar för att bistå i hushållet (Pankhurst & Haile Mariam 2000).

De eritreanska (och etiopiska) migranterna har tagit med sig *Iddir* till Sverige och ombildat denna institution till ett slags medlemsförening. På liknande sätt som i Eritrea finansieras föreningens verksamhet av medlemsavgifter. Medlemsbasen för en *Iddir* kan vara den etniska gruppen (Eritrea består av flera etniska grupper) men vanligtvis är det en viss hemort eller församling som är grunden för tillhörigheten. *Iddir* är inte en fast organisation av individer, utan är ett slags kontrakt mellan dem som tillhör ett visst nätverk (t.ex. hemorten eller den etniska gruppen) som aktiveras när någon medlem (eller anhörig till en medlem) i detta nätverk dör. *Iddir* tar ett kollektivt ansvar för de ekonomiska kostnader som uppstår då den avlidne ska transporteras till hemlandet och för att få till stånd en traditionell begravning på hemorten. Ett annat exempel när denna stödform träder in är när någon inom samma *Iddir* får krav på lösensummor för familjemedlemmar som hålls som gisslan i Sahara, Libyen eller annan plats.

Iqqub är traditionellt en institution i det etiopiska och eritreanska samhället som i första hand har varit ett sätt att organisera sparande och självhjälp (Aredo 1993). Den kan jämföras med en spar- och kreditförening där medlemmarna gör regelbundna insättningar i en roterande lånefond (Hagar, Steven & Harvey 2009). *Iqqub* ger ingen ränta på de insamlade pengarna utan är främst ett sätt för familjer att finansiera vissa typer av kostsamma aktiviteter som bröllop, husbyggen eller företagsinvesteringar.

På samma sätt som *Iddir* har *Iqqub* tagit plats som en form av socialt stöd bland eritreaner i Sverige. Medi hade bott i Sverige i 20 år och berättade att hon efter en tid förstod att *Iqqub* hade följt med dem till Sverige och att det var något hon kunde använda sig av:

”Vi förstod fördelarna med det [*Iqqub*] och hur det fungerade när vi var i hagerbet [ursprungslandet] ... som du vet har nästan alla en *Iqqub* i de eritreanska städerna ... Här [i Sverige] kontaktar du bara vänner från arbetsplatser eller kyrkor eller i moskéer eller folk som du litar på olika sätt”. ... Jag hade inte kunnat köpa min bil och huset i Eritrea ifall jag inte lånat pengar från *Iqqub* ... Jag tror nästan alla [etiopiska och eritreanska migranter] har en *Iqqub* i Sverige.”

Medi uppgav att deltagandet i *Iqqub* kostar mellan 500 och 10 000 kronor per månad men att det beror på vilka inkomster man har. Medi menar att detta är en resurs för medlemmarna om de vill åka på semester eller behöver resa någonstans när de ska köpa en fastighet eller finansiera kostnader för en familjemedlem som vill flytta till Sverige. För henne var det ett enkelt sätt att låna pengar när behovet uppstod men samtidigt något som ställde krav på hårt arbete och sparsamhet. Det är med andra ord en viktig finansiell stödform för flyktingarna för deras privata engagemang men som också kommer de familjemedlemmar som är kvar i Eritrea, eller på väg mot Europa, till godo.

Den praktik som utvecklats i *Iqqub* påminner mycket om det kollektiva ansvar som märks i *Iddir* och en del andra kulturella föreningar i Sverige. Det är i huvudsak en förtroendebaserad förening som migranterna kan utnyttja för att lösa de olika so-

ciala och finansiella problem som kan uppstå. Men *Iqqub* skiljer sig från de övriga föreningarna genom att tydligt ställa rotationen i centrum. Som Medi berättar ovan bygger detta på att medlemmarna betalar in en fastställd "behovsprövd" summa till föreningen. Föreningen i sin tur delar ut den insamlade summan som ett lån till en av medlemmarna direkt på mottagarens konto eller i form av kontanter i handen. Vem som får möjlighet att låna pengarna utses vanligtvis genom ett lotteri, enligt en rutin som vi ska återkomma till nedan. Samtidigt kan en person som är i stort behov av pengar skicka en ansökan till *Iqqub* om att få hjälp i en angelägen fråga och efter beslut ta del av stödet utanför lotteriet. *Iqqub* har en föreningsstruktur som kan anta olika lokala former. En *Iqqub* kan utgöras av lokala affärsmän eller av personer som på andra sätt är bekanta med varandra och som kommer överens om att träffas på etiopiska eller eritreanska restauranger för att genomföra sina ekonomiska transaktioner. Det finns också föreningar som enbart har kvinnliga medlemmar och det finns dessutom *Iqqub* som har andra grunder än rent ekonomiska (t. ex. att hjälpa till med vissa sysslor). Till skillnad från en bank så kräver inte *Iqqub* att dess medlemmar ska visa upp dokument som styrker deras lagliga boende i landet vilket också ger papperslösa migranter möjligheten att delta. Varje medlem i en sådan förening bidrar med en överenskommen månatlig summa (ofta mellan 1 000 till 10 000 kronor) som sedan lottas ut bland medlemmarna. Antalet medlemmar i en *Iqqub* förening är i allmänhet mellan tio och femtio men antalet kan variera. Sammantaget blir det därför en ansevärd summa som "vinnaren" får disponera (eventuellt reducerad med de beviljade ansökningar som nämndes ovan). Vissa av *Iqqub* har en administrativ kommitté som består av en koordinator, en kassör och en sekreterare som tillsätts genom medlemmarnas val. Kommittén har till uppgift att se till så att föreningen följer de lagmässiga och administrativa regler som omgärdar föreningsverksamhet i Sverige. Kommittén ska dessutom verkställa insamlandet av den fastställda summan (som ofta utgörs av kontanter) och att se till att denna registreras samt delas ut enligt de fastställda principerna.

Iqqub har i den svenska kontexten blivit en flexibel form av finansiellt stöd som drivs i klubbliknande form och ofta på eritreanska restauranger i Stockholm. Genom att lottning sker på dessa platser kan de individer som är engagerade i detta likt en välgörenhetsgala samla in *Iqqub* till tonerna av eritreansk musik och samtidigt

avnjuta maträtter ur det traditionella etiopiska eller eritreanska köket. Men dessa aktiviteter är inte bara ett sätt att hålla känslor av gemenskap kring hemlandet och dess traditioner vid liv, utan det är också ett sätt att bilda nätverk och mobilisera gemenskap i det nya sammanhanget. De eritreanska migranterna kan i dessa sammanhang uppdatera och utbyta information med varandra i olika frågor. Detta gör *Iqqub* till något mer än en förening med finansiella aktiviteter; det är också en arena för social mobilisering kring gemensamma politiska mål. Ett av uttrycken för detta är de offentliga protesterna mot Eritreas diktatur som vid vissa tillfällen manifesteras i de svenska stadsmiljöerna. I det här sammanhanget är det intressant att konstatera att *Iqqub* också används för att stödja flykten från Eritrea:

Yeman, som har bott i Sverige i 20 år, uppgav att: ”Vi eritreaner utomlands lever för andra – de andra som är borta i Eritrea och de som är fast längs vägen [till Europa] ...” Yeman menade själv att det var bättre att hjälpa flyktingarna att ta sig till länder som Sverige istället för att skicka remitteringar till Eritrea. När hans bror och kusiner försökte flytta från Sudan till Sverige och behövde pengar för den fortsatta resan fick de låna 100 000 kronor från sin *Iqqub*. Såvida de lyckas med att bosätta sig i Sverige och hitta arbeten så är tanken att de också ska betala tillbaka en del av skulden. Han utvecklar detta på följande sätt:

”Du vet... vi är folk med skuldkriser: Skuld täcker hela vår kropp, från håret på vårt huvud till naglarna på våra tår. Du försöker överleva detta genom dina vänner, *Iqqub*, *Iddir*... Vänner bidrar också till *Iddir*, ibland, för att betala lösensumman när en familjemedlem hålls gisslan av brottslingar i Libyen, Sinai eller på andra platser på vägen mot Europa.”

Yemans utsaga är en av många beskrivningar som sätter fingret på de diasporiska föreningarnas nyckelroll för att mobilisera både ekonomiska resurser och solidaritet. Dessa institutioner fungerar i varje steg av migrationscykeln och längs hela rutten. Från det att flyktingarna lämnar hemlandet och på deras resa tvärs stängda gränser till bosättningen i något destinationsland kan den som omfattas av dessa institutioner också räkna med ett stöd.

Mötet med det svenska samhället: solidaritet men också konflikt

Vi har i kapitlet lyft fram den diasporiska praktik som märks i bland annat kyrkoför-samlingarna, *Iddid* och *Iqqub* som centrala institutioner för flyktingarnas och andra utsatta migranternas skydd och stöd i Sverige. Ofta upplever de att det svenska samhället inte kan hjälpa dem på det sätt som de själva önskar. Om man ser den svenska mottagningen i flyktingarnas perspektiv och den logik som följer med flykting-skapet, framstår den som långsam och i viss mån kontraproduktiv. Flyktingarna har till stor del förlitat sig på ett informellt system av lån, tjänster och gentjänster – ett slags moralisk ekonomi – som gör att de själva är hårt skuldsatta såväl ekonomiskt som moraliskt. De upplever att en långsiktig integrationsprocess inte är dem till nytta då de snabbt behöver komma ut i arbete, betala av skulder och hjälpa andra.

Framställningen visar att det återigen är flyktingarnas informella sätt att hantera utsatthet, kriser och behov av hjälp som kommer till användning. Det handlar om en mobilisering av ekonomiska och materiella resurser inom de diasporiska nätverken av familjer, släkter och vänner men också inom institutionaliserade organisatio-ner och andra aktörer, som slussas över till de hjälpbehövande som befinner sig i Eritrea, på flykt eller i Sverige. Som vi visat i tidigare kapitel handlar det emellertid inte bara om de materiella formerna av stöd utan också om kunskap, information och kontakter som hjälper flyktingarna i deras tillvaro.

På grund av de sociala kontrakt som skapas inom den eritreanska migrationen och med de institutioner som migranterna skapar i diasporan, finns ett stort engage-mang bland eritreaner. Samtidigt bör det sägas att den eritreanska diasporan inte är en grupp som karaktäriseras av totalt samförstånd och solidaritet. Som vi kunnat se i tidigare kapitel agerar flyktingarna ofta relativt pragmatiskt. Det innebär att lojaliteterna kan skifta i samband med att t.ex. en *Iddir* misslyckats med att få ihop tillräckligt med materiellt stöd till en behövande. Detta tycks vara en konsekvens av att flyktingarna och migranterna i första hand utgår från sina personliga och famil-jebaserade nätverk och inte bygger på en bredare solidaritet (Ayalew 2017a). Vidare upplever vissa migranter att de får stöd av sina landsmän i diasporan, medan andra

istället upplever att de blir exploaterade. Tillit och solidaritet existerar sida vid sida med misstänksamhet och konflikt. Många ser en fördel med att ha kontakter med sina landsmän och sitt nätverk i diasporan medan andra ser det som en börda. Det finns dessutom motsättningar mellan generationerna. Att det förekommer sådana motsättningar är kanske inte så förvånande med tanke på att det är stor skillnad mellan de villkor både politiskt och socialt som de tidigare migranterna anlände under jämfört med de nyanlända. Det påminner oss också om att den informella bas dessa nätverk har också gör dem sköra som social enhet. Den här typen av informella lösningar har sin humanitära begränsning i det att det är personliga kontakter som utgör basen.

Slutnoter kapitel 9.

1. [www.scb.se/Befolkning/Befolkningsstatistik/Asylsökande/Asylsökande under året per medborgarskapsland och kön/](http://www.scb.se/Befolkning/Befolkningsstatistik/Asylsökande/Asylsökande%20under%20året%20per%20medborgarskapsland%20och%20kön/)
2. www.migrationsverket.se/English/Private-individuals/Protection-and-asylum-in-Sweden.html
3. År 2017 var beviljandegraden för asylsökande med eritreanskt medborgarskap 96 procent efter att Dublinfallen räknats bort. Den genomsnittliga väntetiden på ett beslut var 219 dagar. Se <https://www.migrationsverket.se/download/18.4100dcob159d67dc6146d1/1514898751014/Avgjorda%20asyl%C3%A4renden%202017%20-%20Asylum%20decisions%202017.pdf>
4. Asylprocessen tycks lägga grunden för en ny form av hierarki bland de eritreanska migranterna. I toppen på "sammällsstegen" finns de som har etablerat sig i Sverige och som fått svenskt medborgarskap.

10. Slutdiskussion och rekommendationer

Flyktingrutterna från Eritrea till Europa, och vidare till Sverige, som skildrats i den här rapporten är kantade av faror och svåra utmaningar. Samtidigt utgör flykten ett hopp om ett bättre liv för den som flyr. Såväl riskerna längs med flykten som de framtida möjligheterna i Europa är väl kända av flyktingarna – främst därför att de genom sin flykt ingår i ett nätverk där information och kunskap cirkulerar transnationellt. Längs dessa rutter mot och inom Europa finns ett slags social organisation med olika sociala praktiker som systematiskt kan hjälpa människor att komma ur sin desperata situation. Rapporten har visat på hur flyktingarna gör för att ta sig fram och därmed blir en aktiv del i denna sociala organisation. De blir på så vis inte enbart offer för omständigheterna utan människor med egen handlingsförmåga (agens) som genom att mobilisera stöd från omgivningen tar sig vidare på ruten. Nedan följer en sammanfattning av rapportens viktigaste slutsatser samt en reflektion av framställning utifrån ett policyperspektiv.

Sammanfattning och slutsatser

Utgångspunkten är att flyktingarna lämnar Eritrea som en följd av det förtryck och undermåliga livsvillkor som de upplever i sitt hemland. Det är framförallt de unga som är utsatta i Eritrea. De unga eritreanerna ges inte tillräckliga möjligheter att ta det personliga, familjära och sociala ansvar som följer med vuxenlivet – inte minst beroende på den stränga militärtjänstgöring som de flesta familjerna drabbas av. Den ojämlika globala situationen och berättelserna från de (förmodat) framgångsrika migranterna i diasporan, har ingjutit hopp och inspirerat framförallt den yngre delen av befolkningen att blicka mot Europa och andra länder med högt välbefinnande. Trots medvetenhet om de risker som är förknippade med att fly är alternativet att stanna sämre. Den farliga flyktingmigration som skildras i denna rapport har blivit

normaliserad och är en moraliskt accepterad praktik i det eritreanska samhället. Det bör dock understrykas att flykten sällan innebär en helt och hållet genomplanerad resa till Europa.

Genom att flyktingarna beslutar sig för att illegalt lämna landet tar de redan då steget in i en "kriminaliserad" tillvaro. Flykten är ett resultat av brist på drägliga alternativ. Grannländerna erbjuder endast i mycket begränsad mening reella möjligheter att tillgodose flyktingarnas behov av skydd och en trygg tillvaro. Dessutom har omvärlden i stort sett stängt sina gränser för "oönskad migration" och byggt upp en omfattande kontrollapparat för att bevaka sina gränser. Detta gäller inte minst de europeiska staterna. Med andra ord är alternativen få för de eritreanska flyktingarna. I praktiken saknas lagliga sätt att få skydd och flyktingarna ger sig därför ut på dessa rutter som migranter utanför reguljära, eller lagliga, vägar och skyddssystemen. De är på sätt och vis redan då de tar steget över den eritreanska gränsen hänvisade till ett nätverk av informella kanaler inom såväl deras egna nätverk och den migrationsindustri som florerar kring flyktingrutterna. Det betyder för den skull inte att migrationen ensidigt ska uppfattas som ett slags kriminell handling och inte heller att flyktingarna uteslutande är offer för kriminell organiserad smuggling. Att ta hjälp av smugglare är en (men inte den enda) av de livlinor som flyktingarna utnyttjar för att få ett bättre liv och en tryggare tillvaro.

Migrationen från Eritrea innebär, som nämnts ovan, sällan en helt genomplanerad resa till Europa. De individuella biografierna av flyktingarnas resor som studien i grunden baseras på, visar att migrationen genomförs fragmenterat, stegvist och under oförutsägbara förhållanden. Att ta sig hela vägen till Sverige kan ta någon månad men i en del fall dröjer det flera år innan flyktingarna nått sitt mål. Eftersom resorna sker under informella former genom länder som genomgår politiska och ekonomiska kriser är utgången osäker. Flyktingarnas erfarenheter i Sudan, Libyen och Italien vittnar om våldiga svårigheter, risktaganden, osäkerhet och framförallt utsatthet. De länder som passeras längs vägen har sällan ett fungerande system som skyddar flyktingarna och ger dem den hjälp de behöver. Studiens berättelser bekräftar tidigare rapporter om kidnappningar och krav på lösensummor, sexuella övergrepp, arbetskraftsexploatering och mycket annat.

Att ta sig genom Sudan och Libyen är farligt och kräver ett omsorgsfullt engagemang av pålitliga kontakter, mellanhänder och ”smugglare” inom den så kallade migrationsindustrin. Det är en resa som kräver stora ekonomiska resurser och flyktingarna tar därför steget in i ett informellt ekonomiskt utbyte där de under flykten kan skuldsätta sig genom att be om lån och remitteringar från sina nätverk av landsmän. Det handlar om att få tillgång till ekonomiska resurser men också om att ta del av den kunskap och de övriga sociala resurser som finns inom dessa nätverk (t.ex. värdefulla kontakter).

Komplexa sociala relationer genomsyrar dessa flyktrutter. Exempelvis så existerar det samtidigt stödjande och exploaterande relationer mellan migranter och ”smugglare” och mellan de som tidigare varit migranter och de som är mer nyligen anlända flyktingar. Sociala kopplingar – translokala och transnationella – mellan flyktingar, smugglare, hjälpsamma lokalbor och tidigare migranter längs med rutten eller i diasporan utgör det som kan kallas för en transnationell kunskapsgemenskap (Ayalew 2017 a, b). Denna gemenskap är avgörande för att generera den nödvändiga informationen samt de nödvändiga ekonomiska och materiella resurserna som behövs vid (olika) specifika platser och tidpunkter under resans gång. Flyktingarnas resa är alltså något mer komplext än vad de gängse skildringarna av flyktingproblematiken visat. Även bilden av smuggling – i bemärkelsen att det är något som arrangeras bortom de lagliga vägarna – är mer och komplext än bara innefattande *våld och kriminalitet* som den här typen av flyktingmigration ofta förknippas med (jfr. Andersson 2014a).

I rapporten har vi visat hur flyktingarna utnyttjar sina tidigare nätverk (såsom familj, släkt och vänner) men också utvidgar dessa nätverk under resans gång som en strategi för att lyckas ta sig fram längs den planerade rutten. Samtidigt används samma strategiska manöver för att etablera sig på destinationsorten. Diasporiska praktiker och traditionella former för gemenskap och socialt stöd har en central betydelse för att klara av de svårigheter som finns under såväl flykten som etableringen i destinationslandet. Det sker hela tiden förändringar av nätverket i syfte att få de rätta kontakterna och öka chansen att få ekonomiska medel för att fortsätta färden. I studien har vi också kunnat se hur tidigare migranter använder de

traditionella gemenskapsformerna, *Iqqub* och *Iddir*, för att hantera sin livssituation i Sverige. Dessa institutioner anpassas till den omgivande samhällsstrukturen och agerar som ett komplement till värdsamhällets flyktingmottagning och välfärd. Genom att mobilisera den eritreanska gemenskapen kan bland annat remitteringarna till hemlandet upprätthållas. Men gemenskapen i diasporan är också en viktig källa för den fortsatta rörligheten då migranter och flyktingar från Eritrea kan hitta såväl ekonomiskt som socialt stöd i denna. De transnationella relationer som hålls vid liv inom diasporan och mellan diasporan och t.ex. de landsmän som befinner sig på flykt, utgör en gemenskap där kunskap och information om rutterna och villkoren utvecklas och sprids. Med andra ord; diasporiska organisationer anpassade till svenska (samhälls)system är en av de centrala ingredienserna i den mobila praktik som ofta kallas ”smuggling”.

Ett begrepp som kan fånga den praktik som utvecklas i dessa nätverk är *kunskaps-gemenskap*. I nätverken förvaltas de kollektiva erfarenheter som flyktingarna, deras vänner och familjemedlemmar skaffat sig genom riskfyllda resor. Det finns i denna gemenskap en slags modell och strategi som bygger på kunskapen om hur man kan hantera dessa faror. Som rapporten visat kan detta handla om att få en guidning om en relativt säker gränspassage, få tips om en pålitlig smugglare eller bostad och att undvika att lämna fingeravtryck när de nått gränsen till EU. Detta är en viktig insikt i hur flykten går till och hur nätverken i framförallt diasporan fyller en avgörande funktion. Dessa kunskaps-gemenskaper mobiliseras på basis av sociala nätverk av familj, släktingar och vänner som genom sitt engagemang direkt eller indirekt deltar i smugglingen (som aktivitet).

För många migranter och flyktingar från Afrikas horn utgör den riskfyllda resan mellan Etiopien eller Eritrea och något av de europeiska länderna ett hopp om en bättre framtid. Den här studien har fokuserat på hur migranterna mobiliserar resurser, ekonomiska och sociala, för att klara de resor som går ända till Sverige. Från studiens empiri blir det tydligt att migration från området är tätt sammanflätat med demografiska och klimatmässiga utmaningar samt en ekonomisk utsatthet och sårbarhet som råder i efterkrigsområden. Att emigrera från Eritrea kan verka avskräckande då diktaturen gjort det illegalt och till ett farligt alternativ. Men sam-

tidigt fungerar tidigare migranter i diasporan som inspiration för nya migranter att söka sig bort från Eritrea. Eftersom lagliga vägar för migration till länder som Sverige är begränsade har riskfyllda resor kommit att normaliseras och blivit ett socialt accepterat handlande i dessa samhällen. Policyrekommendationerna för den här studien fokuserar därför på just den farliga resa som migranter känner sig tvingade att ge sig ut på men även till viss del på anländandet i slutdestinationen. Det ska samtidigt tilläggas att även om landet sakta har börjat röra sig i riktning mot en demokratisering samt att FN har lyft sina sanktioner så är det politiska och ekonomiska läget i Eritrea sådant att det inte är säkert för befolkningen. Trycket att emigrera är därför fortsatt stort och farorna och de grundläggande behoven för migranterna finns alltså kvar.

Det globala ramverket för flyktingar (Global Compact on Refugees) som FN:s generalförsamling antog i december 2018, kan sägas utgöra ett första globalt försök att tackla de utmaningar som världen står inför i förhållande till ökande antal flyktingar. Men i detta globala grepp blir det extra viktigt att även ta hänsyn till det faktum att flyktingar, flyktvägar, och transit- och mottagarsamhällen alla har sina specifika, komplexa och mångfasetterade egenskaper som i sin tur svarar mot olika hotbilder och olika utmaningar. Det bör även poängteras att de, väldigt lovande, förslagen som det icke-bindande ramverket slår fast för att möta flyktingars behov bara blir så effektiva som dess efterlevnad bland världens länder tillåter.

Studien visar att människor som söker skydd som flyktingar är sårbara och utsatta oavsett om dessa befinner sig i flyktingläger vid Afrikas horn eller om de bestämmer sig för att försöka ta sig vidare mot Europa. Det är därför viktigt att världens länder inte bara hjälper flyktingar som redan tagit sig in på europeisk mark utan även de som befinner sig längs vägen.

Rekommendationer

Endast en liten del av de asylsökande som befinner sig vid Afrikas horn tar sig till Europa. De allra flesta blir kvar. Den här studien har fokuserat på dem som tagit sig

hela vägen. Studien har även indirekt belyst de ofta väldigt svåra förhållandena för de som befinner sig i angränsande länder till Eritrea, vilka också är i behov av skydd. De länder som ofta behöver korsas för att ta sig till Europa är sådana som inte direkt prioriterar skyddande av mänskliga rättigheter för eritreaner på flykt. Dåligt utrustade och farliga flyktingläger samt en lång väg kantad av bland andra människohandlare är en del av dessa människors vardag. Här lyfter vi fram fyra punkter som bör beaktas i den framtida utvecklings- och migrationspolitiken.

• **Hjälp på plats**

Att på plats bidra med skydd kan legitimeras utifrån humanitära skäl. Genom att bistå transit- och mottagarländer vid Afrikas horn kan omvärlden hjälpa flyktingar på plats att återuppbygga sina liv. I nuläget tvingas många att spendera långa perioder i farliga flyktingläger. Här har de sällan möjligheter att bosätta sig utanför lägren, på så vis hålls de utanför det lokala samhällslivet. Kidnappning, sexuella övergrepp och brott mot mänskliga rättigheter är vanligt förekommande företeelser i lägren. Dessutom är det både dyrt och ineffektivt att skapa och bibehålla byråkratiska strukturer för att tillhandahålla bistånd, asyl- och humanitära insatser. Att göra detta i organiserad form under långa perioder riskerar även att förlänga en redan prekär situation för fördrivna människor, speciellt i de fall där man inte lyckats bygga strukturer för social inkludering och ekonomisk självförsörjning. Även i de fall där man inte tillgodoser behoven av de mottagarsamhällen som påverkas av flyktingarnas närvaro. EU bör därför stärka sitt redan pågående stöd för att integrera flyktingarna i dessa lokalsamhällen. Samtidigt måste befintliga flyktingläger utrustas bättre om de ska uppfylla sin funktion om att säkerställa grundläggande behov och se till att människor som flyr från våld kan känna sig säkra och leva under värdiga förhållanden.

• **Skydd mot övergrepp längs vägen**

De som flyr från Eritrea riskerar ständigt att utsättas för olika typer av övergrepp längs med vägen mot Europa. Människohandlare, kidnappare, rånare och extremistgrupper (framförallt islamister) hotar flyktingarnas liv och välbefinnande. Människorna på flykt behöver skyddas men länder som Sudan och Libyen har

inte de nödvändiga resurserna som krävs, eller ibland ens viljan, att garantera grundläggande mänskliga rättigheter för flyktingar. För att motverka de faror som flyktingarna möter behöver åtgärder mot människosmuggling förbättras. Även om skyddet av flyktingar redan till viss del regleras av befintliga åtaganden när det gäller mänskliga rättigheter så är det viktigt att finna rätt verktyg för att förmå länderna vid Afrikas horn och i Nordafrika att också leva upp till dessa åtaganden.

• Lagliga vägar in i Europa

Den här rapporten visas hur riskfyllda resorna kan vara för de som tar sig från Afrikas horn via transitländer och slutligen till norra Europa. Men vare sig flyktingbehoven eller de faror som kantar flyktingrutterna försvinner sannolikt inte med att det sätts lås och bom på de dörrar som leder in i Europa. Människor kommer fortsätta fly från förtryck medan andra kommer försöka profitera på deras sårbarhet. Ett alternativ som kan hjälpa de som bestämt sig för att fly att undvika farofyllda resor vore att tillhandahålla provisoriska/tillfälliga uppehållstillstånd för studier och arbete. Genom att öka tillgängligheten för de lagliga möjligheterna att ta sig till Europa, skulle de informella och ofta farliga rutterna bli mindre attraktiva och därmed skulle människosmugglingen stävjas. Det kan handla om provisoriska uppehållstillstånd som knyts till specifika sysslor (t.ex. studier eller arbete) som inte bara skulle ge ett tillfälligt skydd utan också fungera som långsiktiga utvecklingsstrategier då både utbildning och erfarenheter från arbete kan ses som viktiga investeringar och resurser i återuppbyggnaden av konfliktdrabbade länder.

Samarbete med civila samhället och diasporagrupper:

Integration: Eritreanska diasporagrupper, politiska aktivister, kyrkogrupper och organisationer av olika slag skulle med fördel kunna bli mer inkluderade inom det svenska civilsamhället, och bli betraktade som just svenska civilsammanslaggrupper. Då skulle dessa aktörer lättare kunna agera som samarbetspartners och länk till de nyanlända som har fått uppehållstillstånd. Diasporagrupperna skulle t.ex. kunna

erbjuda en snabbare introduktion till det svenska systemet och på så vis skynda på integrationsprocessen i Sverige.

Humanitärt och utvecklingsarbete: Den eritreanska diasporan sammankopplar eritreaner från hela världen. Här finns en oerhörd kunskap om regionen och framförallt väletablerade kanaler för att nå människor i nöd. Detta bör den svenska migrationspolitiken ta fasta på. Genom dialog med representanter från diasporan skulle Sverige kunna bidra till uppbyggnaden av Eritrea nu när det finns en ljusning om att landet blir mer demokratiskt.

Referenslitteratur

Albahari, M. (2015) *Crimes of peace. Mediterranean Migrations at the World's Deadliest Borders*. University of Pennsylvania Press. Philadelphia.

Aljazeera (2014) "Between the Desert and the Fire." Directed by Yasser Ashour. Written by Belal Al-Momen. *Humanitarian Crises Episodes*. February 2014. <https://www.aljazeera.com/programmes/aljazeeraworld/2014/10/between-desert-fire-201410783728442551.html>

Alpes, M.J. (2012) "Bushfalling at all cost: The economy of migratory knowledge in Anglophone Cameroon". *African Diaspora* 5 (1): 90-115.

Andersson, R. (2014a) "Hunter and Prey: Patrolling Clandestine Migration in the EuroAfrican Borderlands". *Anthropology Quarterly* 1 (87): 110-149.

Andersson, R. (2014b) *Illegality Inc. Clandestine migration and the Business of Bordering Europe*. University of California press. Berkeley.

Aredo, D. (1993) "The Informal and Semi Formal Financial Sectors in Ethiopia. The Study of Iqqub, Iddir and Savings and Credit cooperatives." African Economic Research Consortium (AERC). Nairobi.

Ayalew T. (2017a) "Ethiopian Diasporic Community Networks and Practice of Homemaking in Sweden", i Patchett, E. & Keenan S. (red.) 2017. *Spatial Justice and Diaspora*. Counterpress. Oxford.

Ayalew, T. (2017b) *The Struggle for Mobility: Risk, hope and community of knowledge in Eritrean and Ethiopian migration's pathways towards Sweden*. Diss. Stockholms Universitet. Stockholm.

Ayalew, T. (2018) "Refugee Protections from Below: Smuggling in the Eritrea-Ethiopia Context". *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 676 (1): 57-76.

Belloni, M. (2015) *Cosmologies of Destinations. Roots and Routes of Eritrean Forced Migration towards Europe*. Doctoral Thesis, Department of Sociology, University of Trento.

Belloni, M. (2016) "Refugees as Gamblers. Eritreans Seeking to Migrate Through Italy". *Journal of Immigrant and Refugee Studies* 14 (1): 104-119.

Bevelander, P. & Irastorza, N. (2014) *Catching Up: The Labour Market Outcomes of New Immigrants in Sweden*. Migration Policy Institute och International Labour Office. Washington, DC och Geneva.

Brekke, J-P. & Brochmann, G. (2014) "Stuck in Transit. Secondary Migration of Asylum Seekers in Europe. National Differences, and the Dublin Regulation". *Journal of Refugee Studies* 28 (2): 145-162.

Butler, K. (2001) "Defining Diaspora, Refining a Discourse". *Diaspora: A Journal of Transnational Studies* 10 (2): 189-219.

Chengu, Garikai. (2015) "Libya. From Africa's Richest State under Gaddafi, to Failed State after NATO Intervention". Global Research Center on Globalization. Senast ändrad 22 februari 2016. <http://www.globalresearch.ca/libya-from-africas-richest-state-under-gaddafi-to-failed-state-after-nato-intervention/5408740>. (Besökt 2016-04-17).

Cohen, R. (1997) *Global Diasporas. An Introduction*. UCL Press. London.

de Haas, H. (2014) "Migration Theory: Quo Vadis?" Oxford: IMI Working Papers, 100.

Eastmond, M. (2014) "Refugee Trauma as Mobilizing Metaphor. Policy and Practice in the Integration and Care of Refugees in Sweden", i Overland, G., Guribye, E. & Lie, B. (red.) 2014. *Nordic Work with Traumatized Refugees*. Cambridge Scholars publishing. Cambridge.

- Emilsson, H. (2014) "No Quick Fix. Policies to Support the Labor Market Integration New Arrivals in Sweden". Migration Policy Institute. Washington, DC.
- Engedayehu, W. (2014) "The Ethiopian Orthodox Tewahedo Church in the Diaspora: Expansion in the Midst of Division". *African Social Science Review* 6 (1): 114-133.
- Falzon, M. A. (2009) *Multi-Sited Ethnography. Theory, Praxis and Locality in Contemporary Research*. Ashgate. Farnham och Burlington.
- Fredlund-Blomst, S. (2014) "Assessing Immigrant Integration in Sweden after the May 2013 Riots." Migration Policy Institute. Washington, DC.
- Friedrich, R. (2018) "Eritrea: A Country under the Sway of a Dictatorship. The situation facing refugees and the prospects for building solidarity networks", i Friedrich, R. (red.) 2018. Eritrea: A Country Under the Sway of a Dictatorship, Desertion, Refuge & Asylum. https://www.proasyl.de/wp-content/uploads/2018/07/2018_Eritrea_ACountryUnderTheSwayOfADictatorship.pdf (Besökt 2018-09-28)
- Frouws, B. (2017) *The Eritrean Exodus: What happened in 2016?* Nairobi: RMMS. Available from www.regionalmms.org (Besökt 2017-02-25).
- Gerard, A. (2014) *The Securitization of Migration and Refugee Woman*. Routledge. London och New York.
- Hamood, S. (2006) *African transit migration through Libya to Europe: the human cost*. FMRS, The American University in Cairo. Cairo.
- Hassanen, S. (2007) *Repatriation, Integration or Resettlement. The Dilemmas of Migration among Eritrean refugees in Eastern Sudan*. The Red Sea Press. New Jersey.
- Holmes, S. M. (2013) *Fresh Fruit, Broken Bodies. Migrant Farmworkers in the United States*. University of California Press. Berkley.
- Horst, C. (2006) "Buffis amongst Somalis in Dadaab: The Transnational and Historical Logics behind Resettlement Dreams". *Journal of Refugee Studies* 19 (2): 143-157.

Human Rights Watch (THRW). (2015) "World Report 2015: Ethiopia." The Human Rights Watch. New York.

Humphris, R. (2013) "Refugees and the Rashaida. Human Smuggling and Trafficking from Eritrea to Sudan and Egypt". *The UNHCR Policy Development and Evaluation Service*. New Issues in Refugee Research: Research Paper No. 254. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/human%20smuggling%20and%20trafficking%20of%20from%20Eritrea%20to%20Sudan%20and%20Egypt.pdf> (Besökt 2018-09-28)

IOM (2011) "Migration in Sudan: Country profile 2011". IOM. Khartoum.

IOM (2016) The International Organization for Migration's Humanitarian Compendium: Ethiopia". IOM Senast ändrad: 06/20/2016. <http://humanitariancompendium.iom.int/ethiopia/2016>

IOM (2018) "Migrant deaths and disappearances worldwide: 2016 analysis". The central Mediterranean route: Migrant Fatalities, from January 2014- July 2017. IOM's Global Migration Data Analysis Centre in Berlin, Germany. IOM. Tillgänglig från <http://missingmigrants.iom.int/methodology>. (Besökt 2018-09-28)

Khosravi S. (2010) An Ethnography of Migrant 'Illegality' in Sweden. Included yet excepted?" *Journal of International Political Theory* 6 (1): 95-116.

Khosravi, S. (2012) "White masks/Muslim names. Immigrants and name-changing in Sweden". *Race and Class* 53 (3): 65-80.

Kibreab, G. (1991) "Stranded 'Birds of Passage'? Eritrean and Ethiopian Refugees in Khartoum" *Refuge* 10 (4): 6-11.

Kibreab, G. (2009) *Eritrea. A Dream Deferred*. James Currey. Oxford.

Kibreab, G. (2013) "The national Service/Warsai-Yikealo Development Campaign and Forced Migration in post-independence Eritrea". *Journal of Eastern African Studies* 7 (4): 643-649.

Last T., Mirto, G., Ulusoy, O., Urquijo, I., Harte, J., Bami, N., Pérez-Pérez, M., Macias Delgado, F., Tapella, A., Michalaki, A., Michalitsi, E., Latsoudi, E., Tselepi, N., Chatziprokopiou, M. & Spijkerboer, T. (2017) "Deaths at the borders database: evidence of deceased migrants' bodies found along the southern external borders of the European Union". *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43 (5): 693-712.

Lucht, H. (2012) *Darkness before Daybreak. African Migrants Living on the Margins in Southern Italy Today*. University of California Press. Los Angeles.

Olsson, E. (2009) "From Exile to post-exile. The Diasporisation of Swedish Chileans in Historical Contexts". *Social Identities* 15 (5): 659-676.

Olsson, E. (2013) "Diaspora: renässans för ett begrepp i förskingring(en)", i Peterson B. & Johansson, C. (red.) 2013. *IMER idag – aktuella perspektiv på internationell migration och etniska relationer*. Liber. Stockholm.

Olsson, Erik (2016) "Diaspora – ett begrepp i utveckling". *Kunskapsöversikt Delmi 2016:4*. Stockholm.

Pankhurst, A. & Mariam, H. D. (2000) "The Iddir in Ethiopia: Historical Development, Social Function, and Potential Role in HIV/AIDS Prevention and Control." *Northeast African Studies* 7 (2): 35-57.

Papadopoulou-Kourkoula, A. (2008) *Transit Migration the Missing Link between Emigration and Settlement*. Palgrave. New York.

Perry, A & Agius C. (2015) "Mastermind: The evil genius behind the migrant crisis" *Newsweek*. 6 oktober. <https://www.newsweek.com/migrant-crisismediterraneanitalyafraermias-ghermaymafiahuman-603862> (Besökt 2018-03-12)

Pinelli, B. (2015) "After the Landing. Moral Control and Surveillance in Italy's Asylum Seeker Camps". *Anthropology Today* 31 (2): 12-14.

Reitano, T. (2015) "A Perilous but Profitable Crossing. The Changing Nature of Migrant Smuggling through Sub-Saharan Africa to Europe". *The European Review of Organized Crime* 2 (1): 1-23.

RMMS (2014a) “Going West. Contemporary Mixed Migration Trends from the Horn of Africa to Libya & Europe”. RMMS, Research report series 5. Nairobi and DRC.

RMMS (2014b) “Blinded by Hope. Knowledge, Attitudes and Practices of Ethiopian Migrants.” Nairobi and DRC. RMMAS, research report series 6.

RMMS (2018) “A year on revisiting Eritrean exodus” <http://www.regionalmms.org/index.php/component/spsimpleportfolio/item/74-a-year-on-revisiting-the-eritrean-exodus> (Besökt 2018-09-28)

Salamon H, Kaplan S & Goldberg, H. (2009) “What Goes Around, Comes Around: Rotating Credit Associations among Ethiopian Women in Israel”. *African Identities* 7 (3): 399-415.

Sanchez, G., & Natividad, N. (2017) “Reframing migrant smuggling as a form of knowledge: A view from the US-Mexico border”, i Günay, C. & Witjes, N. (red.) 2017. *Border politics: Defining spaces of governance and forms of transgressions*. Springer International Publishing. Cham.

SCB (2018) Asylum-seekers by country of citizenship, sex, age and year. http://www.statistikdatabasen.scb.se/pxweb/en/ssd/START__BE__BE0101__BE0101P/Asylsokande/table/tableViewLayout1/?rxid=b7838ce1-c7be-42ae-b340-778bd-21cod17. (Besökt 2018-07-17)

Schwartz, M. (2014) “Letter from Lampedusa. The Anchor. The Africans who risk all to reach Europe look to an exiled priest as their savior”. *The New Yorker*. 21 april, 2014 <https://www.newyorker.com/magazine/2014/04/21/the-anchor> (Besökt 2018-03-13)

Skodo, A. (2018) “Sweden: By Turns Welcoming and Restrictive in its Immigration Policy”. MPI. Washington, DC 20036. Available at: <https://www.migrationpolicy.org/article/sweden-turns-welcoming-and-restrictive-its-immigration-policy>. (Besökt 2018-12-15)

Suter, B. (2012) *Tales of Transit. Sub-Saharan African Migrants' Experiences in Istanbul*. Diss. Linköpings universitet. Linköping.

Sökefeld, M. (2006) "Mobilizing in Transnational space. A social movement approach to the formation of diaspora". *Global Networks* 6 (3): 265-284.

Sørensen, N. & Gammeltoft-Hansen, Th. (2013). 'Introduction', i Gammeltoft-Hansen, T. & Nyberg Sørensen, N. (red.) *The Migration Industry and the Commercialization of International Migration*. Routledge. London.

Tanner, A. (2016) "Overwhelmed by Refugee flows, Scandinavia tempers its warm welcome". MPI. Washington, DC.

Tesfagiorgis, M. (2013) "From Troubled Homes to Human Organ Harvesters. The Odyssey of African Refugees in North Africa", i Mekonnen, D. R. & Tesfagiorgis, M. 2013. *The Horn of Africa at the Brink of the 21st Century: Coping with Fragmentation, Isolation and Marginalization in a Globalizing Environment*. Edition Eins. Felsberg.

Treiber, M. (2013a) "Lessons for life. Two Migratory portraits from Eritrea", i Triulzi, A. & McKenzie R. (red.) 2013. *Long Journeys. Lives and Voices of African migrants on the Road*. Brill. Leiden.

Treiber, M. (2013b) "Leaving Eritrea Entering the world. Migrants in the Making", i Mekonnen, R. D. & Tesfagiorgis, M. (red.) 2013. *The Horn of Africa at the break of 21st century. Coping with fragmentation, isolation, marginalization in a globalizing development*. Edition Eins. Felsberg.

Treiber, M. (2013c) "Becoming by Moving. Khartoum and Addis Ababa as migratory stages between Eritrea and 'something'", i Abdalla, M., Barros Dias, D. & Ribeiro, Berthet, M. (red) 2013. *Spaces in Movement. New Perspectives on Migration in African Settings*. Köppe. Köln.

Treiber, M. (2013d) "Grasping Kiflu's fear. Informality and Existentialism in Migration from Northeast Africa". *Modern Africa: Politics, History and Society* 1 (2): 111-139.

Triulzi A. (2013) “‘Like a plate of spaghetti’: Migrant Narratives from the Libya Lampedusa Route”, i Triulzi, A. & McKenzie R. (red.) 2013. *Long Journeys. Lives and Voices of African migrants on the Road*. Brill. Leiden.

Triulzi A. and McKenzie, R. (2013) (red.) *Long Journeys. African Migrants on the Road*. Brill. Leiden.

UNHCR (2018) The refugee situation in Europe. The Mediterranean situation. Europe, monthly update. Maj 2018. The UNHCR.

UNHCR and the World Bank Group (2015) “Forced Displacement and Mixed Migration in the Horn of Africa”. UNHCR and World Bank. Geneva and Washington. <http://data2.unhcr.org/en/situations/mediterranean> (Besökt 2018-07-17).

van Reisen M., Estefanos M. and Rijken C. (2012) *The Human Trafficking Cycle. Sinai and beyond*. Wolf Legal Publishers. Bryssel.

Wettergren, Å. (2013) “A Normal Life. Reception of Asylum Seekers in an Italian and a Swedish Region”. Gothenburg Studies in Sociology. Göteborg.

Wheatley A. C. & Gomberg-Muñoz R. (2016) “Keep moving. Collective Agency along the Migrant Trail”. *Citizenship Studies* 20 (3-4): 396-410.

Zaitch, D (2002) *Trafficking cocaine: Colombian drug entrepreneurs in the Netherlands*. Kluwer Law International. Haag.

Zhang, S. (2008) *Chinese human smuggling organizations: Families, social networks, and cultural imperatives*. Stanford University Press. Stanford, CA.

Delmis tidigare publikationer

Rapport och Policy Brief 2014:1, *Radikala högerpartier och attityder till invandring i Europa*, Mikael Hjerm och Andrea Bohman.

Rapport och Policy Brief 2015:1, *Internationell migration och remitteringar i Etiopien*, Lisa Andersson.

Kunskapsöversikt 2015:2, *Politiska remitteringar*, Emma Lundgren Jörum och Åsa Lundgren.

Kunskapsöversikt 2015:3, *Integrationspolitik och arbetsmarknad*, Patrick Joyce.

Kunskapsöversikt 2015:4, *Migration och företagens internationalisering*, Andreas Hatzigeorgiou och Magnus Lodefalk.

Rapport och Policy Brief 2015:5, *Svenskt medborgarskap: reglering och förändring i ett skandinaviskt perspektiv*, Mikael Spång.

Rapport och Policy Brief 2015:6, *Vem blir medborgare och vad händer sen? Naturalisering i Danmark, Norge och Sverige*, Pieter Bevelander, Jonas Helgertz, Bernt Bratsberg och Anna Tegunimataka.

Kunskapsöversikt 2015:7, *Kategoriernas dilemman*, Per Strömblad och Gunnar Myrberg.

Rapport och Policy Brief 2015:8, *Valet och Vägen: Syriska flyktingar i Sverige*, Emma Jörum Lundgren.

Rapport och Policy Brief 2015:9, *Arbetskraftsinvandring efter 2008 års reform*, Catharina Calleman (red.) och Petra Herzfeld Olsson (red.).

Kunskapsöversikt 2016:1, *Alla tiders migration!*, Dick Harrison.

Rapport och Policy Brief 2016:2, *Invandringens arbetsmarknadseffekter*, Mattias Engdahl.

Rapport och Policy Brief 2016:3, *Irreguljär migration och Europas gränskontroller*, Ruben Andersson.

Kunskapsöversikt 2016:4, *Diaspora – ett begrepp i utveckling*, Erik Olsson.

Kunskapsöversikt 2016:5, *Migration within and from Africa*, Aderanti Adepoju.

Rapport och Policy Brief 2016:6, *Invandring, mediebilder och radikala högerpopulistiska partier i Norden*, Anders Hellström och Anna-Lena Lodenius.

Kunskapsöversikt 2016:7, *Invandring och företagande*, Martin Klinthäll, Craig Mitchell, Tobias Schölin, Zoran Slavnić & Susanne Urban.

Rapport och Policy Brief 2016:8, *Invandringens effekter på Sveriges ekonomiska utveckling*, Bo Malmberg, Thomas Wimark, Jani Turunen & Linn Axelsson.

Kunskapsöversikt 2017:1, *De invandringskritiska partiernas politiska inflytande i Europa*, Maria Tyrberg & Carl Dahlström.

Kunskapsöversikt 2017:2, *Hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv*, Berit Wigerfelt och Anders S Wigerfelt.

Avhandlingsnytt 2017:3, *Vägen till arbete. Utlandsföddas möte med den svenska arbetsmarknaden*, Moa Bursell, Mikael Hellström, Jennie K Larsson, Melissa Kelly, Martin Qvist och Caroline Tovatt.

Policy Brief 2017:4, *Integration och tillit – långsiktiga konsekvenser av den stora invandringen till Norge*, Grete Brochmann.

Kunskapsöversikt 2017:5, *Invandringens historia – från "folkhemmet" till dagens Sverige*, Mikael Byström och Pär Frohnert.

Rapport och Policy Brief 2017:6, *Invandring i medierna – Hur rapporterade svenska tidningar åren 2010-2015?*, Jesper Strömbäck, Felicia Andersson och Evelina Nedlund.

Rapport och Policy Brief 2017:7, *Valdeltagande och representation – Om invandring och politisk integration i Sverige*, av Pieter Bevelander (red.) och Mikael Spång (red.).

Rapport och Policy Brief 2017:8, *Responsibility Sharing for Refugees in the Middle East and North Africa*, Susan Martin.

Rapport och Policy Brief 2017:9, *Reforming the Common European Asylum System*, Bernd Parusel och Jan Schneider.

Rapport och Policy Brief 2017:10, *A Fair Share: Refugees and Responsibility-Sharing*, Alexander Betts, Cathryn Costello och Natascha Zaun.

Rapport och Policy Brief 2018:1, *Somali Diaspora Groups in Sweden – Engagement in Development and Relief Work in the Horn of Africa*, Nauja Kleist.

Rapport och Policy Brief 2018:2, *Akademiskt utbyte och internationell migration – En studie av stipendiater inom Svenska institutets Visbyprogram 1997-2015*, Andreas Åkerlund, Astrid Collsiö och Mikael Börjesson.

Rapport och Policy Brief 2018:3, *Ensamkommande barns och ungas väg in i det svenska samhället*, Eskil Wadensjö och Aycan Çelikaksoy.

Rapport och Policy Brief 2018:4, *Attityder till invandring – en analys av förändringar och medieeffekter i Sverige 2014–2016*, Jesper Strömbäck och Nora Theorin.

Rapport och Policy Brief 2018:5, *Familj, medborgarskap, migration – Sveriges politik för anhöriginvandring i ett jämförande perspektiv*, Karin Borevi.

Avhandlingsnytt 2018:6, *Barn och migration*, Mehek Muftée, Lisa Ottosson, Gunilla Jarkman Björn, Anna Åhlund, Eva Skowronski och Michael Lindblad.

Policy Brief 2018:7, *Människohandel och människosmuggling i den irreguljära migrationen*, Ryszard Piotrowicz.

Rapport 2018:8, *Asylsökandes möte med Sverige*, Peter Esaiasson och Jacob Sohlberg

Policy Brief 2018:9, *How Citizenship Laws Differ: A Global Comparison*, Rainer Bauböck, Iseult Honohan and Maarten Vink

Policy Brief 2019:1, "Bridging the Gaps", Martin Ruhs, Kristof Tamas och Joakim Palme

Inom migrationsstudier har samspelet mellan diaspora och människosmuggling tidigare varit ett relativt outforskat område. Syftet med denna studie är att undersöka migranters väg från Eritrea till Sverige. I fokus för denna etnografiska studie står migrantens sociala nätverk och dess kontakter med så väl smugglare som till dem som utvandrat till Europa tidigare. Vilken betydelse har den informella kunskapen inom en diasporagrupp och hur sprids information och kunskap via nätverken? Vilken betydelse har kunskapen och kontakterna för möjligheten att planera och genomföra resan och förbereda sig för asylprocessen i Sverige? Studien kartlägger, med andra ord, hur migranterna orienterar sig längs den strapatsfyllda och ofta farliga vägen till och genom Europa.

Denna studie är författad av fil. dr. Tekalign Ayalew Mengiste och professor Erik Olsson, bägge verksamma vid Socialantropologiska institutionen vid Stockholms universitet.

Delegationen för migrationsstudier - Delmi - är en oberoende kommitté som initierar studier och förmedlar forskningsresultat som underlag till framtida migrationspolitiska beslut och för att bidra till samhällsdebatten.

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

Delegationen för
Migrationsstudier
Ju 2013:17